

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Titel	Pagina
I	Armoede en geluk in de crisistijd	3
II	Bezetting, hongerwinter, bevrijding	7
liI	Het leven na de bevrijding. Oorlog met hldonesië.	12
N	Naar de kazerne	16
V	In uniform in de 1 Mei demonstratie	21
VI	Paniek bij het kader om pamfletten	29
VII	Indische Training	35
vm	Inschepingsverlof en onderdui...l<:	38
IX	Naar Schoonhoven	46
X	"Afscheidsbezoek", Vorming "Schoonhoven comité"	55
XI	Intimidatie tot de loopplank	60
XII	Huis van Bewaring	72
Xm	Een doortastende advocate	78
XIV	Met Piet van Staveren in cel	85
XV	Een wonderbaarlijk kort verlof	88
XVI	Bezoek per bus naar Drente	95
XVII	Wil en Nico komen ook	102
xvrn	SS-ers en SD-ers in watten met kerst	108
XIX	Vrijlating in zicht	113
XX	Zegetocht naar huis	118

Hoofdstuk I

Armoede en geluk in de crisistijd

Of ik een fijne jeugd heb gehad? Geboren in de Amsterdamse Spaarndammerbuurt, in de Polanenstraat 19,2 hoog achter naast het badhuis, in Februari 1929. Met mijn ouders, "twee broers (Herman en Bob) en mijn zuster (Greet) bewoonden wij een zogenaamde rug aan rug woning, kamer, keuken en alkoof. Er woonden nog vijf gezinnen in hetzelfde pand, bij elkaar zo'n 20 personen. Het was een ontzettend kinderrijke buurt. De fotograaf die 'eens in het jaar in de straat verscheen, had tenminste niet te klagen, 60 à 70 kinderen in de meest verschillende kledij, kon hij kieken in één keer. Vijf, de jongens Maassen waren duidelijk te herkennen aan hielklompen, zwarte kousen met rode rand, geruite overhemd en korte manchester broek, resultaat van de sociale dienst voor de kinderen van de werklozen. In alle opzichten een heerlijke buurt voor de jeugd die er doorheen dwarrelde, rijk aan fabrieken en pakhuizen. Vanaf dat ik lopen kon was de straat mijn domein, zeker toen in 1931 mijn jongste broer Cor, geboren werd. Waar wij nogal eens speelden was bij de suikerfabriek op de van Noordtkade. Wij gingen alle vier naar de openbare Van Noordtschool in de Spaarndammerstraat, naast de Lemaire school (in de Lemaire school konden kinderen van werklozen naar een eetzaal). Vanuit onze klas konden wij op de Vester Suiker Raffinaderij (W.S.R.) kijken. Vanuit de fabriek liep een gesloten glijbaan hoog over straat, die de zakken suiker transporteerde naar een dekschuit die in de kade lag. Allicht dat wel eens een zak het begaf, zodat je na een paar minuten kleefde van onder tot boven. Even verder op de kade was de afdeling waar de stroop werd geproduceerd en als het voorkwam dat er een paar niet schoongemaakte tonnen buiten stonden, wat niet vaak voorkwam, waren we helemaal niet meer te herkennen. Wij kregen, als we "kleverig" thuiskwamen vaak op onze falie van onze ouwe heer. Hij was, kan je wel zeggen, overdreven schoon. Meerdere malen per dag borstelde hij zijn handen en nagels en kon minutenlang voor de spiegel staan om zijn haar te kammen. Zonder hoed en stropdas ging hij absoluut niet de straat op. Als hij thuis was tussen de middag, moesten we voor de school aanging, altijd om kwart voor twee komen om te tonen, dat we er wel ordentelijk uitzagen. Misschien dat zijn voorzitterschap van de oudercommissie er iets mee te maken had. Wat ging hij te keer toen we eens rissden de middag in de meelfabriek hadden gespeeld. Die fabriek stond op de Zoutkeetsgracht. We hoefden nooit naar huis om te eten, dat deden we elke dag op de eetzaal met zo'n 40 jongens en meisjes, we kregen er een warme hap. 's Maandags bruine bonen soep, Dinsdags gestoomde rijst, Woensdags snert, Donderdags kool en Vrijdags gort met rozijnen (katteogen) en dat jarenlang. In die bewuste meelfabriek was, net bij de ingang, een spiraal glijbaan die vanaf de begane grond tot aan de vierde verdieping liep. Daarop werden de balen meel gelegd en gleden dan naar beneden. Wij maakten, als we er de kans voor kregen, ook gebruik van. Zo'n glijbaan vond je op de hele wereld niet. We kropen dan, met een aantal jongens naar boven en vanaf de vierde verdieping gleed je lekker omlaag. Op een dag werden we geschaakt door twee jonge fabrieksarbeiders op de tweede verdieping en zij wilden ons naar de baas brengen. Maar als wij naar de vierde verdieping zouden kruipen en daar met luide stem "ouwe saxofoon" zouden roepen, dan kon je lachen. Dus wij naar de vierde en natuurlijk zo hard als we konden "OUWE SAXOFOON"! En dan als de weerga naar beneden. Maar op de tweede werden twee grote schoppen met meel over ons uitgestort onder grote hilariteit van die twee arbeiders. Wat zagen we er uit, de meel zat over ons hele lijf. Na eerst onze kleding wat uitgeklopt te hebben, moesten we, althans ik, naar huis. Goeie morgen, wat ging mijn vader te

keer. De meel zat natuurlijk nog Qveral, tot in mijn kousen en haar toe. En ik maar niet weten hoe dat er allemaal kwam.

Wij hadden een enorme speelruimte. Woensdagsmiddag, als het weer het toeliet, naar het IJ achter het Centraal Station waar het een bedrijvigheid was vanjewelste op de vele steigers. We waren daar echt de hele middag al te snuffelen en er was altijd wel wat te sneesen. Vaak werd je van de steiger ven-viderd want van pottekijkertjes moesten die werklui Diets hebben. Als wij dan-tegen vijf uur huiswaarts gingen wisten we eerst onze hielden en gezicht aan een pomp, die op veel plaatsen in de stad stonden, want we zagen er uit of we een kolenboot gelost hadden. Thuis werd natuurlijk gevraagd waar we uitgehangen hadden, een smoes verziilen ging niet op, want je stonk een uur in de wind van de olie en smeer en andere vuiligheid. Waar je lekker schoon bij bleef, was spelen in de hooischaar in de Westzaanstraat. Daar lagen duizenden pakken met hooi en stro opgestapeld, soms wel tot aan het dak en dat was, afhankelijk van het jaargetij, wel twaalf meter hoog en vijftien meter in het vierkant. Een ideale speelplaats maar ook zeer gevaarlijk. Om broeien tegen te gaan waren de stapels hooi en stro met een tussenruimte van twintig centimeter opgestapeld. Het is gelukkig nooit voorgekomen dat iemand van ons er tussen tuimelde en daar dachten wij ook niet aan. Toch werden we nooit uit dat magazijn gezet door de beheerder. We zagen trouwens nooit gevaar. Hoe vaak speelden we niet op de spoorbaan L. de Zaanstraat. Dat was natuurlijk streng verboden. Iemand vertelde ons eens, dat als je je oor op de rails legde, je de trein uit Zaandam, kon horen aankomen. Jaren later zou die spoorbaan nog tweemaal in mijn leven van betekenis zijn.

Vele uren brachten we ook door bij de pakhuizen in de van Diemenstraat in de Barendszbuurt. Deze pakhuizen lagen tjokvol met koloniale waren, aangevoerd vanuit de Oostelijke haven door grote ocean stokers, die rechtstreeks uit Nederlands Oost Indië kwamen. Alle pakhuizen hadden toepasselijk Indische namen als Madjoe, Kota Baroe, Medan, Serdang, Laboan, Deli en Lmgkat.

Uit ervaring wisten we exact wat er aangevoerd werd, thee in vierkante kisten van 70 bij 70 cm., vijgen in rieten matten en cacao bonen in grote zakken. Alle spullen werden met een lier omhoog gehesen en als er dan een zak of doos uit de hijs viel, waren we er als de kippen bij. Gebeurde dat niet dan peuterden we zelf wel een gaatje in een baal.

Het rookte altijd heerlijk naar kruidnagels en andere waren uit de Oost. Een paar honderd meter verder, voorbij de meelfabriek begon de Westerdoksdijk, waar tientallen sleepboten aangemeerd lagen. Als je een toffe kapitein trof mocht je, als je met z'n tweeën was, meevaren naar de overkant van het IJ waar alle grote schepen aan kwamen vertrekken. We werden dan gedropt in de havens in Noord, en moesten daarna weer terug lopen, wat overigens een peulenschilletje was. Met de pont over en daarna langs de vismarkt de Haarlemmerdijk. Daar lagen allerlei bedrijfjes met aardappels, oud ijzer en vele andere materialen en je kwam zo op het Haarlemmerplein. Daar waren soms rijtuigen van een begrafenisonderneming. Zwarte paarden met zwarte kleden over hun lijf en met een pluim op hun hoofd. Op het plein werden de paarden na de begrafenis ontdaan van tuig, dat birmen netjes opgehangen werd. De paarden werden de stal ingebracht, de koetsjes en lijkwagen schoongespoten en naar binnen geduwd. Zo'n lijkwagen was een protserig ding met gedraaid houtwerk en een dakje waaronder de lijkwagen werd geplaatst: Ze waren er in soorten, eenvoudige maar ook met veel tierelantijnen. We begrepen alleen niet waarom er bij de ene wagen twee en bij de andere vier paarden liepen. Natuurlijk kwam ik dan weer te laat thuis waar mij de les gelezen werd (het ging om mijn ene oor in en het andere uit). Als mijn vader me

maar niet straffe met huisarrest. Dat gebeurde weliswaar zelden, maar als het voorkwam dan liep dat meestal toch met een siss~r af. Vader was veel van huis, dus kon *rij* het zelf nooit zo serieus nemen. Wat hij uitspookte en waar hij mee bezig was, dwarrelde maar af en toe tot mij door. Wel hoorde ik als we 's avonds op bed lagen, dat er in de huiskamer een conversatie in het Duits plaats vond.

In 1937, verhuisden we naar de Hembrugstraat, een vierkamer woning van de gemeente, ook in de Spaarndammerbuurt. Ik sliep toen met mijn drie broers, Herman, Bob en Cor, in een slaapkamer, mijn zus Greet kreeg een eigen kamertje evenals mijn ouders. De keuken leek een diepe kast, als je er met z'n tweeën in stond, kon er geen kip meer bij.

Gelukkig bleven we op de van Noordtschool, alleen mijn jongste broer Cor, ging naar de Spitsbergschool op het Zaandammerplein. Vie woonden nu met acht gezinnen op een trap, dat betekende met 46 mensen onder wie 30 kinderen, allemaal van onze leeftijd. In het pand naast ons, nummer 14-16, op de hoek van de Houtrijkstraat, woonden nog meer mensen, terwijl dat pand een benedenhuis minder had. Op de hoek had je VANA, een kruideniers winkel. Boven die winkel woonde de familie Visbeek en soms trok ik wel op met één van de jongens, Gerrit. Jaren later zouden Gerrit en ik voor enkele maanden gezworen kameraden worden.

Het was heerlijk wonen in de Hembrugstraat, niet alleen dat we een tuin hadden, maar 200 meter van ons huis, had je de houthaven, waar we uren rondzwierven. Op het "plein" was een speeltuin, in één minuut te bereiken en aan het begin van de Remweg lag de polder. Er groeide niet veel, het was gewoon een stuk braak land, een groot stuk land van een kilometer in het vierkant. Mensen lief, wat hebben we daar fijn gespeeld, vuurtjes gestookt en aardappels gepiept. De aardappels versierden we bij een groenteboer, in een stuk krant namen we een handje zout mee van huis. Wij waren daar zo vrij als een vogeltje en smerissen lieten zich daar nooit zien.

We woonden pas in de Hembrugstraat toen ik werd uitgezonden naar een kinderkolonie in Egmond aan Zee. De schoolarts vond me te klein en te iel, zeelucht en goede voeding zouden goed zijn voor mijn gestel. Ik vond het er fijn, maar moest me behoorlijk aanpassen. Zes weken was ik uit de kost wat voor mijn ouders een flinke besparing betekende in het toch al karige budget, het was immers armoe troef. Ik was dan wel klein en ver onder mijn gewicht, maar kon eten als een tijger. Iemand zei eens, die jongen eet niet, maar Heet. Het zwerven op straat werd wat minder toen ik bij "ONS HUIS" terecht kwam. Ons Huis was een strikt neutrale organisatie en bestond uit diverse clubs. Je begon met een figuurzaagclub om vervolgens over te gaan naar een bootjesclub. Voor deze clubs gold de leeftijd van zes tot tien jaar. De jongensclub heette "Karekieten" en daar werd ik lid van. Mijn oudere broers en zus waren toen al lid van de O.H.J.B. (Ons Ruis Jongeren Bond); zij gingen al weekenden met activiteiten zoals volksdansen, zang en wandelen. Er werd ook over een andere jeugdorganisatie gesproken en wel de Jeugdstorm, de jeugdbeweging van de N.S.B. De leden waren geüniformeerd en menigmaal zag je hen in de stad marcheren. Op het Nassaplein, voor het standbeeld van Domela Nieuwenhuis, zag ik een colporteur met het communistische Volksdagblad staande op het Volk en Vaderland, hetblad van de N.S.B. Vergaderingen bij ons thuis kwamen veelvuldig voor, tegen half acht, wij lagen dan al op bed, vulde de kamer zich met een paar mensen en waar zij over spraken was mij toen nog niet helemaal duidelijk. Mijn vader was actief in de C.P.H., de Communistische Partij Holland. Daarnaast verzette hij veel

werk in de V.V.S.u., Vrienden van de Sovjet Unie en de werklozen organisatie E.M.M., Eendracht Maakt Macht. Ook merkte ik dat hij, met een vriend, op een motorfiets tijdens het weekend naar Duitsland reed en daar een nacht verbleef. Op werkdagen moest hij als werkloze één of twee maal per dag stempelen in de Marnixstraat, bij de groentemarkt.

Mijn vader was het zwarte schaap in zijn familie, zijn zuster en broer waren zeer christelijk. Mijn jongste broer Cor en ik moesten op een zondag wel eens mee naar de Stadionweg waar zijn zus woonde. Mijn oom was brigadier bij de politie. Met onze zondagse kleren en schoenen liepen we dan, via het Vondelpark, door die deftige buurt. Steevast werd er dan door een van mijn nichten op het orgel gespeeld. Als we weer huiswaarts gingen kregen we van oom vijf en twintig cent, dan ging zijn vinger omhoog en hij zei "vandaag niets van kopen hoor". Ondanks het verschil in opvatting kregen mijn ouders weleens wat toegestopt, de andere oom dreef een kruidenierszaak van Van Amerongen. Mijn moeder mengde zich nooit in een discussie, zij was altijd thuis, behalve dinsdags en donderdags, dan werkte zij in een lingeriezaak in de Kinkerstraat (zwart) voor vier gulden in de week. Zij was ook niet aangesloten bij een organisatie. Zoals vele moeders bij ons in de buurt, en elders, had zij de grootste moeite om haar gezin staande te houden, en zij slaagde daar wonder wel in.

Hoofdstuk II

Bezetting, hongerwinter, bevrijding

Op 10 Mei 1940 hoorde ik voor het schoolgebouw dat Duitse troepen ons land waren binnengevallen en Nederland in oorlog was. Iedereen was in rep en roer, de school bleef zelfs gesloten, zodat we 15 minuten na 9 uur nog op straat stonden. Dat was nog nooit eerder gebeurd. Van een aantal Nederlandse soldaten, die op 14 Mei door de buurt liepen, hoorden we dat Nederland gecapituleerd had en een paar dagen later zag ik op het Nassauplein de Duitse bezetters in een eindeloze stoet met allerlei oorlogsmateriaal voorbij trekken. We bemerkten spoedig wat de gevolgen van de bezetting waren. Reeds in September werd mijn vader door de S.D. (Siecherheidsdienst) vanuit de werkverschaffing in de Houtrijkpolder, gearresteerd en overgebracht naar het Weteringplantsoen, naar het Huis van Bewaring. Na drie weken werd hij, zonder dat mijn moeder ingelicht was, op transport gezet, waarheen wist niemand. Pas 5 weken later ontving mijn moeder een brief uit de strafgevangenis van Aken. Tot een rechtszitting is het nooit gekomen, zo plotseling als hij verdween in September zo onverwachts stond hij, na negen maanden, op een Zondagmorgen, weer voor de deur, 14 dagen voor de nazi legers de Sovjet-Unie binnen vielen. De gebeurtenissen in de maand Februari 1941, maakten op mij een geweldige indruk. Via de illegale Waarheid bleef ik op de hoogte van het geweld van de N.S.B. en de W.A. (Weer Afdeling) op het Amstelveld en Rembrandtplein, gevolgd door de dood van de W.A.-man Koot. Op 25 en 26 Febmari, tijdens de staking tegen de jodenvervolging, werd ik door mijn moeder angstvallig binnengehouden omdat zij het vermoeden had dat ik de stad in wilde. Wij, de jeugd, gaven op bescheiden wijze blijk van onze afkeer tegen het fascisme en de bezetters. Jeugdverenigingen werden verboden, waarna duizenden jongeren lid werden van de N.J.H.C. (Nederlandse Jeugd Herberg Centrale). Anti fascisten droegen het insigne op z'n kop en het op een punt uitlopende vlaggetje werd op de fiets meegevoerd met de punt naar binnen gevouwen. Anti's gingen nooit naar jeugdherberg de Zonnehoeve in Blaricum omdat de leiding daar fout was en er dikwijls jeugdstormleden aanwezig waren.

Enkele maanden na zijn vrijlating verdween mijn vader, van beroep chauffeur, weer naar Duitsland, nu voor tewerkstelling. Zijn kameraden adviseerden hem om onder te duiken maar de periode in Aken hadden hem een gevoelige klap gegeven. (Hij heeft over deze tijd nooit iets losgelaten, alhoewel hij zeer emotioneel geladen was). De illegaliteit was hem vreemd, voor ons onbegrijpelijk. In de jaren voor de oorlog deed hij veel dingen die niet legaal waren, o.a. communisten en joden uit Duitsland de Nederlandse grens over smokkelen. In September 1941 vèrtrok hij naar Berlijn om zich te melden bij het Rijksverkeer ministerie. Moeder bleef weer achter met vijf kinderen.

Inmiddels had ik de lagere school met goed gevolg verlaten en zou ik het timmervak moeten leren op de Concordia Internos in de Frederik Hendrikstraat. Ik was daarvoor echter twee maanden te jong; dus moest er een jaar overbrugd worden op het zevende leerjaar in de Wittestraat. Het werd wat de lessen betrof, een waardeloos jaar. De leraren gooiden er met de pet naar en het Engels dat voorheen op het rooster stond, werd vervangen door Duits. Het klaslokaal was een ongezellig onderkomen en kon niet tippen aan de klaslokalen van de Van Noordschool. Daar waren altijd het geijkte schoolbord op een ezel, de grote wereldkaart voor

in de klas en de grote leesplank "aap noot mies", waarvan wij allen een kleiner exemplaar hadden en niet te vergeten de mooie platen achter in de klas voorstellende het prachtige en verre Indië. Schitterende dorpen met huisjes gebouwd van bamboe, op de voorgrond een dame gekleed in fel gekleurde kleding, vergezichten met rijstvelden, theeplantages met tientallen Indische vrouwen met grote, van riet gemaakte hoeden tegen de felle zon.

In 1942 ging ik dus naar de ambachtsschool om opgeleid te worden tot timmerman. De school begon om 08.00 uur tot 12.00 uur en van half 13.30 tot 17.00 uur. Het was een 2-jarige opleiding, wilde je verder leren dan moest je naar de avondschool. (In 1943 werd de avondschool opgeheven, omdat de hele school verduisterd moest zijn, wat overigens voor alle woningen en gebouwen gold, en door het gebrek aan materialen, hout, cement en staal.) Het tekort aan hout merkte ik al in de eerste weken. Het vak handtekenen kon normaal voortgezet worden, papier was er genoeg, maar de lessen in machinaal houtbewerking werd in begin 1943 stopgezet. Werkstukken van voorgaande jaren werden uit de kelder gehaald en door ons in stukken gezaagd, de pen en gat verbinding verwijderd om zo een eenvoudig werkstuk te maken. Er is door nielhand ooit een volledig raam gemaakt. Het eerste jaar kon er nog mee door, maar het tweede jaar was het gedaan met de koopman. De leraar timmeren verdween bij aanvang van de les uit het lokaal, had zeker andere zaken aan zijn hoofd, waardoor wij alleen maar aan het beunhazen waren. Menigmaal liep ik tussen de lessen de school uit, de conciërge was ook in geen velden of wegen te zien. Het eindexamenstuk was een pover geval en het gros van leerlingen haalde of kreeg het diploma. Na een paar weken vakantie moest ik gaan werken en mijn eerste baas was achter in de Wittestraat bij Cerlijn en de Haan, een zeer gerenommeerd bouwbedrijf. Aangezien ik amper boven een werkbank uitkwam bestond het meeste werk uit het schoonhouden van de werkplaats, boodschappen doen en "afval hout", voor de kachel, met een handkar naar verschillende adressen brengen in de stad. Dat vond ik de beste klus, ik was dan langs de weg want ook thuis moest er brandstof, en als het kon eten komen. Zonder distributie bonnen kon men niets kopen, als het al te koop was, was de kwaliteit slecht. Ik moest natuurlijk om 17.00 uur weer terug zijn in de werkplaats dus ik had een zee van tijd en het moest raar lopen als er onderweg niet iets te verhapstukken viel. Begin November werd ik ontslagen, ik zette namelijk al twee weken lang, altijd op dezelfde tijd, een paal of een balk buiten de deur. Ik liet dan mijn oudste broer Bob komen die het dan weghaalde zodat mijn moeder het potkachelkje kon laten branden om het eten te koken, want gas was slechts een uurtje beschikbaar. Later werd het gas helemaal afgesloten.

Op staande voet werd ik de laan uitgestuurd en mijn moeder was nogal in paniek. De volgende dag ging zij naar de werkplaats "voor het waarom". De winkelbaas, leeftijd ongeveer dertig jaar, vertelde haar dat de firma geen narigheid aan de werkplaats kon hebben. Ik begreep dat onmiddellijk, de timmerlieden die in de werkplaats werkten, gingen nooit op karwei en ik vermoedde dat er zelfs een paar, ergens in een schuilplaats sliepen. Ondanks de boosheid van mijn moeder was ik wel content met het vrij zijn en dat zei ik ook tegen haar, die ene rijksdãlder die ik verdiende, zette ook geen zoden aan de dijk, er was wel wat anders te doen. Mijn oudste broer Herman zat intussen ook in Duitsland in de gevangenis. Die was met een vriend de boer op gegaan en als 18-jarige, na een paar dagen, opgepakt. Mijn moeder kreeg er weer een zorg bij vooral omdat hij hartpatiënt was en daarvoor veel in het ziekenhuis had gelegen. Mijn zuster Greet stond toen nog op de tram als conductrice (mannen werden naar Duitsland gevoerd), tot de tram in de hongerwinter 1944 uit de straat verdween en zij werd ingezet voor de voedselvoorziening, dat wil zeggen, in de gaarkeuken bij het uitdelen van driekwart liter eten of soep per persoon aan de bevolking van de stad. Natuurlijk werden

wij rijkelijk voorzien door mijn zus met eten maar de kwaliteit was dermate slecht, en zou nog veel slechter worden, dat het als voedingswaarde nul komma nul was.

Met broer Bob beleefde ik vele sparmende uren. 's Morgens om 04.00 uur, het was nog aarde donker, moest je zorgen dat je bij de houthaven stond want om die tijd werd de wacht afgelost. Wij hadden dan hooguit een kwartier de tijd om te graaien wat er te graaien viel. Dat we wel eens te hoog grepen bleek op een morgen toen we zo'n zware balk op ons nek hadden dat ik het halverwege niet meer volhield en wij onze buit achter moesten laten. Soms haalde ik een fiets zonder banden bij ons uit de schuur en reed, als ik niet met vrienden een afspraakje had, kris en kras door de stad met een stevig juten zakje onder bereik. Je kon als je wat opviel, onmiddellijk reageren. Zag ik een groepje vrouwen bij elkaar staan, bleef ik bij hen in de buurt, want geheid dat ze van plfu" waren een bakkerskar, of iets anders te plunderen. Slechts eenmaal ging ik met twee buurvrouwen op een bakfiets richting Alkmaar, de boer op. Drie dagen was je onderweg en ik vond de opbrengst niet de moeite waard. Bovendien liep je grote kans dat het kleine beetje voedsel dat we hadden gebietst bij de boeren, bij de pont over het Noordzeekanaal "in beslag" werd genomen door Duitse politie.

Bij alle ellende kregen we nog te maken met een vroege, strenge winter wat mij noopte nog brutaler te werk te gaan. Met vrienden overvielen we een medewerker van de firma Wijnberg, een kruidenier, op de Westerdokdijk. Die medewerker was een broer van een van mijn vrienden. We sprongen op vrachtauto' s en als er wat van onze gading bij was, werd het ons. Op het Nassauplein enterden we eens een Duitse vrachtwagen en in kisten vonden we mandarijnen en suikerklontjes. In de Marnixstraat viel er een kist om, hetgeen die Duitse soldaat hoorde; hij stopte onmiddellijk. We konden nog net horen "halt of ik schiet". Er werd niet geschoten maar het was wel link. Op de Haarlemmerdijk sprongen we op een oplegger en onder het zeil lagen zakken met tarwe. We gooiden eerst een zak op straat, voor de liefhebbers, en op de Haarlemmerstraat één voor onszelf.

Inmiddels kreeg ik er een heel andere taak bij. Door arrestaties vielen er tal van illegale werkers uit, met gevolg dat één van de ondergrondse werkers aan mijn moeder vroeg of zij bereid was een aantal pakjes met de illegale Waarheid bij diverse adressen af te leveren. Mijn moeder bedankte voor de eer en omdat ik toevallig thuis was, voelde ik mij verplicht dat werk op mij te nemen. Zo ging de gang' s morgens naar de Spaarndammerdijk nr. 9 waar ik drie marmen aantrof met een stencil machine, Barend Haringa, Wiech Knobbe en Han van der Broek. Zeven pakjes werden er gemaakt, in het dunste vijftien en in het dikste zeventig exemplaren. Zeven adressen moest ik in mijn hoofd stampen, mijn persoonsbewijs moest ik thuis laten, ik had het toch al nooit bij me, en na nog een paar instructies, deed ik mijn ronde. Op het allereerste adres in de Oostzaanstraat, in een fietsenstalling, weigerde de stallingbaas het pakje; het dikste, aan te nemen. Hij vertrouwde die kleine opsodemieter voor geen cent. Wij hadden elkaar nooit eerder ontmoet en het was, naar mijn idee, het beste, het pakje gewoon achterlaten en weg te gaan. Met de andere adressen liep het gesmeerd, daar was ik niet onbekend. Als er groot nieuws te vermelden was, gingen Han en ik door de buurt en plakten op palen en muren de krant, een A-viertje. We liepen dan tien meter uit elkaar, ik smeerde hij plakte.

In november 1944 werd mijn oudere broer Bob 16 jaar en hij moest verplicht naar de arbeidsdienst. Een week later kregen we bericht dat hij ondergedoken was, ergens in de buurt bij Ommen. Wij waren dus nog met z'n vieren, mijn moeder, mijn jongste broer Cor, zus Greet

en ik. In Januari 1945, het vroom dat het kraakte, kreeg mijn moeder van een of andere Duitse instantie bericht dat ze iedere dag om 12.00 uur, drie porties warm eten kon halen op de hoek Overtoom/Nassaukade. Ook dat nam ik op mij. Het was fantastische kost met aardappels, groente en vlees. Al gauw drong het tot mij door dat veel Rijks Duitsers, SS-ers en ander gespuis dat voedsel kregen. Vier weken heeft die grap geduurd, toen moest mijn moeder de kaart per kerende post retourneren. Ik liet die pot de laatste keer niet aan mijn neus voorbij gaan en tegen haar zin in, ging ik toch. Toen ik thuis was met eten, zei ik haar eens achter in de tuin te kijken en daar zag zij een solide jongensfiets op luchtbanden. Op haar vraag wat ik nou weer uitgevreten had, vertelde ik dat mijn ouwe barrel op velgen nu op de Overtoom stond en per ongeluk deze fiets mij aangetrokken had. Een paar weken later ruilde ik die fiets voor tien kilo aardappels.

Alhoewel moeder altijd in doodsangst zat als ik met thuis was, riep zij mij toch op een zaterdagmorgen uit bed want de houthaven werd leeggeroofd en in een mum van tijd was ik de deur uit. Ik sleepte me suf tot om een uur of een de Feldgendarmarie verscheen en er flink geschoten werd. Met een berg hout op mijn nek liep ik een heel stuk om, want voor geen prijs liet ik mijn buit verloren gaan. Na vele uren kwam ik weer thuis tot opluchting van mijn moeder. Buiten de bezetter was de bittere kou de grootste vijand. Bomen werden elke nacht omgezaagd en op één dag verdwenen alle houtblokjes tussen de tramrails vandaan, vanaf de Spaarndammerdijk tot aan de tunnel bij de Zaanstraat. Als je die blokjes opstookte stond de hele kamer blauw van de rook. In de Polanenstraat, en dat gebeurde in vele buurten, werd in een paar dagen, een pand totaal gesloopt. Zo'n klus was levensgevaarlijk, beginnen slopers van boven naar beneden, het eerste wat verdween was de onderste trap zodat je halsbrekende toeren moest verrichten om op de eerste te komen. Aanvankelijk bleven de balken lagen ongemoeid, maar zij verdwenen ook in de loop van de tijd.

Tien Rijnaken, door de Duitsers in beslag genomen en gelegen L' de Westhaven, onbewaakt, werden in een vloek en een zucht gesloopt, er bleef geen spaan hout meer achter (evenmin het koperwerk). Als een lopend vuurtje ging door de buurt dat er 's avonds, na spertijd, steenkool geroofd werd op het Westergasfabriek en weer ging ik in de Zaanstraat het spoor over, niet om te spelen maar met een jute zak. Een grote groep mensen zat in het donker te wachten tot 22.00 uur. Als de boel dan veilig was kropen we door een hek en kwamen op de gasfabriek, waar een hoge berg cokes lag. Het was noodzaak je zak te vullen en als een hazewindhond er dan vandoor. Ik liep te wankelen op mijn benen, er zat veel te veel cokes in mijn zak. Toch wilde ik voor de tweede keer terug, maar moeder sloot de deur af, voor geen prijs liet ze me weer gaan. Gelukkig, want er werd behoorlijk met scherp geschoten, waarbij enkele gewonden vielen. De spoorbielzen werden het doelwit nadat de bezetter de spoorrails al eerder gestolen had voor zijn oorlogsindustrie. Mensen die niet in staat waren de straat op te gaan of niet de h!;oed hadden, stookten zelfs hun eigen kastdeuren op voor een klein beetje warmte.

Aan het begin van de Hemweg stonden groepjes mensen, uren te wachten, bewapend met een hark, op een vrachtwagen met voedsel. De hark had je nodig om een rode kool of een paar wortels van zo'n auto te prikken. Auto's werden voortgedreven via een houtgenerator, benzine was allang uit den boze. Onze enige hoop ging uit naar de geallieerde en Russische troepen, die eindelijk in Mei de nazi legers verpletterden. Voor vele mensen kwam het einde van de oorlog te laat, ondanks ook het feit dat de honderden vliegtuigen eind April tonnen voedsel (waaronder brood dat werd geschonken door het Zweedse Rode Kruis) afwierpen in de polders ten noorden van Amsterdam. Voor de tweede maal zag ik in de maand Mei, de historie staat niet stil, op het Nassauplein een leger voorbij trekken, maar nu gelukkig het

Canadese, chocola en sigaretten uitdelend.

Een week lang vierde men feest, moffen meiden werden op afschuwelijke wijze gekapitteld en de jacht op oorlogsmisdadigers, foute burgemeesters, collaborateurs en verraders ingezet. Nederland stond voor een gigantische puinhoop. Duizenden te werkgestelden en overlevenden uit de concentratiekampen baanden zich een weg om zich vanuit Duitsland weer bij hun familie te voegen. Vele, vele tienduizenden keerden nimmer weer. Het duurde drie weken voor ons gezin weer compleet was. Mijn twee broers Herman en Bob waren na een paar dagen thuis, maar mijn vader werd, met honderden anderen, aan de Nederlandse grens vastgehouden door de P.O.D. (Politieke Opsporingsdienst). We kregen toen hij thuis was, alleen te horen dat hij de laatste twee maanden van de oorlog in een Berlijnse gevangenis had doorgebracht wegens het stelen van verlofpassen en stempels. Zijn franse allure van voorheen "dat loopt zo'n vaart niet" en "dat zien we morgen wel" was totaal verdwenen. Zijn afwezigheid van vijf jaar, onderbroken met af en toe een verlof van een paar dagen, had hem enigszins vervreemd van zijn gezin. Hij wond zich op toen zijn 19-jarige dochter met een vrijer in de gang stond. Gelukkig voor hem en voor ons kreeg hij kort na zijn thuiskomst, een baan bij een verlichtingsonderneming op het Singel, waar ook mijn oudste broer Herman in dienst was.

r

Hoofdstuk III

Het leven na de bevrijding. Oorlog met Indonesië.

Direct na de capitulatie van Duitsland draaiden de persen van de dagbladen weer volop (behalve De Telegraaf, die de gehele oorlog was blijven verschijnen). De illegale bladen zoals Trouw, Het Parool en De Waarheid gingen ook als dagbladen door. Alle politieke partijen van voor de oorlog verschenen weer ten tonele. Naast de oude vakorganisaties, C.N.V., K.A.B. en N.V.V. werd een nieuwe en strijdbare vakbeweging opgericht, de E.V.C. (Eenheids Vak Centrale). De jeugd- beweging werd nieuw leven ingeblazen met de oprichting van het A.N.J.V. (Algemeen Nederlands Jeugd Verbond), zij werd in enkele weken een massa organisatie. In Azië duurde de oorlog nog voort en de grootste zorg van de regering was de herovering van Nederlands Indië op Japan.

Dat was aanleiding een vrijwilligersleger te formeren om Japan te verdrijven. Tienduizenden jongens meldden zich. Atoombommen, eerst op Hiroshima, daarna op Nagasaki dwongen de Japanners tot capitulatie op 15 Augustus 1945 en twee dagen later, op 17 Augustus, werd door Sukarno en Hatta de Republiek Indonesië uitgeroepen. Dat was voor vele vrijwilligers aanleiding zich terug te trekken, er was voor hen geen vijand meer. Onder het mom rust en orde te scheppen in de voormalige kolonie, en onder aanvoering van uiterst reactionaire scherpslijpers joeg de regering in Mei 1946, een wijziging van een wet door het parlement dat artikel 192 van de grondwet, waarbij dienstplichtigen buiten hun wil, niet naar overzeese gebieden gezonden konden worden, aanpaste en dus haar fiat gaf voor uitzending van dienstplichtigen naar Indonesië. Elf Kamerleden stemden tegen, tien communisten en één van de Partij van de Arbeid, de vooroorlogse Sociaal Democratische Arbeiders Partij. Om alle narigheid van de oorlogsjaren een beetje uit te wissen vertrok ik half Juni op de bonnefooi uit Amsterdam, naar Noord-Brabant waar ik twee maanden verbleef bij een landarbeider en zijn gezin in Oss. Waarschijnlijk op aandringen van hun 15- jarige zoon en vanwege mijn tener en sterk vermagerd postuur, namen zij mij liefdevol op. Af en toe hielpen ik en hun zoon de boer wat op het land en dikwijls gingen we eieren en spek ruilen voor chocola en sigaretten. Op een groot Canadees kampement bij Nistelrode. Het was een prachtige zomer en de boerenkost deed mij werkelijk goed. Het gebrek aan distributiebonnen, alles was nog op de "bon", en het einde van de schoolvakantie, noopten mij weer te vertrekken naar Amsterdam.

Ik kwam terecht in de fabriek van Appie Heijn in Zaandam. Hele drommen uit de Spaarndammer- en Staatsliedenbuurt werkten er en vertrokken 's morgens vroeg per trein naar het werJe. Het geluk was met me want ik kwam terecht op de chocola afdeling aan de lopende band. De productie was juist aan de Sinterklaassnoep begonnen en het spreekt dat we lekker smikkelden. Een bijzonderheid was dat af en toe een collega plotseling niet meer op de afdeling verscheen. Die knakker was dan waarschijnlijk geschaakt met een aanzienlijk aantal repen chocola, die buiten de poort een gulden per stuk opbrachten. We moesten weliswaar om de fabriek te verlaten, een draaihek door en ter controle ging dan een groen ofrood lichtje branden. Groen was doorgaan, maar rood betekende dat je in de portiersloge gefouilleerd werd op eventuele meegenomen producten. Hoe die scharrelaars het voor elkaar kregen met vijftig of wellicht meer repen van de afdeling te komen was een raadsel. Zowel met de middagpauze als aan het eind van de werkdag werden we, als we de afdeling verlieten, door de chef gefouilleerd. Natuurlijk werd er door ons ook gesjoemeld. We hadden allemaal een

voorschot van stevig zeildoek met een extra versteviging erop genaaid. Wanneer je dat tien centimeter lostornde kon je er een paar stukken chocola in stoppen en voordat je door de chef van de afdeling gefouilleerd werd nam je je schort af en hield deze in je hand. Die paar repen ofstukken chocola konden we dan ruilen in de kleedruimte voor speculaas of fondant dat we in onze kastjes bewaarden tot we na de pauze weer terugkeerden naar de afdeling. Zolang ik er werkte heeft de chef nooit wat in de gaten gehad.

Op Sinterklaasdag tegen 11.00 uur werd ik plotseling door mijn chef aangeschoten met de mededeling dat ik onmiddellijk naar huis moest want, zo vertelde hij, vanavond moet je op de boot naar Engeland. Na de oorlog gingen vele kinderen, om aan te sterken, naar Engeland en Schotland om daar drie maanden door te brengen. Het was te vergelijken met de vooroorlogse kinderkolonie, alleen nu kwam het initiatief uit de kringen van een Engels comité en werden de meeste kinderen ondergebracht bij Engelse families. Om tien uur 's avonds van die dag werden ik en 120 jongens en tien leiders ingescheept voor de overtocht naar Harwich om de volgende morgen per trein naar Londen te gaan. Dat ik in aanmerking kwam voor uitzending was een volkomen verrassing. Mijn ouders hadden over de mogelijkheid gezwegen om mij een desillusie te besparen als ik afgewezen zou worden.

Bij de aanvraag voor uitzending, die op initiatief van "Ons Huis" plaatsvond, was ik nog steeds betrokken bij die vereniging. Mijn vader moest een bewijs van politieke betrouwbaarheid overleggen, dat hij uiteindelijk eind November kreeg van de P.O.D. (politieke Opsporings Dienst). Of zijn linkse politieke opvatting een rol bij de vertraging heeft gespeeld is mij onbekend. De autoriteiten stonden direct na de oorlog niet bepaald positief tegenover communisten en andere progressieve organisaties.

Na twee nachten ondergebracht te zijn geweest aan de rand van Londen, vertrok de hele ploeg op 9 December per trein naar Aberdeen in Schotland waar wij ondergebracht werden in een kamp met nieuwe barakken. Het geheel zag er keurig en vriendelijk uit, gelegen in een prachtige omgeving. De organisatie was perfect en we werden allemaal van boven tot onder in het nieuwe gestoken. Voor het eerst in mijn leven droeg ik een lange broek. Het enige dat mij tegen de borst stuitte was de Nederlandse leiding die bestond uit hopmannen uit de padvinderij, en leiders uit christelijke en katholieke jeugdbewegingen. Onkerkelijken waren sterk in de minderheid en ik kreeg de balen van de dagelijkse appels en het vlag hijsen. Eind Februari keerden we weer terug naar Nederland en daarmee kwam voorlopig een eind aan het lieve leventje.

Er was volop werk, vooral in de bouwen ik ging naar Groesbeek bij Nijmegen, in de wederopbouw werken. 's Maandagsmorgen vroeg vertrokken we en vrijdagavond kwamen we weer thuis. Meermalen ging ik niet eens naar huis, zodat ik ook geen reisgeld hoefde uit te geven. Ondanks de vrije Zaterdag keerde ik na een jaar weer terug naar Amsterdam, dat betekende dat ik Zaterdags weer moest werken tot 13.00 uur, hetgeen toen normaal was.

Het conflict in Indonesië verscherpte zich begin 1946. Opgeroepen door de tegenstanders van het koloniale avontuur werden talrijke demonstraties en bijeenkomsten georganiseerd. Eén van de hoogtepunten vond plaats bij het vertrek van de 7 December divisie op 24 September 1946. De C.P.N. en de E.V.C. riepen op tot een algemene staking waaraan massaal gevolg werd gegeven. Een week eerder was in Amsterdam een demonstrant doodgeschoten. Er was heftige beroering maar het schip vertrok. Dat een grote groep militairen na het inscheepverlof niet naar hun onderdeel teruggekeerd was, hoorden we via de radio van generaal Kruis. Hij

sprak de vrees uit dat een aantal der achterblijvers "slachtoffer" zou zijn geworden van misleidende propaganda. "Laat u dus niet misleiden door onwaarachtige leuzen, laat u niet de gedwongen opdringen dat gij naar Indië gaat om een koloniale oorlog te ondernemen." Verder dreigde hij dat bij het plegen van desertie ernstige, heel ernstige straffen dreigden, "die uw leven kunnen verwoesten". Hij riep de weigeraars op om onverwijld terug te keren naar de kazerne, dan zou hun zaak voor één keer krijgstuuchtelijk afgehandeld worden. Ondanks dreigementen en leugenachtige propaganda van de legervoortlichtingsdienst, keerden in de jaren daarna, duizenden soldaten na het inscheepverlof, niet naar hun kazerne terug.

Een professor Pootjes uit Hilversum, van de anti militaristische beweging, was één der weinigen die daadwerkelijk principiële dienstweigeraars en Indonesië weigeraars ondersteunde en advies en uitleg gaf over artikel 192 van de grondwet en van het Koninklijk Besluit E 45 dat zijn geldigheid verloren had na de capitulatie van Japan. Pootjes moest eind 1946 zelf onderduiken om een straf van 41;jaar te ontlopen. In en buiten de Tweede Kamer bleef het onrustig. De communist Benno Stokvis voerde in het parlement aan, dat de troepenending ongrondwettig was, maar de rooms-rode regering wees alle protesten van de hand en kreeg de steun van de meerderheid der politieke partijen, inclusief de Partij van de Arbeid, minus de C.P.N ..

In 1948 moest mijn broer Bob in militaire dienst en na vijf maanden opleiding werd hij in November ingescheept naar Aruba, West-Indië. Om een spaarcent te hebben bij terugkeer trouwde hij vlak voor zijn vertrek met zijn verkering. Zijn brieven naar huis vermeldden dat hij een gezapig leventje leidde, er was daar ook geen enkel gevaar te duchten, dit in tegenstelling tot de brieven van de soldaten uit Indonesië naar familie, de Nederlandse pers en politieke partijen over gruwelijke misdaden tegen de bevolking van Indonesië. De wekelijkse lijst van gesneuvelden loog er ook niet om, na de eerste "politioenele actie", in de zomer van 1947, stegen deze tot boven de 20 gesneuvelden per week. In Het Parool en De Waarheid werden brieven afgedrukt van soldaten uit Indonesië, beide kranten waren verboden in de kazernes, evenals de "Vredestichter" van de bond van principiële dienstweigeraars. In het A.N.J.Y.-blad "Eén" werd een speciale ruimte ingesteld waar soldaten, zowel uit Nederland als uit Indonesië hun bevindingen kwijt konden. Eerst onder de naam "op de plaats rust" later "niet verboden, soldaten rubriek". In Juli 1947 ontvi...TJ.g de redactie een brief uit Indonesië van een soldaat die schreef over de afschuwelijke verveling. Een commandant dacht dit op te lossen door "zijn mannen" op te laten rukken naar Djocja en Soekamo op te hangen, dan zou de zaak met vier weken gepiept zijn. Schuld aan al die narigheid en ellende zouden die verdomde ploppers (vrijheidsstrijders) en bolsjewieken zijn als Van Mook en Scherrnerhorn. Hoe eerder we er op los kunnen rammen des te vlugger kunnen'j~llie je pakkie en de Lee enfield (geweer) bij de foerier inleveren. In Maart wederom een brief. Bij een patrouille vielen twee doden. De volgende dag werden als represaille een kampong platgebrand en ongeveer 10 Indonesiërs neergeknald, zogenaamd op de vlucht. Waar had ik d~t meer gehoord? April 1948 werd een marinier, twee dagen in Indonesië, bij een landing ernstig gewond en teruggestuurd naar Rotterdam. Zijn familie werd door de legerautoriteiten verhinderd om hun zwaar gewonde zoon te bezoeken, toestemming werd pas gegeven na een paar dagen. Juni 1948 werd de A.N.J.V.-er Ratio Koster veroordeeld, na 14 maanden voorarrest, tot drie jaar gevangenisstraf wegens het verspreiden van het A.N.J.Y.-blad "Eén", waarin melding wordt gemaakt van het bloedbad in Zuid-Celebes door kapitein Westerling en zijn bende. Duizenden onschuldige Indonesiërs werden vermoord op zijn tochten door de dessa's en kampongs. Nota bene was het artikel overgenomen uit Vrij

Nederland.

In hetzelfde nummer helaas een overlijdensbericht van een A.N.J.V.-er J. Koster, gestorven aan malaria. In het December nummer protesteerde de redactie tegen de schandalige behandeling van twee principiële dienst weigeraars in Nieuwersluis. Het Januari nummer 1949 was voor het merendeel gewijd aan een groot artikel onder de kop "Troepen terug uit Indonesië" van de hand van onze voorzitter Fred Schoonenberg. Een maand daarna schreef een soldaat over de ontwikkelingen in Nederland en Indonesië. Hij stelde een ontwerpprogramma op met als punt drie "geen soldaat zonder zijn toestemming naar de tropen". Andere punten: "een betere verlofregeling en hoger soldij". De redactie stelde het program ter discussie! Na een overlijdensbericht van de A.N.J.V.-er W. Metting vroeg een A.N.J.V.-er zich af in April 1949, of het verstandiger zou zijn om niet naar de Oost te gaan. De redactie reageerde als voorheen. Taa... van A.N.J.V.-ers is in het leger te blijven en te discussiëren met de maats, het moreel van de troep hoog te houden en het aan de kaak stellen van excessen, hier en in de tropen. Bij weigering wordt je geslachtofferd door jarenlange gevangenisstraf en ben je het contact kwijt voor de zo hoog nodige strijd maar ... ieder moet zelf maar beslissen wat hem te doen staat. Na de tweede politionele aktie, in December 1948 vlak voor kerst, tegen de Indonesische Republiek, moest ik voor mijzelf een keuze maken. Ik stond namelijk al onder de krijgstuicht vanwege het feit dat ik in September door een militaire arts gekeurd was.

Met dertig jongens waren we allen 's morgens lichamelijk onderzocht en na een pauze moesten we in een lokaal een aantal formulieren invullen. Ik heb die papieren niet eens ingekeken, het zullen wel vragen geweest zijn over je hobby, sport, vakkennis en natuurlijk welke krant er thuis gelezen werd. Na een kwartier, ik had rustig zitten wachten, kwam een officier naar me toe en vroeg natuurlijk waarom ik niets invulde. Ik antwoordde nogal luid dat dat toch geen zin had, omdat ik mij niet voor zo een karretje laat sparmen. Onmiddellijk werd er gereageerd door je zo snel mogelijk het lokaal uit te werken en zonder er uitleg over te vragen kon ik weer vertrekken.

Twee dagen werd er uitgetrokken voor de keuring dus ik had de volgende dag lekker vrij. Maar militaire autoriteiten hebben een bord voor hun kop en stuurden mij in Januari 1949 een oproep om mijn militaire dienstplicht te vervullen en mij te melden in de Isabelkazerne in 's- Hertogenbosch. Er was een vrij vervoerbiljet bij voor de trein die op 1 Maart 1949 om 09.00 uur van het Centraal Station vertrok. Ik werd ingelijfd als gewoon dienstplichtig soldaat bij het regiment "STOOTTROEPEN" onder nummer 3126.

Hoofdstuk IV Naar de kazerne

De sportzaal in de Isabel-kazeme stroomde aardig vol met jongens, zo te zien allemaal van mijn leeftijd. Amsterdam en omgeving was sterk in de minderheid. Slechts twee legertrucks waren genoeg geweest om ons van het station op te halen. Toen ook ik ingedeeld werd, kwam ik tot de conclusie dat het overgrote deel van mijn ploeg uit de zuidelijke provincies kwam.

De kazerne bestond uit drie lange gebouwen, waarin de troepen ondergebracht werden. Twee gebouwen rechts als je de poort doorkwam en links een lager gebouw (kantine) met daarnaast een eender gebouw als aan de rechterkant. Haaks op de twee achterste gebouwen was het hoofdgebouw waarin de wacht, administratie, enkele lokaties van de geneeskundige dienst en geestelijke verzorging en het kantoor van onze Opperheer, de kolonel.

De onderkomens van de manschappen hadden twee ingangen, links en rechts van elk gebouw. TI werd met 36 jongens ingedeeld in het eerste gebouw rechts en zoals we spoedig daarna vernamen, in het eerste peleton van de derde compagnie. Het zei mij toen nog niets, ik wist, bij wijze van spreken, het verschil niet tussen een korporaal en een generaal, en hoe zo'n groot apparaat in elkaar zat. Het eerste peleton werd op de begane grond ingedeeld, het tweede op de verdieping en het derde peleton in de andere ingang, ook op de tweede verdieping. Het kantoor van onze compies-commandant was links van de entree vanwaar mijn peleton ondergebracht was. Achter in de brede gangen waren de waslokalen en een trap naar boven. Wij moesten, om onze kamer te bereiken, eerst door het lokaal waar de maaltijden genuttigd werden. Op onze kamer stonden 18 stapelbedden, vier links en vier rechts van de ingang en tien aan de lange kant, tussen de bedden stond voor ieder een kast. Vier houten tafels met banken en twee, nog lege geweerrekken. De eerste opdracht betrof het in orde maken van de strozakken, daarvoor moesten we naar de garage, rechts achter het tweede gebouw. Mijn bed stond direct bij de ingang welke afgeschut was met een houten wand. Omdat het bovenste bed al bezet was nam ik het onderste. Mijn slapie was een roodharige snuiter en aan zijn dialect te horen, één uit de kontreien van Groningen. Het was een totaal vreemde voor mij en al gauw kreeg ik te horen dat hij pas een jaar in Amsterdam woonde en na wat heen en weer gepraat vernam ik dat hij ook lid was van het A.N.I.V. Zijn naam was Wil van Kempen.

De derde Amsterdammer was Willem Malij, een rasechte te horen aan zijn spraak. De rest van de jongens kwam uit de provincie Noord-Brabant.

De volgende ochtend werd doorgebracht bij de foerier. We kregen de gehele uitrusting, een kruiwagen vol. Een sergeant gaf opdracht ons om te turnen en ons over precies een uur te melden in het theorielokaal. Na een kort doch niet mis te verstaan retoriek over de krijgstuicht werden alle namen afgeroepen en alleen present was gebruikelijk.

Toen de naam van Malij afgeroepen werd stond Willem op, z'n vinger in de hoogte en riep luid "Dat bert ik Ome". Dat was natuurlijk grote pret zoiets werd abrupt de kop ingedrukt. Malij had niets anders te doen dan wat hem opgedragen was; als je lollig wil zijn doe je dat thuis, maar hier wordt dat niet getolereerd; als je dwars blijft, weten wij je wel op andere gedachten te brengen en de officier ging verder uitleg geven aan Malij dat hij bij herhaling op rapport geslingerd zou worden, en het risico liep zeven dagen arrest opgelegd te krijgen. Dat wil zeggen, zeven dagen eenzame cellulaire opsluiting. Het was duidelijk dat de luit niet alleen Willeffi kapittelde maar het hele peleton te verstaan gaf je aan te passen en te doen wat

je bevolen werd. Ik denk dat een kleine opmerking elk peleton, waar ook in Nederland, zo'n bulderrede naar zijn hoofd geslingerd krijgt. Ik was bepaald niet onder de indruk van die papzak: zijn verhaal en met mij nog meer jongens. Hij stelde zich voor als luitenant Schonebeek en zijn secondanten de sergeanten Buist, VanGelderen en Priem. We kregen nog een waslijst van wat niet en wat wel moest, hoe één en ander in elkaar zat. Ook de dagindeling, 06.45 uur reveille (opstaan) 07.20 uur ontbijt en 08.20 uur ochtendappèl en het middagappèl om 13.20 uur. De luit verdween en sergeant Van Gelderen nam het woord. Als er soms iets niet tot jullie botte hersens doorgedrongen is, kan je nu nog wat vragen. Natuurlijk werden er vragen gesteld zoals "Wanneer gaan we met verlof" (niemand mocht de eerste drie weken op eigen gelegenheid de kazerne verlaten), en nog een paar meest onbenullige vragen. Maar de vraag die velen op de lippen brandde was ofwij naar Indonesië gestuurd zouden worden. Daar kon geen antwoord op gegeven worden, dat zal de komende tijd moeten blijken. Aangezien de troepentransporten onverminderd doorgingen was ik er zeker van dat we met een maand of zes de boot op moesten. Nadat we uit het theorielokaal naar de kamer gedirigeerd waren kregen we van de sergeants instructies over de inkleding van de uitrusting. Pukkeltje (rugtas) boven op de kast, daarop de helm. Geen foto's aan de wand of aan de buitenkant van het kastje, schoenen en andere spullen nooit onder of op bed, kortom je moest van de vloer kunnen eten. Een apart hoofdstuk zijn de dekens het zogenaamde "wolletje".

Twee dekens opvouwen op een bepaalde maat en de derde deken er omheen wikkelen zodat er geen verschil met welk "wolletje" dan ook te zien was. Het geheel moest er strak uit zien, netjes op het hoofdkussen en voor het ochtendappèl opgemaakt.

De derde dag werd hoofdzakelijk met exercitie doorgebracht. Het peleton werd in drieën verdeeld, elk met een sergeant. Zo begon het instampen van "geef acht, rechts richten, rechts omkeer en voorwaarts mars". Aangezien de langste knapen voorop liepen was het voor mij, met mijn korte pootjes, moeilijk om in de pas te blijven. Herhaaldelijk werd mij toegeschreeuwd "Maassen loop in de pas". Intuïtief kreeg ik in de gaten dat mijn keuringsrapport op het bureau van de commandant lag en ik vroeg mij af hoe die vent zo vlug mijn naam onthouden had. Toevallig was het Wil en Willem ook opgevallen, ook zij hadden bijzondere belangstelling ondervonden. Wil en ik spraken af dat we ons niet moesten laten provoceren en rustig afwachten op de dingen die komen zouden. Op de ochtend van de vierde dag ontvingen we uit het wapenmagazijn het geweer en na de lunch marcheerde ons peleton, in vol gevechtstenuue, helm op, geweer aan de schouder, de kazernepoort uit onder aanvoering van luit Schonebeek. Na een paar honderd meter werden we een zandweg op gedirigeerd en de order die we kregen luidde "in mars tempo vooruit". Na twee kilometer hing mijn tong al op m'n knieën, en aan het einde van het zandpad, na vijf kilometer, waren we allemaal geradbraakt. Het bleek al gauw dat we onze militaire doop ondergingen, de order die we kregen was in marstempo door te gaan.

Toen we terugkwamen op zaal werden we opgewacht door sergeant Buist die zo leuk was geweest bij 2Q.man het "wolletje" uit elkaar te trekken. Pas nadat alles weer volgens opdracht in orde was konden we ons opfrissen en bijkomen. Er volgden de volgende weken niets anders dan exercitie, hoe om te gaan met het geweer, je moest er "zuiniger mee om gaan dan met je meisje". Je leerde de rangen van soldaat eerste klas tot en met de generaal, inclusief lucht- en zeemacht, het salueren voor een meerdere, nooit zonder baret en altijd correct gekleed bij het verlaten van het gebouwen nog vele andere militaire gebruiken en orders. Na tien dagen dienst ontvingen we ons eerste soldij, 75 cent per dag, dus 7 gulden 50. Je moest er nog voor in de houding salueren en je bekend maken, "dienstplichtig soldaat Maassen meldt zich".

Na drie weken gedrild te zijn werden we geacht met goed fatsoen ons onder de bevolking te begeven, we kregen een weekend verlof met vrij vervoer. Voor we de kazerne verlieten was er wel, een hoop spektakel aan vooraf gegaan. Inspectie voor het bed door de sergeants, vouw in de broek, koper en schoenen gepoetst en de koppel, enkelbanden, patroontassen in de blanco (een groene pasta waar je die onderdelen mee schoonmaakt).

Ook het geweer werd aan een grondige inspectie onderworpen en als dan eindelijk alles in orde bevonden werd, moesten we buiten aantreden om vervolgens, voor de afmars, nogmaals door de luit onder de loep genomen te worden. Ik voelde mij behoorlijk opgelaten toen ik de straat in kwam waar ik woonde. Je hoorde de burens denken, moeten we met dié kontk..rummel de oorlog winnen. Thuis lagen ze allemaal in een deuk van het lachen, het was ook geen gezicht met die engelse baret op mijn hoofd, het leek wel een slagschip. Het was verplicht je in het openbaar in uniform te begeven, maar daar voelde ik geen fluit voor, en met mij vele militairen, zeker bU ons in de buurt.

Zondagavond moesten de Amsterdammers weer terug met de laatste trein naar Den Bosch, de Brabanders die in de omgeving van de kazerne woonden, kwamen pas maandagmorgen binnen, als zij maar om 08.20 uur op appèl aanwezig waren. De anderen kwamen rond middernacht binnen, vandaar dat de kazerne in diepe rust verzonken was als wij om ongeveer 22.30 uur de poort doorgingen. Wil en ik hadden wel afgesproken dat we geen verboden lectuur mee zouden nemen, rekening houdend dat één of andere grapjas misschien in onze tas zou gaan snuffelen.

Met zes weken wordt iedere soldaat geacht de eerste beginselen van de militaire opleiding in zijn mars te hebben. Het soldij gaat dan naar 1 gulden per dag plus 1 gulden compensatie V00r elke verlofdag. We moesten dus, met een weekend verlof, 12 gulden beuren, echter niet voor Wil en mij, wij moesten het voorlopig nog met drie kwartjes per dag doen, ons werd te verstaan gegeven dat wij nog tot de categorie "ongeoefend soldaat" behoorden. We voelden ons door die maatregel zeer gevléid, het stimuleerde ons zelfs de wantoestanden in het leger en het Indonesië- vraagstuk: aan de kaak te stellen. We waren trouwens niet de enige in ons peloton die ageerden tegen de legerleiding, zij gooiden het alleen over een heel andere boeg. Twee Brabanders, Kees Oirschot en zijn maat Aad Happel, zij kwamen uit Tilburg, waren daarbij de gangmakers. Vanaf het begin traineerden zij de boel. Na het tweede verlof kwamen zij al een paar uur te laat binnen. Dat werd afgestraft met zeven dagen licht-arrest (een soort kamerarrest en om de twee uur melden bij de officier van piket, een luit, die toezicht houdt als het kader afwezig is) dus geen avond- en weekendverlof. Zij waren er kennelijk op uit het zo bont te maken dat zij te zijner tUd voor één of ander akkevietje, voor de krijgsraad gesleépt zouden worden. Zij hoopten dan op een straf van een paar maanden in Nieuwersluis, de militaire strafgevangenis waar je met harde hand bijgebracht werd een voorbeeldig soldaat te zijn. Het was bekend, zeiden zij, dat onverbeterlijke militairen, met een krijgstucltelijke veroordeling, niet voor Indonesië in aanmerking kwamen en uit de militaire dienst verwijderd werden. Zo vroegen Kees en Aad mij op een avond mee uit te gaan naar Den Bosch om wat te drinken. Ik tuiilde er in en met z'n vieren, er was nog een Tilburger bij, stapten wij om 21.00 uur de poort uit en kwamen terecht in een of andere kroeg in de binnenstad. Tot mijn stomme verbazing zopen zij het ene glas bier na het andere. Ik had mijn glas sinas nog niet eens leeg toen zij al yUf of zes glazen bier achterover geslagen hadden. Er werd na een halfuur afgerekend en ik was als eerste op straat en al een eindje doorgelopen, toen ik plotseling toegeschreeuwd werd "lopen, zo hard als je kan". Ik begreep er geen jota van maar even later kreeg ik te horen dat er een groot ruit aan diggelen geslagen was. Wie dat had gedaan werd mij niet verteld. Ze hadden alle drie wel ontzettend veel plezier en ik was zo naïef van het hele

geval niets te snappen. Dat kwam ik te weten. Om 02.00 uur in de nacht werden we alle vier van bed gelicht door de M.P. en overgebracht naar de marechaussee kazerne in Vught. Daar werd ik op de hoogte gebracht, dat één van ons vieren die ruit had ingeramd. Omdat ik van niets wist en de drie jongens vertelden dat ik er niets mee te maken had, mocht ik om 07.00 uur weer vertrekken. Zij kwamen pas om 16.00 uur weer in de kazerne. We moesten wel op rapport komen, ik kwam er van af met 7 dagen licht-arrest, Kees en Aad kregen 7 dagen verzuimd arrest. Dat betekende na diensttijd je slaapzak opnemen en de nacht doorbrengen in de cel, schoenveters, koppelriem en stropdas achterlaten op zaal. In feite was je alleen de sigaar op Zaterdag en Zondag.

Op 23 April, vier jongens uit mijn peleton waren reeds naar de kaderschool vertrokken, kwam de eerste confrontatie tussen het peleton en het commando. Het was een prachtige dag en we hadden 's morgens behoorlijk gezweet. Wie op de gedachte is gekomen is mij nog een raadsel maar het consigne luidde "op het middagappèl zonder battle-dress aantreden, in overhemd, mouwen opgestroopt". En tot onze eigen verbazing stond het eerste peleton van de derde compagnie als enige op de appèlplaats niet in vol tenue.

Nu hebben militaire autoriteiten een bloedhekel aan twee dingen, persoonlijke mening en eigen initiatief. Alsof we van een andere wereld kwamen, zo werd er naar ons gekeken. Uit de manier waarop de Kolonel, diende dagelijkse appèls afnam, in onze richting keek, konden we opmaken dat er stront van kwam.

Na het bevel "ingerukt mars" kregen we op de kamer de Kapitein himself. Hij wilde wel graag weten wie opdracht had gegeven tot deze ondermijnende activiteit en omdat niemand van iets wist, zouden we op zeer korte termijn aan het verstand gebracht worden dat zoiets in het Nederlandse leger niet getolereerd werd. Hij verdween woedend naar zijn kantoor, de rest overlatend aan zijn ondergeschikten.

Alsof er niets aan de hand was brachten we de middagdienst normaal door in vol veldtenue, en voor het ingerukt mars om 17.00 uur, kregen we de opdracht van de luit om precies 19.00 uur op de appèlplaats aangetreden te staan in volle gevechtsbepakking. Dat zou dus een pittige avondmars worden, zo dachten we allemaal maar. Op een enkeling na maakten we ons niet zo druk en kregen nog schik in de stunt van het middagappèl. Terwijl velen de kazerne verlieten of de kantine in doken stond ons peleton klokslag 19.00 uur op appèl in voorgeschreven kleding en alleen luitenant Schonebeek stond voor de troep. We kregen nog een kort prevelementje over raddraaiers die het moreel van het garde regiment stoottroepen onderuit haalden. Door onze houding zou het avondverlof erbij inschieten. Zelfs die ene maat die wel correct op het middagappèl was aangetreden, kreeg geen opdracht in te rukken. Het is nu 6 minuten over 7 zei Schonebeek op zijn horloge kijkend, we gaan naar binnen en over precies drie minuten zijn jullie weer hier in uitgaans tenue, ingerukt mars.

Allen stoven naar binnen om een onmogelijke opdracht uit te voeren. Geen van ons was natuurlijk na drie minuten weer op appèl, daardoor werd de volgende opdracht, wederom met drie minuten op appèl in sporttenue, ingerukt mars. Het leek een beetje makkelijker maar in zo'n korte tijd was ook dat onmogelijk dus weer drie minuten de tijd om in gevechtstenue te verschijnen. Dat grapje kostte ons wel een kwartier, we hadden namelijk in het gedrang schoenen verwisseld, helmen onder de bedden geslingerd en allerlei kledingstukken onder de matrassen gestopt, desondanks weer inrukken en met drie minuten terug in sporttenue. De chaos werd alleen maar groter op zaal en het was al donker, we waren al zeven keer heen en weer gecommandeerd, de achtste opdracht moesten we uitvoeren en luidde "In winter-tenue", dus pakkie net, lange winterjas, sjaal en wollen muts. Toen het peleton compleet was kregen we het bevel "rechts omkeer en in looppas vooruit". Dat werd een rondje kazerneterrein als

toetje. De luit liep zelf niet mee en wij moesten de jongens, die zwaar de pest in hadden, een hart ondet de riem steken. Volhouden maats, geen sjoege geven, doe net ofhetje niet deert, lach desnoods en laat hem verrekken.

Toen we ,weer in gelid stonden kregen we nog een korte speech van de luit, hij had vernomen dat er nogal gemopperd werd en als er eventueel iemand niet content was geweest met de strafexercitie, dan kon hij zich de volgende avond om 19.00 uur bij hem melden. Hij zou zijn sterren verwijderen en dan kunnen we het uitvechten, ingerukt mars.

Mensenlief wat was het een puinhoop op de kamer. Voor iedereen weer in het bezit was van zijn eigen spullen en de kamer weer een beetje aanzien had volgens voorschrift, stelde Wil voor om de uitdaging van de luit aan te nemen en togen we met twee Brabanders, Wil en ik naar de kamer van de luit. We meldden ons correct en Wil vroeg of de uitnodiging serieus genomen moest worden. Op zijn bevestiging antwoordde Wil "Oké luit dan zie ik U graag morgenavond om 19.00 uur in sporttenue". We salueerden en vertrokken weer naar de kamer. Wat hebben we diezelfde avond een plezier gehad. Wil kreeg allerlei raadgevingen van de jongens, "sla hem minstens een bloedneus en schakel hem uit voor een paar weken". Met zijn jarenlange bokservaring, op een boksc1ub in Groningen,. voelde Wil zich in de wolken. De volgende avond stond Wil al een half uur voor de voorstelling, in zijn sporttenue gereed toen een kwartier later sergeant Priem op zaal kwam en Wil meedeelde dat de luitenant helaas om 19.00 uur op een belangrijke bijeenkomstmoest zijn in Den Bosch. We kregen zelfs de indruk: dat ook de sergeant teleurgesteld was. Achterafwas het natuurlijk logisch dat zo een bal gehakt zich niet op zijn smoel zou laten timmeren door een rekrut. De rest van de week was de luit kennelijk met verlof, hij liet zich de hele week niet meer zien. Het hele gebeuren gaf Wil en mij een geweldige oppepper, tijdens het volgende verlof kregen we van het district Amsterdam van de C.P.N. een tweetal adressen van Waarheid lezers in Den Bosch, waar we niet alleen De Waarheid konden lezen, maar ook de belangrijkste artikelen over de oorlog in Indonesië uitknipten en op de mededelingsborden prikten in de kazerne. We informeerden bij het A.N.J.V.-bestuur of er eventueel meer A.N.J.V.-ers in de Isabel-kazerne gelegerd waren die we konden betrekken"bij het verzet tegen het zenden van troepen naar de Oost. Het bleek er één te zijn maar we kondeN hem niet mee krijgen.

Hoofdstuk V

In uniform in de 1 Mei demonstratie

In het weekend van de eerste Mei, dag van de arbeid, kregen we lang weekend verlof, van Vrijdagavond tot Maandagmorgen. Er werden in het gehele land demonstraties en bijeenkomsten georganiseerd door de C.P.N., met als hoogtepunt de demonstratie in Amsterdam op het ijsclub terrein (Museumplein). In de trein, die ons naar Amsterdam bracht, stelde ik Wil voor om Zondag, 1 Mei, ook mee te demonstreren, maar dan wel in uniform. Wil was er direct voor en toen we de trein, op het Centraal Station uitstapten, hadden we een plan besproken om te kijken of we meer militairen mee konden krijgen. Nog dezelfde avond liepen we, in uniform, de Spaarndammer buurt af en bezochten een zestal dienstplichtigen en bespraken met hen wat het plan was. Laat in de avond waren we er al van overtuigd dat we niet met z'n tweeën mee zouden demonstreren. De volgende dag struinden we half Amsterdam af en spraken met tientallen soldaten, afoniet lid van het A.N.J.V. Toen we 's avonds de balans opmaakten konden we zeker rekenen op een man of tien. Wegingen in ieder geval zeer tevreden naar huis, al moet gezegd worden dat we ook van een soldaat uit een links nest voor gek verklaard werden. We zouden zo in de armen van de M.P.lopen, je zou een dauw krijgen waar je U tegen zegt en wat heeft het voor zin. In de zin van onze actie, hadden wij het volste vertrouwen. Zaak was alleen een spandoek te bemachtigen met de leus "Stop de oorlog in Indonesië", die door onszelf meegedragen zou worden. De 1 Mei demonstratie zou, traditiegetrouw, niet vanuit een centraal punt plaatsvinden. Uit alle buurten zou een stoet geformeerd worden om zich op belangrijke knooppunten in de stad aaneen te sluiten. Voor de Spaarndammer buurt was het Zaandammer plein het verzamelpunt, in de Staatsliedenbuurt was dat het Van Hogendorpplein; hetzelfde vond plaats in West, Zuid en Noord. Tot onze grote vreugde stonden we, volgens afspraak, om 12.55 uur met negen man, in uniform, op de hoek Hembrugstraat/Houtrijkstraat. Toen de demonstratie om 13.00 uur, voorafgegaan door een muziekkorps, zich in beweging zette en ons passeerde, voegden wij ons achter het spandoek "Stop de oorlog in Indonesië" tot grote verbazing van honderden deelnemers. De afdeling-bestuurder van de C.P.N. die ik in vertrouwen had verteld van ons plan, vond het beter dat wij niet zelf het spandoek meedroegen. Voor de demonstratie de buurt verliet, kregen we nog twee soldaten in ons midden, zij hadden zeker eerst de kat uit de boom gekeken. Inmiddels hadden zich vier forse arbeiders aan weerskanten van ons geïnstalleerd. Op de Nassaukade, bij de Rotterdamerbrug, sloot de demonstratie van de Staatsliedenbuurt aan. Ook de vijf soldaten die daarin meeliepen, voegden zich bij ons. We liepen keurig netjes met drie man achter elkaar, zeer gedisciplineerd zoals het mij opviel, ontspannen. In de Frederik Hendrikstraat steeg de groep naar 17 man, nota bene met een sergeant. Bij de Kinkerstraat passeerden twee militairen de demonstratie, het A.N.J.V.- embleem op hun baret gespeld, zo uiting gevend aan het protest tegen het oorlogsgeweld in Indonesië. Bij het zien van onze ploeg bedachten zij zich geen seconde en sloten zich bij ons aan. Honderd meter verder liepen we met twintig man en bij de Overtoom stapte spontaan een matroos van de Koninklijke Marine in. Slechts eenmaal kregen we een scheldkanonnade over ons heen van een man, voor de rest ontvingen we veel waardering en kregen meermalen applaus van passanten en toeschouwers. Ook de militaire autoriteiten lieten zich niet onbetuigd, met grote snelheid scheerden zij met hun jeeps langs de demonstratie in de Van Baerlestraat. Bij mij kwam dat over als intimidatie want van ingrijpen was natuurlijk geen sprake en volgens onze "lijfwachters" werden er ook geen foto's genomen. Het enthousiasme op het IJclubterrein was

laaiend en de grond schudde van de ovaties toen de hele ploeg het podium besteed. Voor het eerst in de naoorlogse geschiedenis protesteerden soldaten in actieve dienst en openlijk tegen de koloniale oorlog en tegen troepentransporten naar Indonesië. En dat in elkaar gezet in een paar uur door twee "ongeoefende soldaatjes". 'Ne moesten allemaal, na de meeting, het IJscclubterrein verlaten zonder uniform, omdat ontdekt was dat er militaire politie in burger rond het terrein aanwezig was. Ik ruilde mijn militaire broek met een vriend, mijn baret onder mijn kleding en in een geleende regenjas, werd ik door drie buurtgenoten naar huis geloodst. De M.P. viste achter het net, niemand werd gearresteerd. Of de M.I.D. (Militaire Inlichtingen Dienst) het gebeuren van de eerste Mei aan de garnizoenen doorgeseind heeft, laat zich raden. In ieder geval merkte ik dat de pesterijen tegen de halsstarrigen opgevoerd werden. Daags na de eerste Mei werd mij bevolen de volgende dag geschoren op appèl te verschijnen, ik had mij nota bene nog nooit geschoren. Ik sloeg dat bevel natuurlijk in de wind en pas vier weken later zou ik op rapport geslingerd worden als ik niet onmiddellijk aan een nieuw bevel gehoor gaf. Dus kreeg ik weer 7 dagen licht arrest. Zo moest de één na de ander voor een luttel vergrijp op rapport en kwam in de cel terecht of werd gestraft met intrekking van verlof. Kwam je, bijvoorbeeld te laat op appèl in het begin van de week en werd er rapport opge- maakt, goed voor twee of drie dagen licht arrest, dan moest je pas Vrijdags voor de kapitein verschijnen. Je kon dan geheid niet met verlof. Dat deerde ons overigens ook niet zoveel want geen van de opposanten had verkering of een vriendin, er wachtte dus niemand op je tijdens het weekend.

Dat ons peleton niet alleen stond in het verzet tegen de machthebbers konden we zelf constateren als we de wacht hadden. De drie cellen achter de wacht waren constant bezet met jongens die, om uiteenlopende redenen, niet naar de pijpen dansten van het kader. Dat was de reden dat we praktisch elke dag wat meemaakten.

In het tweede peleton van onze compagnie, boven onze kamer, werd er één de dienst uitgezet omdat hij geregeld in zijn bed piste. De tweede soldaat verdween uit ons midden toen hij 's nachts, op wacht staande, zijn geweer leeg schoot omdat hij iets verdachts gezien had in de bossages en bang was geworden. Dat grapje zal wel voor de krijgsraad uitgevochten zijn, waarschijnlijk gevrijwaard van uitzending naar Indonesië. Voor een (waarschuwings-)schot moet een gegronde reden zijn, zo luidt het consigne aan iedere militair die de wacht in gaat. Het hele magazijn, vijfkogels, leeg schieten brengt in de praktijk natuurlijk het leven van jezelf en van het onderdeel in gevaar.

Op een middagappèl verscheen er plotseling een sergeant van een ander onderdeel. Hij liep langs alle pelotons en nam iedereen aandachtig op. Voor zover hij tenminste kijken kon, want hij had niet een blauw maar een pimpelpaars oog. Kermelijk tegen een vuist opgelopen de avond tevoren. In eerste instantie kreeg ik het gevoel dat dat het werk was geweest van Kees en Aad, maar bij ons kon hij zijn mannetje niet vinden. Twee dagen later liep Aad weer een straf op, intrekking van verlof voor drie avonden. Hij had sergeant Buist, die weer eens wat opgemerkt had over zijn kleding, gevraagd of hij (Buist) eergisteren die collega sergeant gezien had. Dat was voldoende om hem voor de kapitein te slepen. Aad vond dat onrechtvaardig, "ik heb toch niet teveel ofte weinig gezegd" merkte hij op. Buist was een luileboL Hoe die man op de kaderschool terecht is gekomen en voor een peleton geplaatst werd waarvan een behoorlijk deel in de contramine was, vond ik onbegrijpelijk. Hij had geen enkel gezag en als autoriteit was het een nul. Voortdurend werd hij in de maling genomen en om de tuin geleid. Donderdags na het middagappèl was gereserveerd voor de

aalmoezenier en veldprediker. Met al de Brabanders had de veldprediker weinig gehoor. Dat was anders bij de aalmoezenier waar altijd zo'n 60 man heenging. Het was daar elke Donderdag een gezellige boel, er werd nooit gepredikt maar wel veel gelachen. Wil en ik gingen dan ook altijd naar die bijeenkomsten en konden op die manier zo af en toe een paar netelige kwesties aankaarten aangaande Indonesië. Van de aalmoezenier kregen we natuurlijk geen respons, des te meer bij de jongens en daar ging het ons om.

Nadat we al een week of zes naar de aalmoezenier geweest waren werd mij plotseling op een Donderdagmiddag, door Buist opgedragen om corvee te verrichten. Ik mocht niet naar de aalmoezenier. Alle niet gelovigen moesten op die middag de hele kazerne aanvegen en allerlei klusjes in orde maken. Ik moest een hark halen en kreeg de opdracht de bloemperken aan te harken.

Na enkele uren geklungeld te hebben meldde ik mij klaar en er deugde, zoals te verwachten was, niets van. Ik zei tegen Buist "Wil U mij nou vertellen hoe een hovenier te werk moet gaan". "Oh, oh zei hij, ben je hovenier van beroep, nou bekijk het dan maar zelf", en droop af. In de komende weken mocht ik weer naar de aalmoezenier nadat ik bij hem m'n beklag had gedaan. Alleen stonden wij in het vervolg onder curatele van een onderofficier die opdracht had gekregen de "samenkomst" bij te wonen.

Ondanks alles was de verstandhouding in ons peloton optimaal. Willem Malij bleef de getapte gabber. Hij was nooit sacherijngig, zijn mond stond nooit stil. Van de vroege morgen tot de late avond vermaakte hij de jongens met de grootste flauwekul, maakte allerlei opmerkingen die nergens op sloegen en tapte moppen als geen ander. Op een avond, na een dagmars, altijd op Dinsdags, we lagen allemaal al onder de wol, vertelde hij op z'n plat Amsterdams, het sprookje van Roodkapje en de boze wolf, en fantaseerde er zoveel bij dat we zeker een uur kostelijk vermaakt werden.

Willem was absoluut niet politiek gebonden en dat was aanleiding voor de compiescornmandant, waarschijnlijk op advies van luitenant Schonebeek, Willem te bevorderen tot soldaat eerste klas er van uitgaande dat hij in aanzien zou stijgen, tegelijk te pogen verdeeldheid te zaaien bij de troep. Vast en zeker zou hij, vlak voor het vertrek naar Indonesië tot korporaal gebombardeerd worden om daarmee het moreel van de troep enigszins in de hand te houden.

Toen Willem 's avonds zijn rode streep op zijn uniform aan het naaien was werd hij natuurlijk wel goed in de zeik gezet. We paradeerden voor hem, spraken hem aan met generaal en toen het gros van de jongens in de houding staande met het geweer gepresenteerd, (alleen gebruikelijk voor hele hoge gasten) en een van ons het Wilhelmus inzette, kreeg hij het Spaans benauwd. Hij schold ons stijf, gooide met schoenen naar ons hoofd en we konden allemaal opsodemieteren. Veertien dagen daarna nam hij mij in vertrouwen en vertelde dat hij werk wist voor twee man op een binnenschip in België en dat hij van plan was binnen enkele weken de dienst de dienst te laten en hem zou smeren. Als ik er ook voor voelde dan konden we met z'n tweeën gaan. Natuurlijk stemde ik toe, wat kon mij gebeuren. Met het volgend verlof zou hij zekerheid krijgen, maar helaas, we hadden de boot gemist, "ze" waren ons al voor geweest. Maar Willem zorgde toch voor een sensatie die klonk als een klok. Vlak voor we weer met verlof gingen smoesde hij in mijn oor dat hij Maandagmorgen niet op appèl zou verschijnen. Hij had besloten Maandagmiddag precies 13.20 uur, dus met het middagappèl, zonder uniform zich te melden bij de poort van de kazerne. Hij vroeg mij mijn mond te houden tot tegen de tijd van het appèl, hij wilde niet een paar honderd meter voor de kazerne gearresteerd worden, bang dat iemand zijn mond voorbij praatte. Het hele plan van Willem lukte voor honderd procent. De voltallige derde compagnie, die we (alleen Wil had ik

geïnformeerd) zoals afgesproken vijfminuten voor het appèl ingelicht hadden, kon zijn ogen niet van de poort houden en er moet minstens bij het kader wat opgemerkt zijn. Toen Willem in zijn burgerkloffie exact op tijd bij de poort verscheen kreeg ik de neiging om te applaudisseren, als ik maar zekerheid had gehad een gedeelte van de jongens mee te krijgen. Luitenant Schonebeek was furieus en hij moet aan een paar gezichten gezien hebben dat het spel tot in de puntjes gearrangeerd was. In tijd van een paar minuten werd Willem door de wachtcommandant gearresteerd en achter langs de gebouwen afgevoerd naar de wacht waar hij werd ingesloten. Hij moet midden in de nacht op transport gesteld zijn, de volgende morgen was de cel weer leeg en waar Willem vervolgens verbleef zijn we nooit te weten gekomen. Nog vele dagen werd er op de kamer over gesproken en er werd gesuggereerd dat Wil of ik aan de beurt was om op één of andere manier het bijltje er bij neer te gooien. We gaven wel enkele hints in die richting maar geen haar op mijn hoofd om in die richting te denken, zeker niet in dit stadium. Het werd steeds spannender en ik was nog lang niet aan het eind van mijn Latijn. Waar het op uit zou draaien was mij volkomen onbekend.

Het was wel zeker dat ook wij ingezet zouden worden in het zinloze avontuur in Indonesië. De troepen van de 7 December-divisie, die in 1946 waren uitgezonden, verbleven nog steeds in de tropen en de belofte van de regering dat niemand langer dan twee jaar uitgezonden zou worden, werd geen gestand gedaan. Deze jongens moesten hoog nodig afgelost worden, temeer daar de stemming onder de soldaten in Indonesië in snel tempo slechter werd. Men vroeg zich af waartoe dit alles diende, waarom er duizenden jongens gesneuveld waren. De publicaties in de pers over misdaden, die door de Nederlandse troepen in Indonesië bedreven zouden zijn, maakten ook de ouders, vrouwen en familieleden angstig. Zij verenigden zich in een comité en drongen in Den Haag aan op onmiddellijke repatriëring van hun dierbaren. Het is des te triester dat ook het A.N.I.V. min of meer passief bleef en zich alleen beperkte tot een briefwisseling met de soldaten overzee. De leus "troepen terug" stond weliswaar hoog in het vaandel terwijl honderden, zometer duizenden jonge soldaten geen uitweg vonden om uitzending te voorkomen. Zij, die om wat voor reden dan ook, geen animo hadden om zich te laten inschepen, moesten zelf een beslissing nemen, het was een individuele daad en velen zagen geen andere weg dan zich noodgedwongen, in te laten schepen om in een smerige oorlog terecht te komen. Een actieve ondersteuning, van meet af aan, aan de soldaten in dienst, had de legerleiding minstens in grote verlegenheid gebracht. Tientallen dienstplichtigen A.N.I.V.-ers en anderen waren bereid daarvoor offers te brengen, blijkens de arrestaties van een aantal militairen, onder andere Ratio Koster, Piet Langedijk en Eric Mol. Niet onbekend was dat een drietal soldaten naar de Republiek waren overgelopen, waarvan alleen de namen van Princen en VanStaveren de ronde deden. Daarbij kwam nog de tegenwerking van de Verenigde Naties, Australië en Amerika, die de financiële hulp, die zij gaf aan ons land, en die in feite bestemd was voor de wederopbouw, dreigden stop te zetten. Op papier was de opvatting van het A.N.I.V. en de communisten redelijk om met de troep mee te gaan naar Indonesië als de realiteit in de tropen niet totaal verschilde met een "normale" oorlog. Ten eerste was het gebied waar men, vrijwel ongeïmmerseerd, met 15 man moest patrouilleren, volkomen vreemd en ten tweede moest het opgenomen worden tegen de guerrilla. Uit lijfsbehoud moest je wel schieten, het was niet na U. Of je nou communist of andersdenkend was. Des te onaantrekkelijker wordt het als je door één van de maats, waarschijnlijk achter het altaar geboren, te horen kreeg dat ik van hem een kogel in mijn rug zou krijgen als ik, in Indonesië, rottiigheid zou veroorzaken. Een vraag bij mij bleef ook waar de weigeraars, de jongens die niet van inscheepverlofteruggekeerd waren, verbleven. Ik wist van het kamp Vledder, ergens in Drente, waar uitsluitend principiële dienstweigeraars verbleven en tewerk

gesteld waren. Dan was er Nieuwersluis, de militaire gevangenis, berucht om zijn straffe heropvoedingsmethoden en er was een kazerne in Schoonhoven, die iets met Indonesië-weigeraars van doen had. Meer wist ik voorlopig ook niet.

Intussen was de vierde maand ingegaan en werd ik al een flink soldaatje. De eerste marsoefening in het begin door het zandpad, had geresulteerd in lange marsen, altijd op Dinsdags en met volle gevechtsbepakking, inclusief mitrailleur, die elk van ons een kilometer mee moest sjouwen en verplicht bakstenen in de patrouille tassen (het werd gecontroleerd voor afmars). We liepen in die periode al 30 kilometer en dat moest opgevoerd worden naar 40 kilometer. Het kwam nooit voor dat alle 32 man, peleton sterkte, tezamen weer in de kazerne terug kwamen. Meestal had de eerste na een kilometer of 15 er al tabak van en konden we er vergif op innemen dat de tweede twee kilometer verder er ook de brui aan gaf. De eerste bleef dan waar hij was uitgevallen zodat de tweede altijd wist waar hij zijn maat kon vinden. Dat was ook de reden dat ik als één van de eerste de mitrailleur op mijn nek nam, buiten onze standaard uitrusting, ons geweer. De jongens die de mars wel uitliepen wilde ik niet extra belasten met dit, vrij zware schiettuig, zo'n acht kilo. Slechts eenmaal heb ik een volledige mars uitgelopen, voor de rest zag ik er het nut niet van in en er werd door het kader nooit commentaar geleverd.

Als ik de gelegenheid kreeg, nam ik 's maandagsavonds een wacht over van een maat die er een bloedhekel aan had. Ik was dan 24 uur onder de pannen en vrij van de mars. Als de dienstdoende wachtcommandant een geschikte peer was, kon het best gezellig zijn en werd er wel eens wat door de vingers gezien.

De Isabel-kazerne werd bewaakt door twee soldaten, één bij de poort, en één achter het hoofdgebouw. Aangezien we twee uur op wacht stonden en vier uur in de wacht verbleven, stonden we dus afwisselend twee uur aan de toegangspoort en idem dito aan de stille achterkant. Het kostte mij bijna een behoorlijke dauw toen ik eens om 02.00 uur de wacht betrok achter de kazerne. De wachtcommandant had zijn hielen nog niet gelicht of ik viel onmiddellijk staande in slaap, na wel eerst de geweerriem om mijn benen gedraaid te hebben. Slapen tijdens de wacht werd natuurlijk streng bestraft. Laat staan als een grappenmaker je geweer af zou nemen zonder dat je er iets van zou merken. Drie maanden Nieuwersluis zou de krijgsraad zeker opleggen (zou ik Aad en Kees nog voor zijn ook). De wacht die mij na twee uur kwam aflossen was nog geen vijf meter van het wachthuisje vandaan toen ik wakker schrok en ik in enkele seconden weer tot mijn positieven kwam. De wachtcommandant had niets in de gaten, of deed alsof, maar diegene die mij afgelost had, vertelde mij later dat ik alle geluk van de wereld had gehad. De week daarna hadden Wil en ik van onze vrienden in Den Bosch vier affiches gekregen met de tekst in dikke zwarte letters "TROEPEN TERUG UIT INDO~SIË" ter grootte van 30 bij 40 centimeter. Zij hadden daarbij ook nog een potje lijm geleverd, aangemaakt met waterglas. Dat spul verhardt de lijm en het kost heel wat moeite om het geplakte te verwijderen. Het was de bedoeling dat we de affiches op zouden plakken op de weg naar onze kazerne maar we wisten het nog beter. We zouden die dingen op de gebouwen in de kazerne plakken, een zeer riskante zaak. Als we daar geen gelegenheid voor zouden krijgen dan moesten de spiegels in de waslokalen er aan geloven. Wil zou er twee voor zijn rekening nemen en ik ook. Het was Woensdagavond en we wachtten tot een uur of tien. In de toiletten smeerden we ze alle vier in met lijm. We vouwden ze elk apart op met de lijmkant naar binnen, stopten ze onder onze battledress, ruimden alle sporen op en wisten onze handen. We stonden op het punt het waslokaal te verlaten toen we plotseling een hels kabaal hoorden en ook een paar legertrucks.

Commando's kwamen overal vandaan en als de gesmeerde bliksem spoelden we de affiches door de v,..c. Er van overtuigd dat we de klos waren, verlieten we het was lokaal. Op zaal werd ons bevolen alles uit de zakken te halen en op bed te deponeren, geld, sigaretten, lucifers, kortom al onze bezittingen moesten achter blijven.

Nog steeds een beetje verbouwereerd kregen we in de gaten dat iedereen zijn spullen op bed had liggen. We kregen bevel met vijf minuten buiten te staan in veldtenue zonder helm en bajonet. Twee sergeants controleerden of we niet stiekem weer wat in onze zakken stopten en joegen ons naar buiten. De gehele compagnie moest in de trucks plaatsnemen en in een mum van tijd reden we de kazerne uit. Tegen middernacht werd er gestopt en moesten drie man de truck verlaten en kregen het consigne om zo spoedig mogelijk naar de kazerne terug te keren. Het was duidelijk dat we gedropt werden en snel werden er afspraken gemaakt wie met wie de nacht in zou gaan. Maar we hadden buiten de waard gerekend ik moest de truck verlaten en met twee mij onbekende jongens, een paar dienstkloppers, te zien aan hun baret, de zogenaamde Monty cap, afgezet met een leren bandje en speciaal te koop. Ik had na vijf minuten al genoeg van die twee die er fiks de pas in zetten, en liet weten dat ik niet verder mee ging. Dus stond ik midden in de nacht, alleen ergens in de Brabanden en liep op de bonnefooi maar een richting op. Na een kwartiertje kwam ik, tot grote vreugde Kees en Aad tegen (hoe die twee elkaar gevonden hadden was mij een raadsel) en bevond ik mij dus in beter gezelschap. Zij waren V&ll plan naar Tilburg te gaan, naar huis, het kon niet ver weg zijn, aldus Kees maar ook zij waren de weg kwijt. Na een paar uur was ik ook dat zat en streek neer opeen terras van een uitspanning. Met m'n voeten op een andere stoel en eerst weer mijn geweer verzekerd te hebben, was ik met vijf minuten vertrokken. Ik schrok wakker om een uUr of zes doordat een trein met volle snelheid langs het terras denderde. Van slapen kon geen sprake meer zijn. Tien minuten daarna kwam er een tweede trein voorbij dus stapte ik maar rustig op. Na mij eerst wat opgefrist te hebben aan een riviertje besloot ik maar eerst de richting te peilen van Den Bosch. Het zag er naar uit dat het een warme dag zou worden dus nam ik mij voor het rustig aan te doen. Het makkelijkste was natuurlijk een snelweg te zoeken maar dat vond ik niet zo sportief. Ik zou dan liftend mijn weg kunnen vervolgen. Na enkele uren wist ik nog steeds niet waar ik mij bevond en vond het maar beter om nog eens een uiltje te knappen. Ik werd wakker toen de zon hoog aan de hemel stond en moest toch maar proberen in het honk: te komen. Om een uur of drie had ik eindelijk de weg te pakken en tot mijn verbazing was ik nog maar tien kilometer van Vught verwijderd. Toen ik om half zes de kazerne binnen slofte werd ik opgewacht door sergeant VanGelderén die mij rechtstreeks naar het kantoor van de kapitein bracht. Waarom ik die twee jongens had verlaten, wilde hij weten en wat ik de hele dag uitgespookt had. Ik haalde alleen mijn schouders op en het eind van het liedje was dat ik zeven dagen verzwwaard aan mijn broek kreeg. Ik werd regelrecht naar de w~cht gebracht en werd ingesloten. Mijn strozak en dekens zou ik in de loop van de avond aangereikt krijgen. Gelukkig kreeg ik wel eten, ik rammelde van de honger. De volgende avond kr'èeg ik gezelschap van Kees en Aad. Zij hadden het gepresteerd pas Vrijdagmiddag om 16.00 uur binnen te komen. Beiden kregen op rapport zeven dagen streng arrest met de boodschap erbij dat hun zaak aan de Krijgsraad voorgelegd zou worden. Had ik geen kans gehad om mijn shag en lucifers mee te smokkelen, Kees had, uit voorzorg, altijd shag en lucifers in zijn strozak verstopt. De wachtcommandant moest dat controleren maar dat gebeurde meestal met een Franse slag. Ook stonden de celdeuren vaak open, vooral op Zaterdag en Zondag. Van verveling was dus geen sprake al zaten we wel apart. Ons werd zelfs een spel kaarten toegespeeld, eenvoudig door aan de achterkant, via het tuimelraam, naar binnen geworpen door één van de jongens. De Zaterdag bleven de celdeuren gesloten. In de wacht zaten onbekende jongens met een piepjong sergeantje en zelf kregen we ook geen kans

om één van de deuren van de grendel te halen, er zaten geen sloten op. Als we gebruik van het toilet moesten maken, moest dat achter het wachtlokaal, probeerden we wel de grendel van een van de deuren te schuiven, maar het lukte niet.

Zondags ging het beter. Een goeie sergeant die ons alleen verzocht geen herrie te maken. Woensdagavond hoorde ik van Kees dat ze inderdaad voor de Krijgsraad gesleept zouden worden, dat was hun 's middags door de kolonel meegedeeld. Zij zaten dus deze week in voorarrest en zouden zich ter zijner tijd moeten verantwoorden voor de Krijgsraad te velde in Den Bosch. De aanklacht, die in hun schoenen geschoven werd, luidde "het opzettelijk en bij herhaling afwezig te zijn op het appèl en moeilijkheidsaanpassingen in het geheel". Ik zat de laatste avond en nacht en als afscheid kon ik, op het allerlaatste moment, nog een gesmokkeld pakje shag en lucifers in hun handen spelen.

Ik mocht het weekend weer met verlof en omdat Wil en ik het zonde vonden van de mislukking met de affiches, besloten we, direct vanaf het Centraal Station, naar het kantoor van het A.N.J.V. in de Spuistraat te gaan. Misschien dat we daar een paar gelijkkluidende affiches op de kop konden tikken. We liepen via het Damrak en het was behoorlijk druk, kantoren liepen leeg en met het mooie weer veel winkelend publiek. Zonder erg kwamen we in een klein incidentje terecht. Halverwege het Damrak, ter hoogte van de Cineac, passeerden we een luitenant. We hadden echt niets afgesproken maar geen van beide had gesalueerd, terwijl we hem toch duidelijk opgemerkt hadden. Dat scheen die vent niet te pikken, hij hield ons staande en sommeerde ons 20 meter terug te gaan en te groeten zoals wij ongetwijfeld geleerd hadden". Wij voldeden aan zijn bevel maar helaas, we vergaten weer te groeten (nu op afspraak). Begrijpelijk dat één en ander niet aan voorbijgangers onopgemerkt bleef en er een klein oploopje ontstond. De luitenant, geen enkele sjoerge van de Amsterdamse mentaliteit, hield ons weer staande, wilde onze identiteitspapieren (die we natuurlijk niet bij ons hadden) en op zijn vraag waar wij gelegerd waren antwoordde Wil "K.M.A. (Koninklijke Militaire Academie) in Breda". Duidelijk zijn zelfverzekerdheid verliezend kregen we wederom het bevel 20 meter terug te gaan en onder gejoel van enkele nieuwsgierigen, keerden we weer terug. We hebben die zakkenwasser niet meer gezien, doken een steeg in en via de Nieuwendijk vervolgden we onze weg, terwijl we het grootste plezier hadden.

Op het kantoor van het A.N.J.V. konden we niets vinden waarvoor we gekomen waren. Het kantoor was slechts bezet door twee medewerksters van de administratie, zodat we niet veel te bespreken hadden en kort erna afscheid namen. Juist toen we de deur uit zouden gaan viel mijn oog op een flinke stapel manifesten, een uitgave van de C.P.N. Op de kop van het manifest de leus "TROEPEN TERUG UIT INDONESIË" en in zeer scherpe bewoordingen werd de Nederlandse regering verantwoordelijk gesteld voor de gang van zaken in Indonesië. In heldere taal werd de Nederlandse bevolking opgeroepen te protesteren tegen het plat branden van Indonesische dorpen op bevel van Nederlandse officieren, het stopzetten van excessen, onder andere het moorden op onschuldige Indonesiërs. Scherp hekelde het manifest het optreden van kapitein Westerling met het korps speciale troepen in Zuid Celebes dat op zijn rooftocht 10.000-dennnoorden pleegde en vele dorpen in vlam zette.

Het waren de Nederlandse regering en de politieke leiders, Drees, Beel, Romme, Oud, Bruins Slot en de koloniale klik die hun zin doordreven over de ruggen van de meer dan honderdduizend dienstplichtige militairen. Het manifest eindigde met de eis "onmiddellijke terugtrekking van de troepen uit Indonesië" en "de veroordeling van hen die misdaden op hun geweten hebben". We dachten dat het wel zou aanslaan als we er een paar in de kazerne zouden verspreiden en namen een flink pak mee. We overlegden op straat hoe we dat moesten

aanpakken en besloten gewoon, bij terugkeer op Zondagavond, alle was lokalen te voorzien. Bij Wil thuis verdeelden we het pak in negen kleine pakjes van ongeveer 30 stuks en spraken af dat ik het linker gebouw, met drie waslokalen, en het achterste waslokaal aan de rechterkant onder handen zou nemen. **Wil** moest dus twee lokalen in het tweede gebouwen drie lokalen van onze eigen compagnie versieren. In ieder geval moest ons waslokaal als laatste afgewerkt worden. Zou een waslokaal bezet zijn, wat we niet aannamen, vanwege de stilte op dat tijdstip, dan moesten we even het toilet induiken maar niet te lang. Na eerst nog eens alles op een rijtje gezette hebben, ging ik naar huis met mijn portie in mijn pukkeltje.

Hoofdstuk VI

Paniek bij het kader om pamfletten

Het hele zaakje liep als een trein. Er waren maar vijf jongens die gelijk met ons het kazementerrein binnen gingen en het was op het terrein doodstil. Ik liep direct door naar het linkse gebouw, pakte de eerste ingang en liep de trap op naar boven. Ik overtuigde mij ervan of er niemand van het toilet gebruik maakte en slingerde het eerste pak, met een grote boog, het was lokaal in. De hele grond lag bezaaid en tot tevredenheid liep ik rustig de trap weer af en nam het lokaal op de begane grond onder handen. Bij de tweede ingang moest ik extra op mijn hoede zijn, daar waren de onderkomens van de onderofficieren, doch ik hoorde niets, alles was verlaten en binnen een paar seconden was ook hier de zaak geklaard. Ik moest nu langs de wacht naar de andere kant waar ik ongestoord aankwam, keek het terrein nog een keer af, alles lag er doodsbij, ik waande mij in een groot kasteel waar de bewoners al te ruste waren. Snel liep ik weer de trap op en herhaalde ook hier, voor de vierde en laatste keer, mijn werk.

Op weg naar mijn kamer kwam ik geen kip tegen en bijna dezelfde tijd stapten wij beiden ons verblijf binnen. Aan het gezicht van Wil merkte ik dat ook hij geen moeilijkheden had gehad en dat de operatie ten volle geslaagd was. We begroetten de twee jongens die reeds op zaal waren en vroegen geïnteresseerd of zij een prettig weekend achter de rug hadden. Ja, wij ook, buitengewoon. We vertelden die twee wat we Zaterdag beleefd hadden met die luitenant op het Damrak en dat we misschien weer een confrontatie tijdens het appèl mee konden maken, nu met een luit. Tegen twaalf uur, begaven we ons naar bed en nog nagenietend van onze actie, viel ik in slaap.

Ik schrok wakker van een vreselijk kabaal, mijn horloge stond op 06.00 uur. Vijf onbekende onderofficieren en een officier stormden de kamer in, schreeuwend "Iedereen onmiddellijk voor de bedden nergens aankomen, alles laten zoals het is". Onder veel geblèr en slaande op tafels en bedden, werd iedereen zijn bed uit getrommeld. Zij die niet snel genoeg naar de zin van het kader hun bed uitkwamen, werd de dekens vanaf getrokken. We mochten geen kledingstukken aanraken, laat staan aantrekken, en zo gebeurde het dat het hele peloton in zijn ondergoed voor het bed stond, op blote voeten, slaapdronken en niet wetend wat er nu weer boven het hoofd hing. Onmiddellijk begonnen de sergeants onze kastjes te plunderen, de hele reutemeteut werd eruit getrokken en op de grond gegooid. Zakken van het uniform werden aan één onderzoek onderworpen en alle dekens één voor één van het bed getrokken.

Twee ma~ts, die iets tegen elkaar zeiden, werden verboden te praten en dat gold voor iedereen. De luitenant, die het zootje aanvoerde stond tussen de bedden tegenover ons en herhaaldelijk keek hij in onze richting. Dat belette ons niet om op een gegeven moment elkaar een knipoog te geven en de triomf op onze smoelen moet hem razend gemaakt hebben. Met twee sprongen dook hij op onze strozakken en smiet die in het wilde weg door de kamer. Een grotere overwinning had hij ons niet kunnen aanbieden, we begrepen dat zij wel op de goede weg zaten maar geen enkel bewijs konden aandragen. Er werd een slachtoffer gevonden. Eén van de jongens, een boerenzoon, had in zijn onschuld een manifest meegenomen en in zijn kastje gelegd. Hij werd, in ondergoed, meegenomen naar de eetzaal waar hij waarschijnlijk werd ondervraagd hoe hij in het bezit was gekomen van het ondermijnend epistel. Inwendig

stond ik te brullen van het lachen, nooit in mijn leven had ik zo een idioot schouwspel meegemaakt. Zes halfgare dienaren van het miljoenen verspillende apparaat, op een mullige marnier op

zoek naar iets waarvan zij konden weten achter het net te vissen, tussen 32 jonge knapen in ondergoed, waar zij geen vat op kregen. Zoals zij met veel blandy hoera gekomen waren, zo futloos dropen zij af met de staart tussen de benen. Als dit hILTstrategie moest voorstellen gaf ik er, zeker nu, geen rooie cent meer voor. Wat bezielde onze brigade commandant, een hele kazerne zo overhoop te halen, dat absoluut een averechtse uitwerking teweeg bracht. Reeds tijdens het ontbijt kon je de steei"proeven, er werd heimelijk met elkaar gesproken en de afgang van het corps officieren stond op veler gezichten te lezen.

Tijdens de exercitie die we in de ochtenduren hadden, onder leiding van de fervente anti communist, sergeant Van Gelderen (in burgerleven werkzaam bij het "Vrije Volk"), kregen we een alles zeggende opmerking naar ons hoofd: "de exercitie verliep niet zo vlot, ja mannen, er deugt geen moer van, dat moet beter, kom aan, 's avonds soldaat, 's morgens paraat".Hoewel ik een bloedhekel aan die machtswellusteling had, kon ik hem nou wel om zijn nek vallen.

Die dag had ik zo weinig mogelijk contact met Wil. We spraken wel normaal met elkaar maar zinspeelden niet over het spektakel van de afgelopen 24 uur. 's Avonds gingen we ieder onze weg, we wilden elke aandacht trekkerij vermijden, alhoewel ik nooit gemerkt had, dat een van de jongens van ons peleton iets overbrieft naar het kader. Alles was tot op dat moment gladjes verlopen en we waakten er voor om door een domme zet in de val te lopen. Ik had wel ontdekt dat er meer tegenstanders van het koloniale avontuur in de kazerne aanwezig waren. Menigmaal vond ik, tussen de legale nieuwsbladen, in de kantine, verboden laanteknipsels uit Het Parool, De Waarheid en andere uitgaven. Niet zelden ontdekte ik dat volledige edities van genoemde dagbladen onder de massa' s lectuur verstopt lag.

De volgende dag kregen we de gelegenheid om zonder omstanders vrijelijk te praten met elkaar. Tijdens de marsoefening viel m'n slapie, na een kilometer of tien, als eerste uit. Ik liep nog een paar kilometer verder mee, gaf toen ook op en wandelde naar de plek waar ik Wil heerlijk lui aan de kant van de weg aantrof. Eindelijk konden we onze opwinding de vrije loop laten en hebben kostelijk gelachen om de hele commotie en reactie van het commando. We fantaseerden over andere akties, bijvoorbeeld de Nederlandse driekleur vervangen door een rood-witte, de Indonesische vlag, of een spandoek aan het hoofdgebouw bevestigen met de leus "troepen terug". 's Woensdags brachten we altijd door op het schietterrein, een van de rustigste dagen. Er werd met scherp geschoten en als je aan de beurt was ontving je van de luit vijf patronen. Bij toerbeurt lagen er vier man in stelling, net zoveel als er schietschijven waren, die op honderd meter afstand stonden. Voordat de laatste man van de compagnie aan zijn oefening toe was, was het al dik in de middag en lagen wij dus de ganse dag lekker in het zonnetje. Tenzij je de schietschijven moest bedienen. Je stond dan in een twee meter diepe kuil en bij elk schot moest de schietschijf naar beneden getrokken worden en werd het resultaat doorgegeven met een twee meter lange stok, met een rode bal aan het eind. Was het schot in de roos, dan hield je de stok omhoog, zonder beweging en kon de schutter zelf zien wat hij ervan terecht gebracht had. Was het een afzwaai, dus niet in de roos, dan moest de stok een aantal keren van links naar rechts gezwaaid worden. Zowel in de schietkuil als aan de schietkant onderhielden twee sergeants contact met elkaar via een veldtelefoon. Kennelijk werd er slecht geschoten door de compagnie en om dat op te vijzelen werd er voor

de beste schutter een pakje sigaretten uitgelooft door de dienstdoende luitenant, een sportinstructeur, die af en toe de leiding over nam van Schonebeek. Dat had hij nou net niet moeten beloven. Vliegenvlug werden er afspraken gemaakt om met twee of drie man tegelijk te schieten op één schietschijf voor een goed resultaat voor één van de jongens. Aan het eind van de schietoefening werd ons meegedeeld dat helaas geen van ons in aanmerking kwam voor de sigaretten. Er waren namelijk drie man die zeven treffers op één schietschijf hadden. Terwijl elke schutter 5 patronen kreeg.

Er werd trouwens helemaal niet zo slecht geschoten vonden wij zelf, we konden het weten ook. Niet elke treffer werd door ons aangegeven als raak. Als we de kans kregen, trokken we snel het bord naar beneden, plakten snel een plakker op het gaatje en gaven een afzwaai door. Natuurlijk moest de sergeant controle uitvoeren maar die was ook liever lui dan moe. Als er geschoten was moesten de vijflege hulzen ingeleverd worden bij de sergeant en aan het eind van de oefening werd altijd, door een officier het totaal aantal lege hulzen nageteld. Wat een gedonder toen er eens tien hulzen tekort waren. Eén van de jongens had kans gezien in een onbewaakt ogenblik een graai te doen in de bak met hulzen en ze een slinger te geven in de bosjes. Uren zijn we zoet gehouden met het zoeken tot ze het opgaven en we eindelijk terug konden keren naar de kazerne. Het moest zo langzamerhand tot de leiding zijn doorgedrongen dat een groot gedeelte van de manschappen onbetrouwbaar, niet meewerkend en tegen de draad in, zijn tijd versleet voor een doel dat afschuw opriep en ook zinloos was.

Naar onze mening stelde de legerleiding de uitzending naar Indonesië niet aan de orde, al moest hun toen al bekend zijn welke datum dat gebeuren zou. We zaten al vier maanden onder de wapens en voorlichting over de gevechtstoestand in Indonesië hadden we nog nooit gehad. Wat moesten zij ook aan met vijf mannen die een weddenschap afgesloten hadden wie van de vijf het eerste in de bak terecht zou komen, op voorwaarde dat hij, de eerste, voorzien zou worden van sigaretten, chocolade en koek door de andere vier. Het hele peleton gniffelde en was benieuwd wat er nou weer uitgespookt zou worden. Kees en Aad spinsden natuurlijk op een kans die eerder kwam dan we dachten. Als een officier onze kamer betrad moesten allen op de kamer in de houding springen op consigne van de kamerwacht (hij, die moest zorgen voor het schoonhouden van de kamer). Toen luitenant Schonenbeek, een uur later, onze kamer betrad en het "ORDE" geroepen had, bleef Kees rustig op zijn bed liggen en riep met stemverheffing: "Laat die klootzak naar de nondedju lopen". En dat was genoeg om in een mum van tijd in de cel te verdwijnen.

In verband met een kleine opknapbeurt van ons gebouw moesten we 17 Juli met de compagnie voor twee weken verhuizen naar de garage. We sjouwden de hele inventaris over en in twee dagen was dat gepiept. Het was een rommelig zootje in de garage waar ik trouwens nog nooit een voertuig had gezien. Af en toe werd ze gebruikt voor oefeningen onder andere bajonet gevechten. We waren een beetje ons huis kwijt want met een kleine honderd man was het vrij rumoerig en alles ging niet meer zo op rolletjes. 's Woensdags tijdens de lunch gebeurde er weer een akkevietje dat nogal voor opwinding zorgde. Het brood was ons al uitgereikt maar het beleg was aan mij voorbij gegaan. Ik liep dus naar de kamerwacht, die dat verzorgde, en zei dat ik vergeten was met broodbeleg. Of sergeant Buist zijn hoofd ook omliep weet ik niet maar ik moest onmiddellijk naar mijn plaats. Ik herhaalde dat ik vergeten was bij het broodbeleg en plotseling trok hij mij bij de arm en sleurde mij weg. Nou had ik dat misschien van een ander genomen maar van die droppert zeker niet. Ik maakte mij zogenaamd kwaad en riep dat hij van mijn lijf af moest blijven. Anders "sla ik je kop eraf met mijn geweer". En om mijn woorden kracht bij te zetten rende ik naar het geweerrek en pakte mijn

geweer. Buist schrok zich kapot en voor ik mij realiseerde wat er aan de hand was, rende Buist naar buiten en ik achter hem aan onder luid gejoel van de jongens. Ik liep natuurlijk zo in de armen van de wachtcommandant en kon mijn geweer, veters en koppelriem inleveren en werd onmiddellijk ingesloten. Ik kon op mijn vingers uittellen dat ik voorlopig wel een tijdje uitgeschakeld zou worden temeer daar ik na twee dagen nog steeds niet bij de kapitein op rapport was geweest.

Mazzel had ik in ieder geval toen ik hoorde dat de hele kazerne, na het weekend, voor een week op veldoefening zou gaan. Dat betekende dat ik waarschijnlijk niet mee zou gaan en dus ook niet de hele week, ergens op de hei, in een schuttersput je zou moeten doorbrengen. We hadden al eerder twee nachten doorgebracht in de Drunense duinen. Met twee mlli"den gat graven en met de twee regencapes aan elkaar gefabriceerd, had je een geïmproviseerd dak bovenje hoofd. Drie dagen en twee nachten zat je als een mol onder de grond en vrat je alleen maar zand. Ik zag dat helemaal niet zitten en was in mijn nopjes toen ik 's maandagsmorgens de meute hoorde vertrekken en ik lekker achterbleef. Ook niet in ideale omstandigheden, maar beter, warmer en alles op tijd, luchten, eten en slapen. Na precies een week werd ik weer het hok uitgehaald, kreeg de opdracht mij te douchen (ik stonk een uur in de wind, hygiënisch gezien was streng arrest een ramp) en in uitgaans tenue met een uur mij te melden bij de kolonel, de commandant. Stipt op tijd werd ik het kantoor van de Opperheer binnengebracht en voor het eerst zag ik met wie ik te doen had. Tot nu had ik hem op afstand meegemaakt en het viel mij mee dat hij helemaal geen grote mond opzette. Integendeel, ik mocht er bij gaan zitten en op een vriendelijke manier (hij praatte wel bekakt) vroeg hij of het mij beviel in de militaire dienst. Ik nam geen blad voor mijn mond en antwoordde, in een beetje plat Amsterdams, dat ik vreselijk veel plezier had en dat het best uit te houden was een maand of 18, maar dat een eventuele uitzending naar Indonesië mij niet zo lekker zat. Tot mijn spijt ging hij er niet op in en na wat heen en weer gepraat werd ik ervan in kennis gesteld, dat een rapport naar de Krijgsraad was gezonden en daar de zaak verder afgehandeld zou worden. Ik had dus in voorarrest gezeten en hoopte binnen zeer korte tijd opgeroepen te worden door die commissie en dan maar zien hoe dat af zou lopen. Aan het eind van het onderhoud deelde hij mij mee dat ik de volgende dag naar mijn onderdeel gebracht zou worden en dat ik mij om 13.00 uur moest melden bij de wacht. Ik sliep dus alleen op zaal en vond het maar een dooie boel. De volgende dag meldde ik mij om 13.00 uur bij de wachtcommandant en nog geen vijf minuten daarna kwam er een jeep voorrijden waarmee de baas mij mee zou nemen naar de oefening. Met z'n drieën, een sergeant-chauffeur, de kolonel en ik op de achterbank reden we op een prachtige zomerdag richting Nijmegen. Er werd niet harder gereden dan 50 tot 60 kilometer en ik waande mij als een schooljongen die een dagje op reis ging. Plotseling draaide de kolonel zich om en vroeg mij waar mijn helm en geweer waren.

Sorry kolonel, daar heeft niemand over gesproken (ik had er natuurlijk wel aan gedacht). "Mooi is dat" zei hij, "op oefening gaan en dan zonder wapen, dat kan toch niet". "Och kolonel, dan kan ik toch de dooien afvoeren", en aan zijn snuit te zien kon hij daar geen waardering voor opbrengen. Er werd verder geen woord meer gesproken. Tot mijn verbazing reed de sergeant Nijmegen binnen waar het krioelde van de mensen. De jeep werd in het centrum geparkeerd en gedrieën zagen we duizenden wandelaars binnenkomen. Rond vier uur stapten we weer in en korte tijd daarna waren we waar we zijn moesten, ergens op de hei ten Westen van Nijmegen. De sergeant-chauffeur leverde mij af bij de commando-tent en vandaar werd ik weer naar mijn peleton gebracht. Mijn maatje, met wie ik samen in het putje zat, vertelde mij dat er wel 800 man aan de oefening deelnam en dat ter ondersteuning ook een paar lichte tanks waren. Maar het belangrijkste nieuws dat ik te horen kreeg was dat er

sergeants van het K.N.I.L. (Koninklijk Nederlands Indisch Leger) aan onze pelotons toegevoegd waren. Er gingen geruchten dat we met een paar weken moesten vertrekken naar de Oost. De hele nacht zaten we te discussiëren over wat ons te wachten stond. Een jongen vertelde mij dat zijn vader een brief naar het Ministerie van Oorlog had geschreven omdat hij niet gemist kon worden op de boerderij van zijn vader. Hij hoopte vurig dat het antwoord positief zou uitvallen. Als het persé moest, zei hij, dan moest het, maar toch liever niet. Gelukkig duurde deze oefening voor mij maar twee dagen.

De volgende morgen werd ik door een sergeant uit mijn huisvesting gehaald en hij bracht mij naar de K.N.I.L. sergeant. "Zo", zei hij, "ben jij die chinees die net komt aankakken" en direct daarop "waar zijn je helm en geweer". Ook hem moest ik teleurstellen waarop ik een regen van scheldwoorden over me heen kreeg. "Klootzak, dat ze je kop in elkaar knallen tot daar aan toe maar zonder spuit het oorlogsgeweld betreden dat vraagt om moeilijkheden". Ik kon opdonderen en hij zou mij in de komende weken in de gaten houden. Gelukkig werd de oefening Vrijdags afgeblazen en waren we 's avonds weer in de Isabel-kazeme. De volgende dag, vlak voor we met verlof gingen, werd ons officieel meegedeeld dat we 2 September voor tien dagen met inscheepverlof zouden gaan en dat we ons maandag 12 September weer moesten terug melden om op Vrijdag 16 September met het stoomschip de "Waterman" naar Indonesië verscheept te worden. Met die boodschap gingen we naar onze ouders, familie, vrienden en bekenden.

Ik moest dus het verlof benutten om stappen te ondernemen om na het inscheepverlof ergens onder dak te komen al was het maar voor een week. Mijn ouders stonden volledig achter mij, moeder was zelfs blij met mijn weigering al zag zij de toekomst somber in voor ons gezin. Geruime tijd liep ik ook met de gedachte om de grens over te gaan, naar Frankrijk maar bij gebrek aan connecties en vooral aan geld, moest ik dat plan laten varen. Ik wist warempel niet waar ik moest beginnen. Bij mijn weten bestond er geen enkele organisatie of groep die weigeraars adviseerde hoe te handelen. Door een toeval kreeg ik te horen dat er twee huizen naast ons ook een weigeraar woonde. Om inlichtingen te verkrijgen stapte ik Zondags naar mijn bureu, de familie Hesse, in onze straat beter bekend als tante Cobi en ome Jaap. Inderdaad was hun zoon achtergebleven had 1)ti jaar "ergens" ondergedoken gezeten en was twee maanden geleden tegen de lamp gelopen. Hij verbleef nu in Schoonhoven waar hij normaal dienst moest doen in afwachting van de Krijgsraad die te zijner tijd een oordeel moest vellen. Voor de rest werd ik niet wijzer, maar vond het toch een simpele zaak al had ik geen enkele voorstelling hoe de toekomst er uit zou zien.

Komt tijd, komt raad en met die gedachte keerde ik weer terug naar mijn onderdeel. Het gebouw, waar we voorheen ondergebracht waren, was voorzien van nieuwe vloeren en we moesten 9-ehele santenkraam van de garag~ weer overbrengen. Dinsdags 'slieden we weer op onze zaal. 's Woensdagmorgens stond er een totaal ander commando voor de troep. Luitenant Schonenbeek was van het toneel verdwenen en met hem de sergeants. Behalve van de K.N.I.L.-sergeant kregen we de orders van een piepjonge vaandrig en drie secondanten, een korporaal en twee sergeants. Tijdens het appèl werden we voorgesteld aan het nieuwe kader dat aan ons was toegevoegd en met de groep naar Indië zou vertrekken. Vanaf nu zou onze opleiding overgaan in de zogenaamde I.G.O. (Indische Gevechts Opleiding) waarvoor er dankbaar gebruik gemaakt kon worden van de ervaren sergeants van het K.N.I.L. aldus onze vaandrig, die overigens op een luchtige toon tot ons sprak.

Nadat we ingerukt waren, kwamen de onderofficieren en de vaandrig een kijkje nemen op zaal

en kregen het genoeg persoonlijk nader kennis te maken. Tenslotte moesten we straks in de tropen, z;osprak de vaandrig, op elkaar kunnen bouwen en op een zeer joviale manier, met zijll kont op tafel zittend, onderhielden **hij** en zijn minderen, zich nog een uur en werden grapjes en kwinkslagen over en weer gemaakt. De strakke lijn van voorheen werd gevierd en werd er niet meer op alle slakken zout gelegd.

Al werd het geen padvinderij, de discipline bleef gehandhaafd, het ging gemoedelijker, bijna vriendschappelijker.

Hoofdstuk VII Indische Training

Al met al restten ons nog geen twintig dagen om getraind te worden in "Indische gevechtshandelingen". Kennelijk waren daarvoor een aantal K.N.I.L. militairen uit Indonesië naar Nederland overgebracht. Met hun jarenlange ervaring als beroepsmilitair zouden zij ons belangrijke instructies mee kunnen geven. Of de jongens er straks in de Oost er wat aan hadden, betwijfelde ik sterk. Het bleef grotendeels bij raadgevingen en waarschuwingen. Zo werd erop gehamerd nooit alleen een kampong te betreden, maar altijd met twee of drie man en altijd met een wapen. Bij het zoeken naar "ploppers", er werd nooit over vrijheidsstrijders gesproken, nooit zomaar een deur te openen maar met een zo lang mogelijke bamboestok. Was je eenmaal binnen en er lag een prachtige kris op tafel, afblijven met je tengels, de kans is groot dat je met kris en al de lucht in zou vliegen omdat deze verbonden kon zijn met springstof.

Het grootst mogelijke wantrouwen ten opzichte van de bevolking diende in acht te worden genomen, zelfs tegenover kinderen. Daarbij kwam de afgezaagde smoes dat de "bruintjes" het niet zonder de Nederlanders afkonden, 80 procent van de inlandse bevolking kon lezen noch schrijven, zonder blanken zou het een chaos worden. Ondanks onze kritiek op het koloniale beleid, ging de man gewoon door met zijn geklets en werd ons te verstaan gegeven dat ze met communisten wel raad wisten in de tropen. Waarop Wil en ik niet konden nalaten te zeggen dat we absoluut geen bestek hadden in het koloniale avontuur. Onze Indische gevechtsopleiding werd voor de rest in het veld uitgevoerd. Het peleton werd in twee delen gesplitst van elk 16 man, patrouille sterkte. Eén van de sergeants werd onze commandant (leeftijd 21 jaar). De formatie werd ons uitgelegd: eerste verkenner, op afstand van drie meter de tweede verkenner, hij moest de linkerflank in de gaten houden, derde verkenner ook op drie meter afstand, voorde rechterflank, daarachter de brenschutter gevolgd door zijn helper, vervolgens de commandant en de rest van de eenheid die ook elk een taak hadden. De voorlaatste moest de boomtoppen afturen en de laatste man moest continu achter zich loeien. Zo slingerde dus een patrouille zich voort door de rimboe met een lengte van zo'n 40 meter. Officieel ging een patrouille met 13 man op verkenning, de legerleiding hield dus rekening met een paar afvallers. Dat ze op mij niet hoefden te rekenen vertelde ik onze kapitein direct na het volgende verlof. We kregen allemaal een injectie tegen tropenziektes in de kantine en ik ging gewoon mee. Onze battle-dress moest uit, de mouw opgestroopt en aan de lopende band kreeg iedereen een prik. Toen ik aan de beurt was, werd mij verzocht mijn battle-dress uit te-voen waarop ik weigerde met de woorden dat het geen zin had voor mij, omdat ik onder geen veld:Waardenaar Indonesië zou gaan. Onmiddellijk werd ik de kantine uitgehaald (er lagen intussen twee jongens tegen de vlakte vanwege de morfine lucht) en rechtstreeks naar de kapitein gebracht.

Er werd weinig gesproken vooral toen ik hem voor zijn voeten gooide dat het een smerige oorlog was en dat ik mij niet voor dat karretje zou laten spannen. Alsof hij erop gerekend had trok hij een la van zijn buro open en haalde er een formulier uit dat ik moest ondertekenen. Het was een verklaring dat "ondergetekende" volledig verantwoordelijk was voor het weigeren van de injectie en dat bij eventuele ziektes in de tropen, geen beroep gedaan kon worden op autoriteiten. Ik tekende grif en zonder een woord te wisselen verdween ik weer van

het toneel. Een paar dagen later, op het schietterrein, werd ik aangesproken door de vaandrig en in een onderonsje vroeg hij mij de reden waarom ik niet mee zou gaan met de troep naar Indonesië. "Ik beloof je", zei hij, "dat ik er met niemand over praat". Al zou hij dat wel doen, antwoorde ik, dan interesseert mij dat niets en zette mijn standpunt uiteen. Mijn ouders, zei ik, waren voor de oorlog zo arm als een neet terwijl Nederland een zeer rijk land was. De rooftochten uit Indonesië in de afgelopen drie eeuwen spekten alleen de brandkasten van de koloniale machthebbers en dat willen ze voortzetten over de rugen van de Nederlandse jeugd. Het volk van Indonesië heeft recht op zijn onafhankelijkheid en door niet te gaan hoop ik mijn steentje bij te dragen in hun streven. Daarbij komt, ging ik verder, is het schandalig dat de regering 20-jarige soldaten met een zeer gebrekkige opleiding het slachtveld opjaagt. Jongens die straks op een afgelegen post in het binnenland ergens in de tropen gedropt worden in een volkomen vreemd land. Sommige jongens kunnen zich niet eens voorstellen wat er van hen verlangd wordt. Nee vaandrig, geef mijn portie maar aan Fikkie, ik pas. Of hij begrip had voor mijn houding, daar gaf hij geen enkel commentaar op. Wel wenste hij mij het beste in de komende tijd en dat kon ik wel waarderen.

Een paar dagen later moest hij mij toch op rapport slingeren. Bij een avondoefening op de heide, vlak achter de kazerne, raakte ik mijn geweer kwijt. Olie-eenheid moest op patrouille en om de oefening een realistisch tintje te geven werd er af en toe een schot gelost door de "vijand" en moesten wij onmiddellijke dekking zoeken in een greppel of achter de bosjes. Plotseling werden op geringe afstand van ons een paar donderbussen afgestoken en met een salvo uit een mitrailleur werden we, onder luid geschreeuw, door de andere eenheid aangevallen. We schrokken ons te pletter en voor we goed en wel wisten wat er aan de hand was, werd ik de bosjes in gesleurd door een man of zes en was ik uitgeschakeld. Of alles nou verliep zoals het zou moeten gaan, weet ik niet, maar toen de situatie weer normaal was en de oefening werd afgeblazen, stond ik zonder geweer en dat werd mij zeer kwalijk genomen. Het kostte mij weer vier dagen licht arrest en dat vlak voor het weekend. De volgende morgen stond mijn geweer weer in het geweerrek en aan het plezier dat de jongens hadden kon ik opmaken dat die hele komedie afgesproken werk was. Ze wilden die kleine Amsterdamse opsodemeter wel eens te pakken nemen. Dat mijn verlof erbij inschoot, daar maakte niemand zich druk over, ik trouwens ook niet.

Het gebeuren van de avondoefening was niet een uitzondering. Vanaf de tijd dat we wisten dat we de boot op moesten, was de stemming omgeslagen naar een luidruchtige, min of meer ongedisciplineerde troep. Het kader had zijn handen vol om het geheel een beetje in het gareel te houden en meerdere keren had het een motief om één van de jongens op rapport te slingeren. Maar wijselijk lieten zij dat achterwege in de wetenschap dat misschien een lange tijd samen geleefd moest worden, onder slechte omstandigheden, ergens duizenden kilometers

~~~~~
Zij losten persoonlijk alle problemen op en dat op een manier die totaal afweek van het kader dat ons vijf maanden het vuur aan onze schenen had gelegd. Toen ik met het voorlaatste verlof thuiskwam, wachtte mij een bericht. Mijn moeder was in gesprek gekomen met onze buurvrouw tante Cobi, en spontaan en zonder enige voorwaarde, kon ik, voor onbepaalde tijd, bij haar in huis komen. Haar zoon was toch "tijdelijk" afwezig en omdat zij die miste, het was zo stil in huis, zag zij in mij een welkome plaatsvervanger. Het enige waar zij tegen opzag, was dat zij en haar man, ome Jaap er overdag niet waren wegens werkzaamheden. Ome Jaap was werkzaam in de haven. Ik moest mij dus zien te vermaken gedurende de dag. Ik moest maar een aantal boeken meenemen en gewoon doen alsof ik al jaren over de vloer kwam. Daar zij enige ervaring hadden werd mij aangeraden om uit

veiligheidsoverwegingen, geen contact met haar te hebben tot het moment, dat mijn inscheepverlof eindigde. Vanaf dat moment stond haar woning voor mij open. Ik sprong een gat in de 'lucht, omdat het sympathieke lui waren en ik was er van overtuigd dat ik het daar best na~ mijn zin zou hebben. Tante Cobi zou persoonlijk een tas met kleding bij ons thuis komen halen zodat er geen handelingen plaats vonden die bij de overige burens verdachtmaking opwekte. De familie Hesse wist natuurlijk dat het onderbrengen en hulp verlenen aan een weigeraar consequenties mee kon brengen: een niet geringe straf voor de heer des huizes van minimaal 1 maand gevangenisstraf, een maatregel die mij onbekend was.

Hoofdstuk VIII Inscheepverlof en onderduik

Vier dagen voor het inscheepverlof werd de Isabel-kazeme ontruimd. Het liep tegen September en er moest een nieuwe lichter opkomen. We werden allemaal overgebracht naar de Harskamp, op de Veluwe. Een groot militair kamp, bestaande uit vele barakken, waar meer dan vijftienhonderd soldaten ondergebracht waren, allemaal geschikt om ingezet te worden in de oorlog in Indonesië. Dienst doen was er praktisch niet meer bij, het was meer een voorbereiding op de dingen die komen gingen. Iedereen werd nog in het bezit gesteld van een klamboe (een muskietennet) en onze gehele uitrusting werd gecontroleerd, al met al een plunjezak vol. Zelfs één van onze maats, die vanaf het eerste moment van opkomst, klaagde over hoofdpijn, en door de militaire arts was vrijgesteld van het dragen van een helm, moest mee. (Of hij op de valreep afgekeurd is weet ik niet.)

Kees Oirschot en Aad Happel waren in de Harskamp niet meer van de partij. Met geen mogelijkheid kwamen we te weten wat hun lot was. Wij vermoedden dat zij af ingedeeld waren bij een ander onderdeel tussen neus en lippen door voor de Krijgsraad gebracht en veroordeeld waren voor een periode strafexpeditie in Nieuwersluis. Dat was nu eenmaal de tactiek van de legerleiding, dwarsliggende en opstandige militairen geruisloos van de troep scheiden zodat er zo weinig mogelijk invloed van uitging. Wie weet of Wil en ik niet op een of andere manier er uit geplukt werden maar dat risico konden we natuurlijk niet nemen. De troepen in Indonesië moesten hoog nodig afgelost worden, geschikt of niet, de boot op.

Er werd met een groot aantal jongens gesold, (klachten ingediend bij het Ministerie van Oorlog werden niet serieus genomen en er werd met de pet naar gegooid). Trouwens wat wisten de autoriteiten van mij. Was ik bij de keuring alleen lichamelijk gekeurd, van mijn verdere toestand, psychisch, wist men geen bal. Ook tijdens mijn opkomst en het verdere verloop, nam men geen moeite een psycholoog op mij af te sturen. Misschien heb ik mijzelf wel waar gemaakt tijdens oefeningen. Ik was levenslustig genoeg en naar mijn weten kerngezond. Desondanks blijft het feit dat ik een oorlog ingestuurd werd, zonder injectie, met alle gevaar een tropische ziekte op te lopen. Hoe velen zijn ingescheept die absoluut tropenongeschikt waren? Toch kregen we op het allerlaatste moment nog voorlichting. In een filmzaal met zo een 500 jongens, zouden we een indruk krijgen van het leven van de troepen die al geruime tijd in Indonesië verbleven. Met stomme verbazing kregen we een ordinaire film te zien die in alle Nederlandse bioscopen al jarenlang de ronde deed. Indonesische bevolking die de Nederlandse troepen hartelijk inhaalde, de hulp die de troepen gaven aan de bevolking van een kampong bij het slaan van een waterput, het repareren van een brug ergens in het binnenland en natuurlijk een patrouille van een eenheid door het prachtige landschap, op het oog een vredig wandelingetje langs watervallen en dwars door de smalle wegen van de sawa's (rijstvelden). We zagen enkele Indonesische vrouwen tot hun enkels in het water bij het planten van de rijstplantjes en toen de commentator sprak over vreedzame arbeid werd er spontaan uit de zaal, op zeer luide toon 'geroepen "en dat allemaal voor een handje rijst". Enkele seconden was het muisstil waarna een oorverdovend tumult uitbrak. Er werd van alle kanten geschreeuwd, gefloten en met voeten gestampt en tot het einde van de film werd er ongezouten kritiek geleverd op de 300 jaar koloniale overheersing. Het aanwezige kader,

waaronder de brigadegeneraal, werd in duidelijke taal te verstaan gegeven dat er op een groot gedeelte van de manschappen niet te rekenen viel. Toen het einde van de film aangekondigd werd, stonden tientallen jongens op en onder boegeroep spoedde de brigadegeneraal zich naar het podillili om de troep te kalmeren en ons te wijzen op onze verantwoordelijkheid ten opzichte van de troepen die hoognodig afgelost moesten worden. Toen hem door een van ons voor zijn voeten gegooid werd dat wij daar geen boodschap aan hadden, werd hem dat te gortig en waarschuwde hij de "enkele raddraaiers", opgejut door onverantwoordelijke elementen. Zij zouden voor de gevolgen van hili! tegenstand door de wettelijke autoriteiten te pakken worden genomen en hun toekomst zou op een wrede manier verstoord worden tot in lengte van jaren. Ondertussen bleef het onrustig in de zaal en bleef hem niet anders over om zo snel mogelijk een eind te maken aan zijn oratie. "Wij gaan mannen", zo sprak hij, "voor Koningin en Vaderland de orde in onze overzeese gebiedsdelen herstellen". Hij wenste ons sterkte in de moeilijke taak die ons wachtte en verdween van het toneel. Van één van zijn ondergeschikten kregen we nog enkele instructies waarvan de belangrijkste de terugkeer op 12 September voor 24.00 uur in de Harskamp was om op 16 September ingescheept te worden op het stoomschip de "Waterman". Toen we de filmzaal verlieten stond een andere ploeg al te wachten voor de volgende voorstelling. Pogingen van Wil en mij, en een paar anderen, om met deze ploeg wederom de filmzaal te betreden, om ook daar de stemming te peilen, mislukten doordat een wakkere sergeant ons er uit pikte. Wij waren niet van het onderdeel dat aan de beurt was, dat was het regiment infanterie. De verdere dag en avond bleef het luidruchtig en in het hele kamp stonden groepjes jongens bij elkaar te discussiëren over wat ons te wachten stond en over de mogelijkheid om niet terug te keren van inscheepverlof. Voor het eerst in de zes maanden van onze opleiding kregen we de indruk dat er veel verzet onder de jongens leefde en dat de legerleiding nog een zware pijp zou roken.

Op 1 September, precies een halfjaar na opkomst, nam ik afscheid van de jongens. Iedereen wist nu wel dat ik niet zou terugkeren. Alleen het geweer moest ingeleverd worden bij het wapenmagazijn en alle persoonlijke bezittingen moesten meegenomen worden naar huis want het was niet zeker of we weer in dezelfde barak terug zouden keren. Mijn plunjezak was boordevol met kledingstukken en uitrusting. Waarom we de hele bubs mee moesten nemen was niet geheel duidelijk of misschien toch wel. Uit ervaring had de commandant waarschijnlijk geleerd dat plunjezakken "zoek" raakten van jongens die niet teruggekeerd waren van inscheepverlof. Met dit probleem kampte de legerleiding al sinds 1946, vanaf het vertrek van de 7 December divisie. Toen was een groot aantal jongens niet teruggekeerd van de tien dagen inscheepverlof en de daar achtergebleven plunjezakken zoek raakten. Aantallen waren onbekend en ook mij kwam het voor, dat het maar enkele honderden waren. Onderduikers liepen daar niet mee te koop en zij die gearresteerd waren gingen min of meer in rook op. Iedereen in de familie wist van het één en ander en die praatte er ook niet over. In elk dorp en stad, in bijna iedere straat was er wel een jongen die in de tropen verbleef. Angst voor verraad was niet uitgesloten. Bij mijn thuiskomst slingerde ik mijn plunjezak onder bed, hing mijn uniform in een aparte kast en genoot van de tien vrije dagen. Eén van de laatste dagen kreeg ik, midden op straat, een felle discussie met een partijbestuurder van de C.P.N., Martin Vlaar. Ik was lid van de C.P.N. Op één of andere manier had hij vernomen dat ik mij absoluut zou onttrekken aan uitzending naar Indonésië en uit dien hoofde probeerde hij mij het standpunt van de C.P.N. op te dringen. Namelijk dat mijn houding niet strookte met de besluiten van het partijbestuur, dat juist aandrang om met de troepen mee te gaan, daar de discussie voort te zetten en eventuele calamiteiten tegen de bevolking van Indonesië met alle middelen te verijdelen. Van hem moest ik de soldaten bewust maken van het feit dat zij een

koloniale oorlog voerden en pogingen aanwenden om slachtpartijen te voorkomen. Hoe hij zich dat voorstelde was mij onduidelijk.

Wat moest een 20-jarige in een rimboe, in ieder geval met een legerleiding die over lijken gaat en in een volkomen onbekend land. Bovendien een fervente tegenstander van de oorlog en voorstander van de onafhankelijkheidsstrijd van het volk van Indonesië. Moest ik soms met een rood-witte vlag op mijn geweer op patrouille door de dessa's en op mijn rug de leus "MERDEKA". De Nederlandse troepen werden overgebracht als onderdrukkingsleger en ik weigerde mij daarvoor in te laten zetten. Dat ik door Ma.1:in tot lafaard gebombardeerd werd, nam ik hem kwalijk. Dat ik, volgens hem, een paar jaar de cel in zou gaan en mij dus uitschakelde voor de zo hoog nodige strijd, liet mij op dat moment koud. Mijn weigering was een individuele opvatting en in een strijdbare massa organisatie, verwerpelijk, volgens mijn opponent. Mijn radicale houding strookte *niet* met het algemeen geldende standpunt van de partij en enigszins verbolgen, scheidde onze wegen. Ik was niet van plan mij te laten manipuleren en vond de weg die ik in mijn hoofd had de juiste. Al zou ik de enige zijn die weigerde, waar ik zeker niet in geloofde, zou ik de consequenties daaruit trekken en in afwachting van wat komen ging, gewoon doorgaan met adem halen. Zondagavond, het was inmiddels donker, zocht ik mijn schuilplaats op. Omdat het maar twee huizen naast onze woning was liep ik eerst een paar straten om voor ik op nummer 28 in de Hembrugstraat aanbelde. "Jongen", zeiden tante Cobi en ome Jaap, "hartelijk welkom en doe of je thuis bent". Zij lieten mij de kamer zien, die de komende week ofweken mijn domein zou worden. En zonder poespas, alsof ik er weken over de vloer kwam, dronken we koffie en babbelden we over alles en nog wat. Tante Cobi beschouwde mij inderdaad als haar eigen kind, ik hoefde 'niets te doen en werd behoorlijk in de watten gelegd. Na vier dagen binnen gezeten te hebben wilde zij mij zelfs geld geven voor een bioscopie. Het was Donderdagavond, maar ik weigerde. Wel vond ik het een goed idee om er eens tussen uit te piepen. Om half negen verliet ik dus mijn onderduik en omdat er geen gevaar aanwezig was, dook ik: even, voor vijf minuutjes, mijn ouderlijke woning binnen om mijn gezicht te laten zien. Zo overgelukkig als mijn moeder was toen zij mij zag, zo trots' was mijn vader. Hun zoon verzette zich tegen het wettig gezag en daar waren zij zeer content mee.

Dat mijn onverschillige houding mij bijna fataal werd, werd duidelijk toen plotseling de huisbel overging. Mijn vader sprong zowat tegen het plafond en met een paar sprongen was ik al bij de achterdeur die op de tuinen uitkwam. Om mij de gelegenheid te geven een voorsprong te nemen, treuzelden mijn ouders om de voordeur te openen. Toch kon ik niet nalaten om te luisteren wie dan wel aangebeld had en ik schrok toch wel even toen ik hoorde dat de marechaussee aan de deur stond met een huiszoekingsbevel op zak. Ik bedacht mij geen moment, rende de tuin door, sprong over de haag en gelukkig kon ik door een gemeertsyhappelijke tuin een huis of tien verder. Over een schutting zag ik een buurvrouw bezig aan de was op de achterplaats. Ik kon haar aan het verstand brengen dat de M.P. mij zocht en in het kort vertelde ik het waarvoor. "Kom gauw binnen jongen", zei ze, "ik zal de gordijnen sluiten dan zitje hier voorlopig veilig". Ik bedankte haar vriendelijk en zei haar dat ik noodzakelijk ergens heen moest. Zonder morren liet zij mij door en vanuit de straat kon ik, een meter of tachtig verder, een militaire jeep geparkeerd zien staan. Zonder gevaar liep ik de Kronmeniestraat door en genoot toch nog van het avondje bioscoop. Naderhand hoorde ik dat ze mijn plunjezak hadden meegenomen en dat bij die handeling, de plunjezak lag immers onder mijn bed, een revolver uit de binnenzak, van die opsporingsambtenaar, op de grond viel. Er werd natuurlijk wel aan mijn ouders gevraagd of zij enig idee hadden waar hun zoon uithing. Onverrichter zake bliezen zij de aftocht. Ik bleef nog een paar weken op mijn

onderduik adres en vond het toen tijd om mij te melden bij de autoriteiten. Tante Cobi had daar begrip voor en op 12 Oktober belde mijn vader naar de marechaussee dat ik er aankwam op voonvaarde dat ik direct overgebracht zou worden naar Schoonhoven. Dat werd plechtig beloofd door de aanwezige COIT'ülilli"1dant in de middag meldde ik mij, in uniform, in de Doelenstraat, waar een kantoor van de marechaussee was, vlak tegenover de Munt. Ik werd overdreven vriendelijk ontvangen en op de tweede etage, in een klein kamertje, werd ik voorgesteld aan een officier van de marechaussee. Het kamertje was ongeveer vier bij ch-ie meter, er stond een bureautje en aan de lange kant stond een éénpersoonsbed, keurig netjes opgemaakt. Dat was de hele inventaris. Vanuit een raam kon je het hele Muntplein overzien tot ver in de Vijzelstraat. Achterover geleund in zijn bureaustoel en mij een sigaret presenterend, liet hij mij weten dat ik er zeer verstandig aan gedaan had mij te melden "aangezien wij je toch met een paar dagen te pakken hadden gehad". Bluf, dacht ik meteen en was van plan het spelletje maar mee te spelen.

We praatten het eerste uur over allerlei onderwerpen, van voetbal tot hobby's. Hoe ik de militaire dienst ondervonden had en ten lange leste waarom ik niet met mijn onderdeel mee was gegaan naar Indonesië. Ik vertelde hem dat ik best mee had gegaan, maar niet eerder dan dat mijn broer uit de West weer thuis zou zijn. En warempel kon hij met mij meevoelen, zelf zou hij ook niet weten wat liij in die situatie gedaan zou hebben. Wat een hufter, dacht ik en nam mij voor vanaf dit moment hem niet meer serieus te nemen. "Nou ja Maassen", zei hij, "daar oordelen andere mensen maar over, maar vertel mij eens, waar heb je in de periode tussen 12 September en heden eigenlijk uitgehangen". Ik had die vraag al veel eerder verwacht en antwoordde dat ik in Friesland en Groningen had rondgezworven. "En waar heb je dan geslapen", vroeg hij. Ik fantaseerde alles aan elkaar vast, ik had in hooibergen en schuren geslapen en af en toe een boer geholpen op het land. Het was de meest makkelijke smoes en wie kon mij wat maken. "Kan je je die plekken nog herinneren", vroeg hij. Ik kon hem geruststellen, van dag tot dag wist ik waar ik geweest was en fantaseerde er nog bij dat ik een heerlijke tijd had gehad. Kennelijk vond hij dat er uit een ander vaatje getapt moest worden. Als een blad van een boom veranderde hij van toon en slingerde mij voor de voeten dat hij er geen barst van geloofde van mijn verhaal. Dat begreep ik natuurlijk ook wel en hoe meer die vent tegen mij opspeelde, des te nonchalanter ik op zijn vragen antwoordde. Of ik nog wist waar ik in Groningen geweest was, dan nemen we een jeep en gaan we naar Groningen en laat je zien waar je geslapen hebt. Ik vond dat een prima idee, stond van mijn stoel op en nodigde hem uit om maar direct te gaan. Witheet sprong hij uit zijn stoel, liep naar de deur en riep één van zijn maats. Ik moest de gang op en wat die twee bekonkelden, daar had ik geen weet van. Om de boel een beetje te sarren, nam ik mij voor de benen te nemen om desn09ds een paar uur later weer terug te keren. Ik sloop de trap af en tot mijn spijt zag ik op de eerste verdieping een vent die waarschijnlijk opdracht had gehad de boel in de gaten te houden. Kennelijk was ik niet de eerste die de kuierlatten wou nemen. Zonder sjoege te geven ging ik weer naar boven en met enkele seconden werd ik weer naar binnen geroepen. Ik moest weer gaan zitten, de tweede man bleef achter mij staan, en het was mij niet ontgaan dat op het bed een revolver, open en bloot lag. Mijn ondervrager, nu met zijn lichaam over zijn bureau gebogen, in zijn handen een 60 centimeter lange liniaal, begon opnieuw. "Zo Maassen", zei hij. "Vertel mij eens eerlijk waar je a~die tijd gezeten hebt", ondertussen met een lange liniaal op het bureau tikkend. "Als je dat mij vertelt dan breng ik je persoonlijk, vandaag nog, naar Schoonhoven". Ik keek eens achter mij, naar die andere kerel, een boom van een vent, een wapenstok hing aan zijn koppel, keek een paar seconden naar de revolver op bed en hield daarna mijn ogen gericht op de liniaal. Broodje nuchter antwoordde ik: "dat heb ik al verteld,

in Groningen en Friesland en voor de rest zoeken jullie het maar uit", zakte lekker onderuit op mijn stoel en was niet van plan mij verder te laten intimideren. Ik keek geïnteresseerd door het raam, naar het Muntplein terwijl die vent mij van alles naar het hoofd slingerde. Ik was een communist, een laffe hond, een landverrader en als ik niet onmiddellijk vertelde waar ik die drie weken had doorgebracht, zouden zij mij wel een kopje kleiner maken. "En ga verdomme recht op je stoel zitten, je bent hier niet in een kroeg". Ik antwoordde dat ik nooit in een café kwam, waarop hij vroeg wat ik dan vorige week Zaterdagavond op de Zeedijk te zoeken had. Je hebt teveel vrienden Maassen en die klappen wel uit de school. Ik hoefde niet lang na te denken, want het klopte als een zwerende vinger. Ik had daar inderdaad gelopen met Wil, hij woonde in die buurt, en gaf ook toe, na lang nadenken, dat ik die dag weer in Amsterdam geweest was. "Waar heb je toen geslapen en die dagen erna", vroeg hij weer. "In West Zaan", fantaseerde ik "in een hooiberg". "Zo", zei hij sarcastisch, "kan je ons de plek aanwijzen waar dat geweest is". "Ja natuurlijk", ik was er van overtuigd dat er in de Zaanstreek wel een hooiberg te vinden zou zijn. "Oké", zei hij, "dan gaan we er nu naar toe" en tegen zijn maat dat hij de jeep moest voorrijden. Binnen vijf minuten zaten we in de jeep en werd mij te verstaan gegeven geen geintjes uit te halen anders moesten de handboeien om gedaan worden. "Nou", zei ik, "jullie zijn wel vriendelijk. Ik meld me vrijwillig en dan word ik nog geketend ook". Dat we niet in de richting van de Zaan reden werd mij duidelijk toen we de Plantage Middenlaan opreden langs het Koloniaal Instituut de Middenweg op. Voor de Oosterbegraafplaats sloegen we rechtsaf, een smalle straat in en na een meter of 80 reden we een binnenplaats op. Ik was in de marechaussee kazerne in de Jennerstraat. De jeep hield stil op een binnenplaats en ik werd gesommeerd uit te stappen en de kazerne binnengebracht.

Op de begane grond werd ik in een klein kamertje gezet waar niets anders dan een tafeltje en twee stoelen stonden, zeker een verhoorkamer. Na een minuut of tien kwam een korporaal mij halen en hij bracht mij naar het kantoor van de commandant. Zonder dat ik iets had gezegd werd ik door die etterbak uitgefoeterd op een manier waar de honden geen brood van lusten. "Als je godverdomme niet vertelt waar je gezeten hebt, slinger ik je direct achter slot en grendel", schreeuwde hij. En: "Ik laat je net zo lang zitten tot je je bek open doet. Als je denkt ons in de maling te nemen, heb je het mis. We zullen je die communistische manieren wel afleren". En over een andere boeg: "Op desertie staat een zware straf, reken maar op 7Jaar". Ik haalde mijn schouders een paar maal op en bleef hem met een stalen smoel, recht in zijn gezicht aankijken. Ik ben geen deserteur, meneer, zei ik, in Nederland had ik best mijn tijd uitgediend, maar naar Indo .... verder kwam ik niet. "Hou je grote bek", schreeuwde hij, 'je gaat de cel in en als je verstandig bent, en je vertelt waar je gezeten hebt, haal ik je er weer uit". Hij trok de deur open en gelastte één van zijn ondergeschikten mij in de cel te sodemieteren. We komen af en toe naar jetoe, net zolang tot je gaat praten, je hebt dus zelf in de hanè-oelangje opgesloten blijft. Ik werd meegenomen en naar een gang gebracht waar drie cellen waren. Alle drie de deuren waren open, ik was de enige en moest alles uit mijn zakken halen en in een kast leggen die aan het eind van de gang stond. Ik had niet veel bij mij, in ieder geval geen rooie cent, alleen een pakje sigaretten, een doosje lucifers en een kammetje. Ook mijn veters, koppelriem en stropdas moesten de kast in en voor ik de cel in moest, werd ik van top tot teen gefouilleerd. Hij trok mijn baret van mijn hoofd en ging er met zijn vingers helemaal doorheen en smeed hem daarna de cel in. Ik bedankte hem vriendelijk, stapte de cel in en achter mij viel de deur in het slot. Slechts een klein lampje, aan het plafond, verlichtte enigszins de ruimte, zodat het nogal duister was. Alleen een vaste brits stond in de cel met een strozak en een paar smoezelige dekens, al met al een smerig zootje. De muren waren van onder tot boven vol gekladderd met namen en er was behoorlijk geturfd. Zittend op

mijn brits nam ik mijn onderkomen wat verder op. De cel was ongeveer $3\frac{1}{2}$ meter lang, $1\frac{1}{2}$ meter breed en zo'n 3 meter hoog. Boven de deur een getraliede opening zonder glas, vanaf de deur, tot het plafond en over de hele breedte, voor de rest was ik uitgekeken.

Mijn horloge stond op 17.00 uur. Ik kreeg toen pas in de gaten dat ze vergeten waren het ook in te nemen, of was het toegestaan? Voor de zekerheid deed ik het af en stopte het in mijn broekzak. De dienst van de manschappen zat er zeker op. Het was een enorm lawaai in het gebouw. Met hun, met ijzer beslagen soldatenschoenen, liepen ze de trap op en af als een kudde olifanten. Er klonken luide commando's. Om 18.00 uur ging er plotseling een luikje in de deur open en iemand zette er een warme hap eten op in een aluminium etensbakje. In plaats van een vork kreeg ik een lepel. Kennelijk kreeg ik het eten uit hun eigen keili~en, het smaakte prima, stukken beter dan in de Isabel-kazeme. Alleen was het maar een kattenhap. Ze dachten zeker dat ik met mijn lengte niet zoveel nodig had, vergeleken met het zootje dat er rond liep, was ik maar een dwerg. Ik was 1 meter 60 en mijn verzorgers hadden allemaal een lengte van 1 meter 90, breed gebouwd en als ze de witte helm (een Amerikaanse) op hun dikke boerenkop hadden, leek het heel wat.

Na drie kwartier haalde iemand mijn lege etensbakje weef op. Wilje al vertellen waar je gezeten hebt, werd mij gevraagd en zijn vraag ontwijkend vroeg ik hem vriendelijk "och luitenant, geef mij even een sigaretje uit mijn pakje, het ligt in de kast". Sodemieter wat ging die kerel te keer. Ik dacht dat hij uit zijn vel sprong. Hij schold mij uit voor alles wat mooi en lelijk was. Hij verdween woedend, deed het licht in de gang uit, maar door zijn opwL'lding bleef het luikje geopend. Alhoewel ik er niet veel aan had kon ik, door het luikje kijkend, de lucht zien. De gang was driekwart opgetrokken uit steen en de rest was een bovenlicht, waarvan één van de tuimelramen open stond. Dit om wat frisse lucht in te brengen. Een deur in de gang ontbrak, vandaar de herrie die ze veroorzaakten in het trappenhuis waardoor ik niet eens fatsoenlijk een uiltje kon knappen. Toch viel ik in slaap (daar had ik nooit veel moeite mee) tot 21.00 uur. Ik kon in het duister nog net zien hoe laat het was. Staande op mijn brits kon ik door het bovenlicht juist een dak met schoorstenen zien. Om er het mijne van te weten, sprong ik zo hoog mogelijk, greep de tralies vast en met mijn voet in het geopende luikje, kon ik mij optrekken. Tot mijn verbazing keek ik zo over een muur, in een paar huiskamers van woningen op de tweede en derde etage. Het zat natuurlijk niet zo makkelijk maar aanzienlijk beter als tegen de stomme muren van de cel aan te kijken. Lang genoot ik niet van mijn uitzicht, al zag ik niets bijzonders. Zonder erg stond er weer een van die gluipers voor mijn cel en met zijn kop voor het luikje, riep hij mijn naam en verwonderd dat hij niets zag en hoorde, was het even stil. Hij schreeuwde toen met stemverheffing: "waar ben je, waar zitje". "Ja ja", zei ik, "hier ben ik, boven". En weer kreeg ik de volle laag. "Je bent hier, godver niet in een speeltuin" hou er rekening mee dat als je zo doorgaat, ik je alle hoeken van de cel laat zien". Hij ging zo tekeer dat één van zijn maats er ook bij kwam en van hen tweeën kreeg ik nog een lading scheldkanonnades over mij heen. Ik kon maar beter vertellen waar ik drie weken had uitgehangen dan konden ze mij wegbrengen naar Rotterdam. En waren ze van me af. Waar dat op sloeg begreep ik niet en het interesseerde mij ook niet. Het luikje werd weer gesloten en ik bleef weer verkneuterd achter. Ik vond het wel grappig dat ze elke keer weer op hun strot stonden en nam me ook voor het nog een paar keer te proberen. Om 22.00 uur mocht ik zo waarlijk naar het toilet, het werd zeker tijd om te slapen en dat leek mij ook het beste. Midden in de nacht, ik weet de tijd niet, schreeuwde er weer één, door het luikje, dat ik wakker moest worden. De commandant moest me spreken, ik moest onmiddellijk mijn bed uit komen en aankleden. Ik liet die kerel natuurlijk voor aap staan en gaf geen draad, ondanks het feit dat hij

met zijn hand of met een knuppel op de deur stond te rammen. In de vroege morgen werd het tweede slachtoffer binnengebracht en ik was benieuwd wie dat zou zijn. Om 06.30 uur werd ik gewekt en kon ik naar het toilet en daarna me wassen. Ik kreeg zelfs toestemming om mijn k~etje uit de kast te pakken. K3.J."In mijn sigaretten mee te graaien, kreeg ik niet. Het ontbijt was niet misselijk, 6 goed belegde boterhammen met een grote mok thee en het luikje bleef weer open. Met de regelmaat van de klok kwamen ze om de twee uur of ik al praten wilde. De man die 's morgens was binnengebracht werd na het ontbijt uit zijn cel gehaald en zo ik later hoorde, moest hij corvee doen. Hij kwam uit de Oranje Kazerne en vertelde mij dat hij voor een luttel vergrijsd gearresteerd was. Hij genoot veel vrijheid, ik zag hem verscheidene keren naar zijn cel gaan én bij gelegenheid vroeg ik hem mijn sigaretten en lucifers uit de kast te halen wat tegen de middag lukte. Ik was de koning te rijk en nou konden ze, wat mij betrof, met hun grote muil, allemaal doodvallen. Met het pakje kon ik wel een week vooruit en het leek mij gek dat ik zolang hier zou zitten. Voor de zekerheid stopte ik een paar sigaretten in mijn sokken en een paar lucifers met een strijkje in mijn battledress. 's Middags om drie uur liet ik ze weer bulderen. Toen mij om die tijd gevraagd werd of ik wilde praten antwoordde ik, een beetje timide, dat ik bereid was. Onmiddellijk werd ik naar boven gebracht naar de commandant, en zichtbaar tevreden dat ik ging kleppen, mocht ik gaan zitten. "Nou Maassen heel verstandig van je, zo'n pretje is het hier nou ook weer niet voor je en vertel maar eens eerlijk wie je geholpen hebben". Volgens onze gegevens was je op de avond van de 15de September, toen onze opsporingsambtenaar huiszoeking verrichtte in de Hembrugstraat, even tevoren in je ouderlijke woning. Je bent ons door een samenloop van omstandigheden ontglipt. Hij ging zelfs zover om een gunstig rapport over mij op te stellen waardoor ik er met een zeer lichte straf vanaf zou komen. Innerlijk lachte ik mij een bult hoe die hufter mij paaide en hoe zijn reactie over een paar seconden zou zijn. Toen het puntje bij paaltje kwam en ik moest vertellen antwoordde ik doodnuchter: "Och kolonel, (hij was sergeant-majoor) dat heb ik al tien keer verteld, in Groningen en Friesland". Enkele seconden zat hij mij wezenloos aan te staren, stoof toen op en als een briesende leeuw schold hij mij verrot. Ik dacht werkelijk dat hij mij in elkaar zou slaan. Nam hij mij kort te voren nog in bescherming, nu zou hij persoonlijk zorgen dat ik de hoogst mogelijke straf zou krijgen. Hij trok de deur open en gelastte zijn ondergeschikte, die voor de deur wachtte: "Gooi die rooie hond het hok in en gaar laten stoven".

Even zo goed kwamen ze om de twee uur terug, elke keer bot vangend. De volgende morgen werd de derde man binnengebracht en tijdens het avondeten, het luikje bleef open, kwam ik aan de weet dat ook hij geweigerd had zich te laten inschepen. Dat was al in 1946 geweest, hij was dus al drie jaar ondergedoken. Deze nacht hadden ze hem van bed gelicht. De conversatie konden we helaas niet voortzetten, bij het ophalen van mijn etensbakje ging mijn luikje weer dicht ert ook de volgende dag werd ik totaal geïsoleerd, op een kwartiertje na. In de middag werd ik naar de binnenplaats gebracht en onder bewaking gelucht. De andere twee gevangenen troffen het een beetje beter, zij zaten heerlijk in het zonnetje aardappels te schillen voor het avondeten. Ik kreeg de indruk dat ook dit mij moest ontmoedigen. Toen ik zag dat de revolvertas van mijn bewaker open stond, kon ik toch niet nalaten te zeggen dat ik niet van plan was om hem te smeren, dat ik het hier reuze naar mijn zin had. "Hou je grote bek", zei mijn bewaker, "over een paar dagen piep je wel anders". 's Avonds bedacht ik weer eens wat anders. De mogelijkheden om ze op de kast te jagen, waren natuurlijk beperkt. Maar ik ging eenvoudig in de hoek bij de deur zitten, trok mijn benen op en maakte mij zo klein mogelijk. Dat deed ik tegen negen uur 's avonds. Dat was de tijd dat één van die goocherds mij kwam vragen of ik wilde praten. Jammer genoeg kon ik het smoelwerk van die boterletter

niet zien. Hij zei helemaal niets, keek vermoedelijk naar boven en toen hoorde ik hem snel weglopen; In een mum van tijd was hij weer terug met één van zijn maats. De deur werd opengerukt en twee koppen keken mij aan of ze het in Keulen hoorden donderen. Ik had natu~lijk mijn plaats verwisseld en zat mstig aan het voeteneinde van het bed, quasi verontwaardigd die twee lummels aan te staren. Voordat één van de twee weer wilde opspelen zei ik, heel gemoedereerd, "luister eens vrienden, al zetten jullie het mes op mijn keel, jullie komen nooit te weten watje wil weten. Voor de Test zoeken jullie het maar uit, ik doe mijn mond niet meer open, adieu".

Na drie nachten, op 15 Oktober, werd ik toch overgebracht. Dat ging tot het laatste moment geheimzinnig en ook nog met een klein incidentje vooraf. De twee jongens aan weerszijden van mijn cel moesten na het ontbijt hun cel aandweilen waarna ik hoorde dat zij hun bezittingen weer uit de kast moesten halen. Die werden dus overgebracht, waarheen wist ik natuurlijk niet. Kort erna werd ook mijn cel geopend en moest ik antenoe ook mijn cel aandweilen, dat gaat in een moeite door, zo werd mij verteld. Onderwijl ik mijn cel dweilde riep er iemand vanuit het trappenhuis, of de middelste ook mee ging (dat was ik). Aangezien er geen ja ofnee geroepen werd, wist ik zeker dat ook ik op transport zou gaan. Nadat ik de emmer en dweil weeT uitgespoeld had en terugkeerde naar mijn cel, stond er een sergeant-majoor met een stuk hout in zijn handen. Dit heb ik onder je bed gevonden, zei hij, als jij dat geschreven hebt maak ik appelmoes vanje. Hij duwde het voor mijn neus en ik las:

God schiep mensen en dieren
maar geen officieren
deze creaturen
schiep de duivel in zijn vrije uren

Ik begreep dat dit de zoveelste provocatie was en haalde mijn schouders op. Het kwam absoluut niet onder mijn krib vandaan. Twee volle dagen had ik alle hoeken en gaten onderzocht en had dus het plankje moeten vinden. Ik begreep trouwens de clou er niet van. Voor vijfminuten werd ik weer ingesloten, toen pas moest ik mijnspullen uit de kast halen. Na mijn veters in mijn schoenen gedaan te hebben, mijn koppel en stropdas om werd ik naar de wacht gebracht waar mij mijn plunjezak weer werd overhandigd. Ik moest plaats nemen in een gesloten jeep en onder geleide van twee man van de marechaussee reden we de kazerne uit. Waar de ander twee gearresteerden gebleven waren, was mij niet duidelijk. Zoals ik vermoede werd ik naar Schoonhoven gebracht. Geen woord werd er onderweg gesproken.

Hoofdstuk IX Naar Schoonhoven

In Schoonhoven werd ik voor een tamelijk groot herenhuis overgeleverd aan een bewapende sergeant. "Je gaat nu naar kolonel Sluyters", zei hij, "kleed je fatsoenlijk aan. Ten groet voor hem zoals dat behoort". "Wie is kolonel Sluyters", vroeg ik. "Dat is de commandant van het A.D .K.L., het Algemeen Depot Koninklijke Landmacht". Het zei me geen fluit. Ik zette mijn plunjezak in de hal en werd naar boven gebracht. Bij de kolonel werd ik netjes aangekondigd als dienstplichtig soldaat Maassen. Ik groette normaal, nam mijn baret af en mocht gaan zitten. De man was het evenbeeld van de kolonel uit de Isabel Kazerne. Dezelfde aristocratische houding. Hij sprak net zo bekakt en op vaderlijke toon. Wat het gesprek tot doel had, begreep ik na een halfuur nog steeds niet. Ik kon alleen de conclusie trekken dat ze vanuit de Jennerstraat commandant Sluyters telefonisch hadden ingelicht dat er een kleine rotzak aankwam en dat Sluyters daar het zijne van wilde weten.

Of het hem mee of tegenviel weet ik niet, ik deed praktisch mijn mond niet open. Van het geleuter over vaderlandse plicht kreeg ik een punthoofd. Ik was dan ook blij dat ik van hem af was en de sergeant mij, lopend, naar de Havenkazerne bracht. Daar werd ik rechtstreeks naar de foerier gebracht om mijn plunjezak in te leveren. Heel de inhoud werd gecontroleerd en opgeschreven door ene sergeant Last en zijn assistenten, ik moest mijn handtekening zetten en was tevreden dat ik van die beslomming af was. Weer een andere sergeant bracht mij naar buiten, liep om de kazerne heen, ontsloot een deur van een soort schuur en sommeerde mij naar binnen te gaan. De deur was nog niet achter mij in het slot gevallen of er ging een hoeraatje op van een man of tien die er al zaten. Ze zagen dat er weer één binnengebracht werd. Ik werd hartelijk ontvangen en moest natuurlijk vertellen wanneer mijn boot vertrokken was en over mijn verderé ervaringen. Vooral over de ondervraging door de militaire politie.

Er werd smakelijk gelachen toen ik vertelde hoe ik af en toe die klanten voor aap had gezet. Ook ik moest vele verhalen aanhoren. Geen van de jongens had een hoge pet op van de M.P. En de Nederlandse politie, die zich ook bij de arrestaties van de weigeraars inzette. We stonden namelijk in het hele land in het opsporingsregister vanaf de tijd dat we niet van inscheepverlof waren teruggekeerd. Dit, en de verdere procedure van wat ons te wachten stond, werd haarfijn uit de doeken gedaan door één van de jongens. Zijn neef was 1 1/2 jaar eerder al gearresteerd en zat nu in Veenhuizen een strafuit van twee jaar. Volgens hem zoude:Q.we spoedig naar de A-barak verhuizen om daar gewoon dienst te verrichten, een herkeuring krijgen om na een maand of drie verantwoording af te leggen voor de Krijgsraad in Rotterdam. Nou, dacht ik, als dat alles is dan wordt het een zacht gekookt eitje. In ieder geval was ik goed opgelucht dat ik niet of nauwelijks alleen stond. Ik had lotgenoten en al wist ik niet de reden van hun weigering, het gaf mij een flinke mentale opkikker. De jongens waren allen in uniform en van mijn leeftijd, van de lichte 1948 en 1949 en uit verschillende onderdelen, infanterie, prinses Irene Brigade, aan en afvoer troepen, genie. Zij kwamen uit de drie noordelijke provincies, Amsterdam en uit de Zaanstreek. Uit niets was op te maken dat we voor een strafbaar feit ingesloten waren. Op een aantal strozakken zaten ze een kaartje te leggen en sigaretjes te roken en werd de één na de andere kwinkslag ten beste gegeven. Een stoel of tafel was niet aanwezig, evenmin een toilet en water. Al met al was het een belabberd

onderkomen en ik kreeg te horen dat wij in een voormalig paardenstal zaten. Het hok was ongeveer vijf meter diep, een looppad in het midden en aan weerszijden drie hokken, zonder deur" geschikt dus voor zes paarden. In één van de achterste hokken lag een berg strozakken met een stapel dekens. Het was dus waarschijnlijk dat we ook hier de nacht moesten doorbrengen. Alleen een klein raampje bracht wat frisse lucht binnen.

Om een uur of drie werden we als een hond uitgelaten. Het was tijd voor het toilet en gezamenlijk werden we door een sergeant naar een toiletruimte gebracht, ergens achter de Havenkazerne. Al met al was het een ongeorganiseerde bende. De één na de ander bleef achter of verstopte zich zodat onze bewaker de grootste moeite had om ons weer in het hok te krijgen. Tegen de avond werden nog vier jongens binnengebracht, die ook met luid gejoel werden ontvangen. Weer kregen we verhalen te horen over onderduik, arrestatie of vrijwillige melding en de grove mentaliteit van de M.P. bij de verhoren.

Ondanks onze kleine behuizing hadden we de grootste pret en lieten we om de haverklap een sergeant opdraven als één van ons grote nood had. 's Avonds moesten nog een paar strozakken in orde gemaakt worden, duidelijk hadden ze niet op zo'n aantal mensen gerekend. Het leek mij ook stug dat het normaal was om met veertien man in zo'n kleine en bedompte ruimte te bivakkeren. Twee man in elk hok en twee in het middenpad, het kon allemaal nog net. Er werd nog heel wat afgepraat en gelachen toen we op onze strozakken lagen. Unaniem waren we van mening dat we de volgende dag wel naar de A-barak zouden verhuizen. De volgende morgen kregen we weer gelegenheid voor het toilet en omje aan een kraantje wat op te frissen. De strozakken moesten naar het achterste hok gebracht worden, het was niet toegestaan om er overdag gebruik van te maken. Aangezien niemand dat controleerde, sloegen we dat verbod in de wind om toch een beetje comfortabel te zitten. Het stookte wel als de neten omdat er herhaaldelijk verkast werd van het ene hok naar het andere. De hygiënische situatie was ook hier weer schunnig. Gelegenheid om een fatsoenlijk bad te nemen ontbrak en ik liep al vanaf mijn melding in dezelfde kleding, inclusief ondergoed en sokken. Het ontbreken van voldoende frisse lucht in deze smerige hokken plus de overbevolking, maakten het alleen maar slechter. Tegen twaalf uur, toen we weer eens uitgelaten werden, botste ik tegen een soldaat op van mijn eigen onderdeel, zelfs van mijn peloton. Mijn ogen rolden bijna uit mijn hoofd. De soldaat, een Brabander, was dezelfde die mij eens naar mijn hoofd slingerde dat ik Indonesië geen geintjes moest uithalen, omdat ik dan van hem een kogel in mijn rug zou krijgen. Ik zag water branden en realiseerde mij onmiddellijk dat het haast onmogelijk was. Als hij niet van inscheepverlof was teruggekeerd dan zou de weigering van mijn onderdeel massaal moeten zijn. Veel gelegenheid kreeg ik niet om meer informatie te krijgen, ik kreeg nog niet te horen dat zijn moeder ernstig ziek was en dat hij het niet verantwoord vond om nu naar de tropen te vertrekken. Hoe dan ook, het gaf mij een gevoel van tevredenheid en het volgende uur was ik er vol van. Waar hij nu ondergebracht was en hoe hij in Schoonhoven terecht was gekomen, bleef mij een raadsel. Ook was ik benieuwd waar Wil, mijn slapie uit de Isabel Kkazeme uithing.

Hij had een paar dagen voor mij in de Jennerstraat gezeten, dus moest hij nu in de A-barak zitten. Lange tijd om dit alles te overdenken kreeg ik niet. Om 13.00 uur, de middag van 16 Oktober werden er in één keer zes jongens binnengebracht en onder luid gejuich binnen gehaald. Tot mijn verrassing was één van de zes mijn buurjongen uit de Hembrugstraat, Gerrit Visbeek. Wij begroetten elkaar hartelijk en de eerste uren raakten we niet uitgesproken over de afgelopen tijd. Trouwens, iedereen was zichtbaar opgewonden en in de beperkte ruimte waarin we verkeerden leek het wel of we op een Oosterse markt terecht waren gekomen. Een

hoop spektakel, gelach en wilde verhalen, de één nog opwindender dan de ander. Twee van de zes jongens waren al enkele jaren ondergedoken, en de jacht van de M.P. had voor enkele dagen terug geresulteerd in hun arrestatie. De ander, een Drent uit Ter Apel, vertelde dat de militaire politie, om de drie maanden een inval in zijn ouderlijke woning had gedaan en daarbij de hele buurt door de M.P. en de Nederlandse politie afgezet werd. Door een samenloop van omstandigheden werd hij de klos, maar hij was wel blij dat die rot periode achter de rug was. Hoe vaak hij verkast was, van het ene onderduik adres naar het andere, kon hij op zijn tien vingers niet vertellen. Bovendien was hij door zijn situatie behoorlijk uitgebuit door verschillende bedrijven bij zijn werkzaamheden. Zo moesten we vele verhalen aanhoren, ieder had zijn eigen verhaal en ervaringen.

Vanaf het eerste uur klikte het meteen tussen Gerrit en mij, we waren aan elkaar gewaagd. Ook hij voelde er niets voor om als slachtvee naar Indonesië gezonden te worden. Hij had zijn dienst doorgebracht bij de Huzaren van Boreel en van Indische gevechtsopleiding nog nooit gehoord. Zijn optimisme kende geen grenzen, altijd bereid voor een geintje. Bij het sanitaire gebeuren bracht hij de sergeant tot wanhoop door een halfuur te verdwijnen. Toen de sergeant, niet de snuggerste, ons met grote moeite weer in het hok gedreven had, miste bij een man, er waren er maar 19 en of wij wisten waar de 20ste uithing. Nee natuurlijk. Gerrit brulde van het lachen toen hij weer daar was waar hij hoorde. "Even een pakje shag gehaald," zei hij laconiek tegen ons. 's Avonds, er was intussen een Rotterdammer binnen gebracht, zongen we onze kelen schor. Toen we voor de 5de keer ons lijflied aanhieven:

maar eenmaal komt de tijd
dat we de rotzooi gaan verlaten
vervloekt zij 't regiment
met al zijn heil soldaten,

werd de deur geopend en schreeuwde een luitenant "wat voor anarchistisch zootje hier bijeen was". Als we niet onmiddellijk onze koppen hielden zouden we nog deze nacht naar het Huis van Bewaring in Rotterdam overgebracht worden. "Nou", zei de Rotterdammer, "dat is erg vriendelijk van u, Luit". Met een harde smak werd daarna de deur dicht gesmaakt. Bij de laatste gelegenheid voor het toilet werden we wel door twee sergeants en een korporaal in de gaten gehouden. Het slapen werd een grote puinhoop. Ten eerste moest iedereen een slaapplek veroveren en ten tweede konden we geen hand voor ogen zien vanwege het stof. Eenentwintig slaapzakken vlogen van hot naar her en het duurde wel een stief kwartiertje voor we eindelijk allemaal horizontaal lagen.

Gelijk werd ons de eerste beginselen van het Gronings dialect bijgebracht. Eén van de Groningers vertelde ons een kolder verhaal en gebruikte daarbij de woorden als: dikke fiets (motor) en een fiets met "hand ho houwens" (trommelremmen). De helft van zijn verhaal verstonden de Westerlingen totaal niet, maar we hebben wel smakelijk gelachen. 17 Oktober bracht een ommekeer in onze positie. Om tien uur in de morgen werden we allemaal uit onze benarde behuizing gehaald en naar de foerier gebracht. Hier kregen we onze plunjezakken weer terug plus een geweer en bajonet. In snel tempo werden we naar de A-barak gebracht en in de achterste zaal ondergebracht. Weekregen opdracht het bed model op te maken, alle spullen in de kastjes op te bergen en mets op of onder bed te zetten. Overtreding van een en ander zou streng bestraft worden. Ons werd te verstaan gegeven dat we hier niet voor de lol waren. Nou, dat begreep ik nog wel.

De barak was ongeveer 70 meter lang, aan de kop was in het midden een ingang met over de hele lengte een gang met aan weerszijden verblijf en slaapzalen. De eerste zalen waren afgeschut met kasten, die overal in de kazernes in gebruik waren. Verder vier zalen, twee aan elke kant met tweëndertig bedden, geen stapelbedden, goed dus voor een kleine 200 man. Op een paar corveeërs na was er niemand aanwezig. Na verloop van een paar minuten kregen we bezoek van een luitenant. Hij werd door geen van ons opgemerkt (of misschien ook wel), er werd in ieder geval geen orde geroepen. Dus moest het sergeant je het voortouw nemen en ons tot de orde roepen. In de houding staande staarden we in het gezicht van de luitenant en instinctief wist ik dat we te maken hadden met luitenant Kaam, de beul van Schoonhoven. Enkele jongens van de ploeg waren door hem verhoord en precies behandeld zoals ik in de Jennerstraat. Onder gevloek en geschreeuw waren ook zij door hem geïntimideerd. Hij wilde ook graag weten waar we ondergedoken waren, waar we gewerkt hadden, wat voor krant ze thuis lazen en waarom we niet teruggekeerd waren van inscheepverlof. Ik had die verhalen wel aangehoord, maar het was mijn ene oor ingegaan en het andere uit. Officieren schreeuwen altijd en het heeft allemaal niets om het lijf, althans het deed mij niets.

Rechtop staande, zijn rotanstokje onder zijn arm, kwam hij even vertellen waar wij ons aan te houden hadden; dat het regime streng was maar rechtvaardig (wat een zak tabak), iedereen zou aan een herkeuring onderworpen worden en de eventuele sociale misstanden die ontstaan waren bij een aantal, opgelost worden. Ik begreep geen jota van wat die gozer allemaal smoesde. Wat mij betrof, ik hoefde geen herkeuring, geen onderzoek naar mijn psychische gesteldheid, met of zonder herkeuring. Ik wilde voor geen prijs naar Indonesië, punt uit.

Voor het eerste kreeg ik te horen dat ik in het depot nazending Indië terecht was gekomen. Gelukkig kregen we spoedig andere berichten van de jongens die er al een paar maanden vertoefden. De dienst was enorm zwaar, van 's morgens 08.00 tot 's avonds 21.00 uur. De opzet van het commando was je door de knieën te krijgen middels de stormbaan. Ze joegen je met volle gevechtsbepakking door de modder onder prikkeldraad door, je moest over hoge schuttingen klauteren waar je, als je pech had, in een sloot terecht kwam en alles moest "schnell, schnell". Voeg daarbij de vernederingen die dat schorem naar je hoofd slingerde, constant werd je uitgemaakt voor lafaard. We moesten "Indië-bereid" gemaakt worden. De zwaksten zwichtten inderdaad, zo werd ons verteld, maar als je tegen een stootje kon en je niet teveel van het kader aantrok, werd je na verloop van tijd gewoon voor de Krijgsraad gebracht.

Toen de hele ratteplan in onze kastjes gepropt was, het bed model in orde was gemaakt en we ons hadden opgefrist, was het tijd voor de lunch. Elfman die al enige tijd in de A-barak vertoefden, lagen ook op onze slaapzaal, zodat er geen kip meer bij kon. Trouwens de hele barak was stampvol. Na het appèl van 13.20 uur, afgenomen door Kaam met zijn belachelijke uitsloverige gedoe - luitenant Schonebeek van de Isabel-kazerne kon er ~et bij in de schaduw staan - moesten we inrukken en met vijfminuten weer op de appèlplaats staan in volle gevechtsbepakking. Dat wordt een pittig middagje, dacht ik, ze zouden ons wel de stormbaan opjagen. Maar dat viel hartstikke mee. We marcheerden met 32 man naar het plein in Schoonhoven en werden de hele middag zoet gehouden met exercitie, waar na een uur, geen ene moer van deugde. Zij gaven ook geen bevelen, maar schreeuwden en brulden als idioten. Dat ze te maken hadden met een stelletje ongeregeld, hadden ze van hun leven niet ontdekt. Minstens de helft van de jongens had slechts in de eerste zes weken van opkomst min of meer exercitie gehad, daarna hadden ze uit hun neus mogen peuteren.

Het werd dus uren achtereen "voorwaarts mars", links uit de flank en af en toe een looppas. Er

deugde aan het eind van de middag nog geen donder van, aldus de sergeants en als het niet verbeterde, konden we er vanavond, na het eten, nog een paar uurtjes tegenaan gooien. Maar na het avondeten werden we met rust gelaten. Geen van de jongens uit de barak rukte uit voor één of andere oefening, iets wat nooit voorkwam. Wij vonden het allang goed, misschien waren de verhalen over stormbaan en ijzeren discipline wel sterk overdreven. De avond werd in gepaste vrolijkheid doorgebracht en er werd absoluut niet gesproken over onze kansen bij een uitspraak van de Krijgsraad. Goed, er waren strenge straffen uitgesproken, maar ieder had zijn eigen motieven van weigering. Zoals ik, die volhield, dat eerst mijn broer Bob uit de West terug moest zijn, dan was ik bereid om ook mijn verdere dienstplicht te vervullen. Dat was natuurlijk een rotsmoes om een zeer langdurige gevangenisstraf te ontlopen. Er is geen mens op deze wereld die, uit principe, een hogere straf uitlokt, dan nodig is. De volgende dag was het van hetzelfde laken en pak. 's Morgens koper poetsen, koppelriem en enkelbanden blancoën, geweer schoonmaken, waarna dit alles zeer kritisch werd gecontroleerd. 's Middags, evenals de vorige dag exercitie tot we er de balen van kregen, maar het was redelijk vol te houden. Weer geen avondoefening na het appèl wat, zoals ons werd verteld, tot 21.00 uur duurde. De stormbaan hadden we nog steeds niet gezien. Om half acht in de avond werd ons plotseling meegedeeld dat we de bajonetten in moesten leveren. Daar werd prompt door iedereen gevolg aan gegeven. Van die dingen, zo werd ons verteld, heb je alleen maar last. Ik vond dat prachtig, het liefst had ik ook mijn helm en geweer ingeleverd. Evenals de vorige avond werd er heel wat afgepraat. Het was alleen verboden de kamer te verlaten. Toch kregen we te horen dat er nog ergens een ploeg jongens vast zat, waarschijnlijk in Nieuwersluis, de militaire gevangenis. Men wist te vertellen dat het om een man of dertig ging, maar het bleef bij geruchten. Het kon allemaal wel kloppen want *mijn* maat Wil, uit de Isabel-kazeme, moest toch ook ergens zitten. Waarom hij niet en ik wel in Schoonhoven zat, was *mij* een raadsel. Veel tijd om daarover te prakkizeren kreeg ik niet. We luisterden naar de ervaringen van de jongens die al enkele maanden in de A-barak verbleven, de keiharde discipline, en vooral de mensonterende toestanden op de stormbaan. Het kader haalde het bloed onder je nagels vandaan en menigmaal kwam het voor dat een woedende jongen, tot het uiterste gedreven, een sergeant of officier aanvloog. Dan kon je je spullen bij elkaar zoeken en werd je op transport gesteld naar Rotterdam of Den Haag. Dat betekende gevangenis. Ondanks de zware training probeerde het gros van de jongens de bevelen van het kader op te volgen. Er werd immers verteld dat een goed rapport van Schoonhoven mede bepalend was bij de strafmaat van de Krijgsraad. Er werd zelfs verteld dat de beste exercitie pelotons in Schoonhoven gelegerd waren. Men kon op één bevel van een officier één of twee pelotons, aflaten marcheren vanuit de rusthouding, dus zonder het geijkte "geef acht, rechts richten, rechtsomkeer en voorwaarts mars". Zoiets was een attractie voor de bevolking van Schoonhoven en vele hoge officieren uit Nederland, die toch niets anders te doen hadden. Dat er sprake was van kadaverdiscipline daaraâr werd voorbij gegaan. Kolonel Sluyters kon trots op "zijn" jongeris zijn. Terwijl iedereen de volgende ochtend, de negentiende Oktober, gereed stond voor het appèl, werden we zonder orders op de zaal gehouden. Niemand vroeg zich af over "het waarom", geen van ons had of kreeg argwaan. Integendeel, rustig wachtten we op de kamers op de dingen die komen gingen. Tegen 10.00 uur kwam eindelijk het bevel voor appèl, geweren moesten in het geweerrek blijven staan. Toen we, 192 man, op de appèlplaats stonden, voegden zich naast en achter de troep een 12-tal sergeants, allen met een ontsloten revolver tas. Voor de troep stond Kaam, ook met een revolver op zijn buik. Misschien dat de oudgedienden onder ons een nare smaak in hun mond kregen. Voor ons, de nieuwelingen zei het helemaal niets. Wij kenden de gang van zaken nog niet en dachten dat het normaal was.

Zonder bevel om in de houding te staan betrad plotseling onze Opperheer, kolonel Sluyters, geëscorteerd door vier officieren de appèlplaats. Voor de troep staande moesten wij goed luisteren: "Ik heb een belangrijke mededeling voor U". Na een oratie over een wet die uitzending naar Indië voor slechts 1 jaar mogelijk maakte, is er vanuit Den Haag een order binnengekomen om "U alsnog naar Indië over te brengen. Derhalve zult U op 28 Oktober met de Zuiderkruis ingescheept worden en zullen alle zaken, Uw desertie betreffende, geseponeerd worden. Uw ouders en vrouwen zijn heden per brief op de hoogte gesteld van Uw aanstaa...! De vertrek. Zondag 21 Oktober, zult U in de gelegenheid gesteld worden afscheid te nemen van Uw familie". En tot slot: "blijft U bij Uw weigering, dan zal de Krijgsraad de zwaarst mogelijke straf opleggen. Een weg naar een behoorlijke werkkring is voor Uw gehele verdere leven afgesneden. Ik wens U veel sterkte". Hij draaide zich om en met zijn trawanten liet hij ons sprakeloos achter. Je kon een speld horen vallen, totaal verbouwereerd over hetgeen ons zojuist was verteld. Kaam gaf zijn bevel "ingerukt mars" en onmiddellijk aantreden met geweer voor de exercitie. Nog steeds zonder besef van wat er boven ons hoofd hing, marcheerden we af, geweer aan de nek, naar het exercitieterrein. Toen pas drong het tot ons door wat de regering en de generale staf met ons voor hadden.

Vooraf de ouderen onder ons, met een onderduik periode van drie jaar en langer, onder zeer moeilijke omstandigheden, kregen het te kwaad. Bevelen werden genegeerd en werden direct overgenomen door andere pèlotons. Kregen we bevel rechts uit de flank, liep een groot gedeelte rechtdoor of ging linksaf. Er werd gescholden en getierd en uit protest sleepten we de geweren, aan de geweerriem, achter ons aan over straat. Er was geen houden meer aa.IJ.De sergeants, er was geen officier te bekennen, schrokken zich te pletter. Bang voor een eventuele aanval onzerzijds, stond er zelfs een met een revolver in zijn hand. Dat er zeer ernstige moeilijkheden in de lucht hingen, drong spoedig tot de botte hersens door van een paar sergeants. Zij gaven bevel, althans probeerden de troep zo vlug mogelijk weer naar de A-barak te loodsen. Na veel vieren en vijven kregen zij het voor elkaar de ordeloze troep de barak in te stouwen. Maar zij hadden ons nog niet onder de duim. Wij, van de achterste zaal, waren amper binnen toen een enorm tumult uitbrak. De kastjes van de voorste slaapzalen moesten het eerst ontgelden. Zij werden als dominostenen omgekieperd en lagen als een barricade voor de ingang. In een paar seconden stond de hele barak spontaan op z'n kop. Helmen vlogen door de ruiten, bedden werden gesloopt en enkele geweren werden in tweeën geslagen op de ijzeren ledikanten. Inmiddels lag één van de jongens bewusteloos op de grond, schuim op zijn mond. Gerrit en ik namen het initiatief om de keet in de fik te steken maar domweg zochten we naar benzine die natuurlijk niet te vinden was. Om onze woede toch te uiten, paktten we de grote kolenkachel, die op elke zaal stond, en met vereende kracht smeten we het ding door de ruiten, sponningen en alles meenemend, de appèlplaats op.

Alsof et ~en bom insloeg werd de chaos almaar groter. Er werd met geweren bedreigd naar het kader, Kaam was in geen velden of wegen te zien. En het ergste zou gebeuren als er één het lef zou hebben de barak te betreden. De enige die binnen gelaten werd, was een arts om de jongen, die nog steeds voor pampus lag, een kalmeringsspuitje te geven. Onze woede raakte niet uitgeblust. Nog steeds vlogen militaire uitrustingsstukken door de ruiten en pas, na drie kwartier toen twà.alfman van de militaire politie, met karabijnen in de aanslag, de barak omsingelden, keerde de rust, zij het niet volledig, terug. Het duurde nog 2 uur voordat de eerste sergeant, één met een fikse tropenkolder, de barak durfde binnen te gaan. Toen de leiding ervan overtuigd was dat hij niet gemolesteerd werd, joeg Kaam al de beschikbare sergeants de barak in met opdracht zich met twee man voor elke deur te posteren, revolver in de hand. Iedereen moest weer naar zijn eigen zaal terug en het was verboden deze te verlaten

zonder toestemming en uitsluitend voor het toilet. Onmiddellijk werd geruisloos, te beginnen op de eerste zaal links, begonnen met het innemen van de geweren. Kennelijk had het conimando toch niet verwacht, dat wij ons zonder slag of stoot aan de heidenen over zouden leveren. In de middag kwamen glas zettters om de kapotgeslagen ruiten te vernieuwen, er werden vier lichtmasten op elke hoek geplaatst en we kregen het bevel geen ramen te openen. Toch hoorden we nog twee keer dat een pas ingezette ruit sneuvelde maar dat beschouwden we als baldadigheid want baldadig werden wij en onverschillig. Alle bevelen die we kregen, laptten we aan onze laars en er werd niet of nauwelijks een begin gemaakt met het opruimen van de chaos. Voorlopig hield het kader zich gedeisd, piet zij ons, maar wij intimideerden hen en slingerden van alles naar hun hoofd. "Handlangers van het kolonialisme, gooi die revolver weg dan kan je een stoot voor je kop krijgen". De militaire politie, die nu met twee man op een afstand van 20 meter achter elkaar om de barak liep, scholden we uit voor oranje-ss'ers. Natuurlijk hadden we geen avondappèl, we bleven ongestoord op de kamer, lagen op bed en discussieerden ons suf. Eén ding was duidelijk, niemand van ons zou zich, als slachtvee laten deporteren naar Indop.esië.

Laat in de avond werden de lichtmasten ontstoken die een zee van licht over de barak: verspreidden, tegelijk werd er een jongen uit de barak gehaald. Bij controle bleek dat er een geweer niet ingeleverd was. Dat geweer moest het zijne zijn. Hij kwam niet meer terug in de barak en we bleven in het ongewisse van zijn lot. Er ging ook een gerucht dat er een kist met munitie gestolen was, maar dat was waarschijnlijk de zoveelste leugen van Kaam. De hele nacht bleef het licht in de kamers en op de gang branden, ook de wachtposten voor de deuren weken niet van hun plaats. Wij vermaakten ons met allerlei spelletjes en haalden de gekste fratsen uit en we zongen, we zongen onze kelen schor. Af en toe probeerde er één een dutje te doen, je moest wel een grote slaapkop zijn wilde dat lukken. De volgende morgen, om 10.00 uur kregen we weer het bevel om op appèl te gaan. We sloften naar de appèlplaats en het duurde geruime tijd voor de troep aangetreden was. Gerrit en ik hadden ons onopgemerkt tussen de andere pelotons gewerkt en hadden dus toch contact. Op die manier kwamen we erachter dat ook op de andere kamers de algemene mening, om niet te gaan, aanwezig was. Weer was Kaam afurezig, dat was in de Isabel Kazerne ook het geval met luitenant Schonenbeek die, uit vrees een pak op zijn sodemieter te krijgen, zijn snor drukte voor een paar dagen. Terwijl we in de houding stonden, nou houding, verscheen voor de tweede keer de wolf in schaapskleren, kolonel Sluyters, ten tonele. Met zijn vaderlijke en bekakte stem gaf hij wederom een riedel over troepen in Indië, die hoognodig afgelost moesten worden. "En mannen", ging hij verder, "wij kunnen toch niet lijdelijk toezien hoe gij allen, straks voor jaren de gevangenis indraait, terwijl ik u de verzekering kan geven dat gij allen binnen een jaar weer met uw gezin verenigt zult zijn". En verder: "Wij hadden verwacht dat er na het bericht van gisteren ietWa! moeilijkheden zouden ontstaan maar", ging hij met stemverheffing voort, "dat er vanden tussen u zitten die een grote kolenkachel door de ramen gooien, dat past niet in het Nederlandse leger". "Mannen, mochten er bij enkelen van u moeilijkheden zijn dan kunt u via de commandant of geestelijke verzorgers aankloppen en zal er naar u geluisterd worden". Net toen hij van plan was weer op te stappen deed Gerrit een stap naar voren, salueerde en vroeg hem een vraag te mogen stellen. Zonder het antwoord af te wachten vroeg Gerrit: "Wat kolonel, als we blijven weigeren?" "Daar heb ik niets over te beslissen", antwoordde hij, "dat zal de Krijgsraad uitmaken, houdt u er wel rekening mee dat de straf niet mals zal zijn en dat uw toekomst er niet rooskleurig uit zal zien". En om verdere vragen te ontwijken, nam hij de benen. We konden onmiddellijk weer inrukken, sliepen, aten, treiterden de wachtposten, zongen en verzonnen allerlei idiote spelletjes. Het was een ongeorganiseerde bende en we

lachten ons kapot. Midden in de nacht joegen we de M.Pers de stuipen op het lijf. Zij liepen met z'n vieren, twee man bij elkaar, 24 uur per dag rond de barak. Als we ze aan zagen k0!Den, In het schijnsel van de lichtmasten, wachtten we tot zij achter de twee schotten liepen, waar de kachel gestaan had, en gooiden dan zo hard mogelijk, een halve baksteen tegen de schotten. Het hele koor stond natuurlijk voor de ramen en lag in een deuk toen ze die twee een halve meter de lucht in zagen springen. Dat geintje herhaalden we nog enkele keren, omdat we ontdekt hadden dat ook zij om de paar uren afgelost werden. We waren onuitputtelijk in het bedenken van malle fratsen. Vrijdag's morgens stelde ik Gerrit voor om ons voor een paar uur te laten verdwijnen. "Vertel op", zei hij. "Nou kijk, de schotten, die als plafond dienen, liggen los, die kun je zo optillen". Ik had al meerdere keren zo een keet, als waar wij in lagen, opgezet. Als we straks om een uur of negen een schot optillen, duiken we vliegensvlug naar boven tussen de spanten, we laten het schot weer neer, natuurlijk met behulp van andere jongens, we houden ons koest en dan missen ze twee man op het appel om 10.00 uur. Gerrit vond het een prachtige stunt. We lichtten alle jongens in, ervan overtuigd dat niemand ons verlinken zou en de sensatie was compleet. De spanning was te snijden tegen negen uur, we hadden tot in de finesses het plan uitgedokterd, maar helaas, om negen uur hadden we een sergeant die niet voor de deur was weg te rammen, alsof hij het rook dat er weer wat uitgespookt zou worden. De hele operatie was trouwens voor niets geweest want we kregen geen appèl die vrijdagmorgen en omdat het vermoeden bestond dat we helemaal geen appèl meer zouden krijgen, lieten we het plan varen. Dus moest een ander plan verzonnen worden. Al was het alleen maar om de tijd zo aangenaam mogelijk door te komen. De stemming op onze en andere kamers was nog steeds uitmuntend en de jongens waren overal voor te porren. We bedachten een vluchtplan. Alhoewel we zelf wel wisten dat daar geen enkele kans op was, vermaakten we de ploeg en onszelf tot Zaterdag avond, waarop het moest gebeuren op een geweldige manier. De meeste jongens namen ons plan serieus, anderen speelden het spel mee. 's Avonds namen we exact de tijd op van onze bewakers, hoelang zij uit ons gezichtsveld waren, wanneer en hoe laat er afgelost werd, dat kon misschien extra seconden schelen, kortom, we noteerden alles wat van belang was. Onze sergant, die voor de deur ons in de gaten moest houden, moest afgeleid worden en er moest een hoop leven gemaakt worden. De bedoeling was om de M.Pers daar heen te lokken, als zij er tenminste in zouden stinken. Zo hielden we ons de hele Zaterdag bezig. Zo moest, als de tijd er gunstig voor was, het raam geopend worden. Gerrit zou als eerste de sprong wagen, de zes meter brede appèlplaats over rennen en in het taluud van de sloot duiken. In afwachting van mij zou hij, door de sloot, half onder water, weg zien te komen. Gestoken in onze tropenkleding en op sportschoenen, wachtte de hele ploeg in spanning af op de dingen die komen gingen. Tegen elf uur in de avond, de tijd van onze sprong in het duister, verlinkten we zelf het plan aan de sergeant, deels om het gezicht te redden, deels omdat wij geen gaatje in ons hoofd hadden en ook niet wilden' krijgen. Het geboefte dat buiten liep zou geen seconde twifelen om te schieten met hun karabijnen. Het gevolg was dat er de hele nacht een dubbele bewaking op de been gebracht werd en daar konden we toch ook weer veel plezier om hebben.

Hoofdstuk X

"Afscheidsbezoek"; Vorming "Schoonhoven.-comité"

Zondag 27-oktober, tegen 12.00 uur, kregen we mededelingen over het 'afscheidsbezoek' van onze ouders, vrouwen, kinderen en aanverwanten. Het afscheidsbezoek vond plaats tussen 14.00 en 16.00 uur, voor de Noordelingen -Groningers, Friezen de Drentenaren- in de garage en voor de overigen in de kantine van de Havenkazeme. Onder z'n escorte van alles wat het commando maar op kon trommelen, werden we om 13.00 uur, groepsgewijs overgebracht. De stemming was geladen, er gingen al stemmen op om de tafels te slopen en met de tafelpoten ons, met de familie, een uitweg te banen uit Schoonhoven, iets dat we onmiddellijk moesten laten varen vanwege het enorme cordon belgië- en Nederlandse politie. De emotie steeg ten top toen het bezoek werd binnengelaten onder het voortdurend geroep van ons dat we toch niet zouden gaan. Het werd een rumoerige en opwindende middag. Er werd gelachen, gehuild en de discussies vlogen over en weer en telkens liet het overgrote deel van de jongens weten dat zij zich niet zouden laten inschepen. Ik zag eindelijk mijn oude maat Wil. Hij vertelde mij, in het kort, dat hij en nog een dertig man, werden vastgehouden in de Havenkazerne en over zijn ervaring in Nieuwersluis, waar hij naar toe gebracht was vanuit de Jennerstraat. Daar hadden zij flinke meppen opgelopen met de gummilat van het daar aanwezige kader toen ook hun verteld was over de aanstaande inscheping. Het ging er allemaal zo hectisch aan toe, dat om 17.00 uur nog geen familielid de kantine had verlaten.

De legerleiding had alles op alles gezet om ons en de ouders onder druk te zetten. Vooral de ronselaar/ aalmoezenier liet zich niet onbetuigd. Vanaf het begin van het bezoek zette hij onze familie onder druk en liet niet na de ouders en vrouwen te waarschuwen dat de levens van hun zonen en mannen vernietigd zou worden en dat het toch zo noodzakelijk was dat de troepen in Indië afgelost werden. Door de schuld van uw zoon zullen honderden militairen, die al jaren in de tropen verblijven, niet afgelost kunnen worden. En als klap op de vuurpijl, uw zoon of man zal voor vele jaren in de gevangenis verdwijnen. In mindere mate deed ook de veldprediker zijn duit in het zakje, plus de nodige officieren. De druk werd zo opgeschroefd, dat wij onze familie adviseerden niet de kantine te verlaten en met ons de nacht in Schoonhoven door te brengen. Toen de legerleiding eindelijk, dik na 19.00 uur alle familieleden de Havenkazerne uit gewerkt had, werden we na een uur weer naar de A-barak teruggebracht. Het overgrote deel van de jongens had de pakketten of tassen met spullen, noodzakelijk voor de reis naar Indonesië, zoals tandpasta, scheermesjes, boeken en tijdschriften, fruit wat nodig is voor de reis, weer met het bezoek mee naar huis laten nemen. Het motto was "we gaan toch niet". We deden het ook tot geruststelling van vele ouders, vrouwen en verloofden. We kregen natuurlijk ook belangrijke nieuwsberichten binnen door middel van meegenomen krantenknipsels, onder andere van De Waarheid en Het Parool, die uitvoerig over de opstand in hun edities hadden geschreven. Door het C.P.N. Kamerlid Benno Stokvis waren vragen gesteld in het parlement aan de Minister van Oorlog, voor ons een reden om meer optimistisch te blijven. De stemming bleef ook na het bezoek optimaal, vooral toen we hoorden dat een van de Noordelingen uit de garage ontkomen was, gewoon door het ruilen van kleding met zijn broer en ongemerkt met het bezoek mee was gelopen. We moesten maandagmiddag wel weer op het appel maar alles ging op zijn dooie akkertje. Ik was aanvankelijk helemaal niet van plan naar het appel te gaan, maar door een sergeant, die mij de kamer uit jaagde, kwam ik op de gang, bij het kantoortje van Kaam, Gerrit tegen. Op mijn

vraag wat hij van plan was, zei hij mij dat het er misschien inzat dat hij nog afscheid kon nemen van zijn verloofde die niet op bezoek had kunnen komen vanwege opname in het ziekenhuis. "Sodemieter", zei ik tegen hem, "mijn oudste broer Herman was geadviseerd om thuis te blijven in verband met zijn hart en de emoties zouden hem wel eens parten kunnen spelen". Welaan vervolgde ik, "wat kan mij gebeuren, ik ga ook vragen om afscheid te mogen nemen van mijn broer". Toen ik voor Kaam stond en de situatie uitlegde, noteerde hij en J.;:ele gegevens en zonder commentaar kon ik weer vertrekken, net zoals Gerrit. Wie schets onze verbazing toen we 's avonds opdracht kregen om de volgende ochtend om 09.00 uur pontificaal aangekleed te staan om te vertrekken naar Amsterdam. We hadden de hele nacht de grootste pret, van afscheid nemen was natuurlijk bij beiden van ons geen sprake. We waren ervan overtuigd, dat geen van ons twee toe zou geven aan de druk die op ons uitgeoefend werd, we hadden zelfs, ten overstaan dan de ploeg, gezworen dat we elkaar niet los zouden laten en absoluut voet bij stuk zouden houden. Ze zouden ons niet goedschiks de boot op krijgen. Heerlijk zo een fijne kameraad te hebben. We bespraken ook de mogelijkheid om, als we de kans kregen, de benen te nemen en dan woensdagmorgen ons weer te melden in de Jennerstraat, waar Gerrit ook een nacht had doorgebracht. Overigens zette de legerleiding ons wel aan het denken. Waren ze echt van plan ruim 200 jongens tegen hun wil de boot op te sturen. Dat ze twee man, waar zij grote tegenstand van konden verwachten, afscheid lieten nemen, van hun naasten was niet alleen voor ons, maar voor de hele barak een signaal om op onze hoede te zijn. Desondanks bleef de stemming geweldig en hoorden we geen geluiden van jongens die aan de ili-uk en intimidaties van het kader zouden toegeven.

Dinsdagmorgen, 09.30 uur, reden we Schoonhoven uit in een legertruck, onder bewaking va...¹. twee wachtmeesters van de marechaussee in uniform, bewapend met revolvers, in de leeftijd van een jaar of 35. Geen onervaren mannetjes. We hadden nog een derde man aan boord, ene Joop, die naar Hierden moest, in Overijssel. Hij moest afscheid nemen van zijn moeder, die ziek thuis lag en ook zondag niet op het bezoek had kunnen komen. Van onze bewakers kregen we niets te horen; geen waarschuwing dat we geen geintjes uit moesten halen want dan zouden zij ....., niets, helemaal niets. Dat waren we niet gewend van die snoeshanen. We waren er wel zeker van dat ze ons geen seconde uit het oog verloren. Het was een hele rit naar Hierden en toen we eindelijk bij het huis van Joop aankwamen bleef een van de wachtmeesters in de truck terwijl de andere met Joop in zijn ouderlijke woning verdween. Na drie kwartier waren we al op weg naar Amsterdam. Precies 12.30 uur werd er gestopt bij het Onze Lieve Vrouwen gasthuis waar Gerrit zijn bezoek moest afleggen om "afscheid" te nemen van zijn verloofde. Na een klein uurtje kwam hij, met zijn begeleider weer terug, vrolijk lachend, zoals ik van hem gewend was. Hij vertelde op weg naar mijn huis in de Hembrugstraat, dat zijn verloofde met stomheid verslagen was toen Gerrit de ziekenzaal binne~' Z~gkamen. De weg naar mijn huis werd zonder probleem gevonden, kennelijk kenden zij de stad op hun duimpje. Ook mijn moeder keek hoogst verbaasd toen ik de kamer instapte. Lachend vertelde ik haar, met een knipoogje, wat het doel was van mijn komst. Zij begreep het direct en met een stalen gezicht vertelde ze mij, en de wachtmeester dat Herman, waarvoor ik tenslotte kwam, juist deze morgen weer aan zijn werk was gegaan en dat was op het Singel. Zij kon mij ook nog even gauw vertellen dat vele ouders, na het bezoek van Zondag, bij elkaar waren gekomen in een café in Schoonhoven en dat er een comité opgericht was en dat ze Woensdag, met een grote groep ouders, vrouwen en verloofdes, naar Den Haag zouden gaan om bij de Minister van Oorlog, Schokking, te protesteren tegen de gang van zaken. Verder kreeg ik niets meer te horen, want de wachtmeester maakte een eind aan het gesprek, hij verbood ons over deze zaken te praten. Hij vroeg gelijk het adres, waar we zijn moesten en

kort daarop verlieten we de woning, nadat ik eerst nog even mijn moeder omhelsde en in haar oor fluisterde dat zij zich geen zorgen om mij moest maken. Regelrecht gingen we naar het Singel en bij de Beulingsloot werd de truck geparkeerd. Mijn broer werkte in een groothandel van verlichtingsartikelen en mijn vader werkte er ook. Het was in een oud grachtenpand waar, in de kelder, het magazijn was. Dat bestond uit diverse afdelinkjes met trappetjes en veel deuren. Ik dacht met weinig moeite daar wel te ontsnappen aan mijn bewaker maar mijn vader was zo over zijn toeren toen hij mij met de wachtmeester op mijn hielen plotseling zag binnenkomen dat hij mijn wenk, om via een zijdeur, die uitkwam op een smalle steeg, niet eens opmerkte. Nou interesseerde mij het niet om te ontsnappen, maar ik had het wel leuk gevonden als de wachtmeester zonder mij, en nog leuker was het geweest met Gerrit, had moeten afmelden: minus twee gevangenen. Het "afscheid" werd een beetje chaotisch. Het overige personeel stond mij verbaasd aan te staren, het wist van toeten noch blazen. Het had waarschijnlijk nog nooit gehoord, dat een soldaat zich aan zijn vaderlandse plicht onttrok om "ons Indië" te vrijwaren van rampokkers, ofhoe je dat ook noemde. "Indië" verloren, rampspoed geboren" was de leuze voor de oorlog en ook nu. Binnen een kwartier waren we alweer op weg terug naar Schoonhoven, waar we net voor het avondeten arriveerden. Het weinige, maar toch wel belangrijke nieuws dat we te horen hadden gekregen, ging van kamer naar kamer, en werd positief ontvangen. Diezelfde avond werd de optimistische stemming de nek omgedraaid. Tegen de schemering, rond half negen, betrad een eerste luitenant, met een 10 centimeter dik boek onder zijn arm, de kamer. De sergeant wacht, die al 24 uur per dag voor onze kamerdeur op wacht stond, werd verdubbeld, revolvertas geopend. De luitenant zette zich nonchalant neer op de tafel, voeten op de bank en verzocht ons naderbij te komen en goed te luisteren. Met het dikke boek op zijn knieën stelde hij zich voor als een medewerker van het Ministerie van Oorlog. Hij had als jurist de opdracht gekregen ons op het hart te drukken van de ernstige consequenties waarvoor wij stonden. "Beste mannen", zo ging hij voort, "onze regering kan eenvoudig niet toestaan dat onze gevangenen de komende jaren bevolkt wordt met jonge, gezonde mannen in de bloei van hun leven. Bankenbosch is overvol, (Bankenbosch in Veenhuizen, waar de weigeraars hun straf uitzitten) wij zullen u vrij laten. Uw beslissing, maar houdt u er rekening mee dat de Krijgsraad de hoogst mogelijke straf oplegt". En met zijn hand op het boek "volgens het militaire strafrecht kan de Krijgsraad u een straf opleggen van 7½ jaar en deze straf verdubbelen als u met twee of meerdere personen in uw daad volhardt". Nou wordt de hoogste straf nooit uitgesproken", zo ging hij zijn orakel voort, "maar houdt u rekening met 13 jaar te zitten in de kerkers van het donkere Zuiden, Roermond of Maastricht. Stel u voor, na uw veroordeling door de Krijgsraad wordt u vervoerd in een auto, u komt te stoppen voor een somber gebouw, het hek gaat open en u komt op een donkere binnenplaats, kortom, uw verdere leven wordt vernietigd. U zult nooit meer solliciteren bij het rijk ofbij de gemeente, uw ouders zullen oneindig veel verdriet hebben". Wat die vuile ploert nog meer zemelde, voor Gerrit en rij was de intimidatie, leugen en bedrog, genoeg en wij verwijderden ons uit zijn omgeving. We hoorden hem nog na tetteren dat niemand zich moest laten misleiden door onverantwoorde elementen die u en uw familie voor jaren in de ellende storten. "Verricht uw vaderlandse plicht en u zult zeer spoedig weer met uw familie verenigd zijn en als vrije burger genieten van het leven in een democratisch Nederland". Zo onverwachts hij op de kamer was verschenen, zo snel verdween hij weer met het boek onder zijn arm. "Vuile zwendelaar", zo verbrak Gerrit de stilte, "in het vagevuur met die kerel". En we hadden weer de neiging om iets door de ruiten te smijten, alhoewel dat waarschijnlijk een averechtse werking teweeg had gebracht. Nog steeds zat het gros van de jongens wezenloos voor zich uit te staren. We voelden het met onze klompen aan, de solidariteit was gebroken, het draaiboek van de koloniale scherp-slijpers was

verder open getrokken, de "democratie" had gesproken. We moesten koste wat kost de boot op, met alle, hun ten dienste staande middelen. De vraag die ons bezig hield was niet het dreigement van de extreem hoge straf, die zojuist door de luitenant jurist gast, geïnsinueerd was. Daar werd met geen woord over gerept, maar wat het commando verder in zijn schild voerde dat was de vraag. Zouden zij ons de boot op rammen, het gajes was tot alles in staat. De legerleiding had ruim een maand eerder al een generale repetitie gehouden. We hoorden het verhaal van jongens die al maanden in Schoonhoven verbleven. Op de avond van 1 September 1949 werden acht jongens uit de A-barak overgebracht naar het wachtlokaal in de Haven Kazerne. Daar werd hen te verstaan gegeven dat zij Indië bereid waren en de volgende dag naar de boot gebracht zouden worden. Eén van de jongens werd zo kwaad dat alle acht in de boeien werden geslagen en in een cel werden opgesloten. Midden in de nacht werden ze nog steeds geboeid het troepentransportschip De Grote Beer opgedreven. Eén van de jongens werd, op last van de scheepsarts weer van boord gehaald wegens ziekte. Een briefje dat uit de cel gesmokkeld was, op de avond van 1 September, gaf aanleiding voor een vader een brief te schrijven aan de Partij van de Arbeid. Het Tweede Kamerlid Evert Vermeer ondernam stappen die resulteerden dat alle zeven terug konden keren naar Nederland. Wel moesten ze zich voor de Krijgsraad verantwoorden. Ze zaten toen al hoog en breed in de tropen en besloten niet terug te keren.

Terwijl de meeste jongens allang op bed lagen, zaten wij, met vijfman te filosoferen over onze kans om voet bij stuk te houden maar het resultaat was en bleef afwachten. We bleven nog steeds streng geïsoleerd en van de sergeant, die ons in de eerste dagen wel eens wat toefluisterde, was geen spoor meer te bekennen. Ik wist de jongens ook niet meer te vertellen dan wat mijn moeder had gezegd over een actie comité en van vrouwenafvaardiging naar Den Haag één dezer dagen. Het was voor ons niet eens een strohalm. Woensdag morgen vertrok de 23-jarige Maup Hamerslag naar Amsterdam om in het huwelijk te treden, begeleid door twee M.P.ers. Van hem hoopten we, bij zijn terugkeer, wat meer te weten te komen. Maar Maup was niet geïnteresseerd in politiek. Hij was de zoon van een joodse vader en een christen moeder. Zijn vader was omgebracht in een concentratiekamp. Twee jaar was Maup ondergedoken geweest, hij voelde helemaal niets voor het Indonesische avontuur, een standpunt dat hij, volgens mij, zeker niet zou los laten. Als een gehuwd man kwam hij 's avonds weer terug op de kamer en het enige dat hij vertelde, buiten dat het gezellig was geweest, de omstandigheden in aanmerking genomen, dat hij gemakkelijk de benen had kunnen nemen, geholpen door zijn vele joodse vrienden. Ik geloofde hem op zijn woord en had veel bewondering voor hem. Consequent, keihard terug slaan, je niet in een hoek laten trappen, wars van intimidaties en handelen zoals je denkt te moeten handelen.

De ste~g op de zaal en in de barak was allerbelabberdst. Een aantal jongens lag de hele dag op bed en weer anderen zaten te neuzen in oude weekbladen. Een poging van Gerrit, Hennie de Hoog, een vrolijke Rotterdammer, en mij om de zaak wat leven in te blazen, mislukte. We konden op ons kop gaan staan, maar het bleef huilen met de pet op. Er was geen aardigheid meer aan. Iedereen zat in de knoei met zijn eigen gedachten of was al door de knieën gegaan.

Hoe huichelachtig de legerleiding te werk ging ondervond een Groninger, Bart, zijn achternaam wist ik niet. Hij werd 's middags bij de aalmoezenier Burgermans geroepen. Deze vertelde hem dat hij een brief van zijn moeder had ontvangen, waarin zij een klemmend beroep op haar zoon deed om toch vooral de boot op te gaan en zo het risico te ontlopen van een zeer langdurige gevangenisstraf. "Zo", zei Bart, "mijn moeder heeft een brief geschreven,

is het geen brief van mijn vader". "Nee", antwoordde de zielsverzorger, "een brief van je moeder".:Op zijn vraag of hij de brief eens mocht zien moest de geestelijke een smoes verzinnen, de brieflag op zijn kantoor in Schoonhoven. Toen was het geduld van Bart op. "Je liegt, je liegt" zo schold hij de Januskop uit. "Je hebt geen brief van mijn moeder gekregen, dat is onmogelijk". En verder tot de quasi verontwaardigde aalmoezenier: "Zij kan geen brief geschreven hebben, mijn moeder kan niet schrijven, dus je liegt". Dit was de mentaliteit van een man die de gelovigen onder ons zou moeten bijstaan in plaats van ze verder de grond in te boren. Of, zoals Wil van Kempen tot hem sprak: 'je hebt meer op met het Koninkrijk der Nederlanden dan het Koninkrijk Gods". En onder zulke smeerlappen moesten wij ons leven in gevaar brengen en was de 200 jaar koloniale uitbuiting nog niet genoeg.

Hoofdstuk XI

Intimidatie tot de loopplank

Op 27 Oktober laat in de avond werd alles in gereedheid gebracht om ons naar Rotterdam over te brengen. Tegen twaalf uur werden de eerste trucks geladen, die voorzien waren van banken. Voor diegenen die geen winterjas hadden, werd er een uitgereikt. Voor ons, die in de achterste zalen ondergebracht zaten, zagen van dat alles niets. We bleven in het ongewisse hoe alles in zijn werk ging midden in de nacht. Tegen twee uur 's nachts van de 28ste oktober waren wij, van de laatste kamer, aan de beurt. Toen pas zagen wij dat er een enorme bewaking was van officieren en militaire politie met jeeps en motoren. Eén voor één werden we van de slaapzaal gehaald, niemand mocht en kon zien wat de voorganger deed. Gerrit en ik waren één van de laatsten die in de legertruck plaats namen. De stemming was behoorlijk onder peil, je kon de spanning op onze gezichten lezen, er werd dan ook geen woord gesproken. Onze truck werd bezet door 20 jongens en toen het sein werd gegeven om te vertrekken, kregen we een bewapende sergeant in de wagen. Doordat het dekzeil werd neergelaten, werd het zicht op de weg ons ontnomen. Wij hadden een vrij goede sergeant en van hem vernamen we het één en ander. De colonne auto's die midden in de nacht Schoonhoven uitreed, bestond uit minstens dertig trucks. De dienstplichtigen uit de Havenkazerne, die op een normale manier ingescheept moesten worden onder hen ook weigeraars, die de voorgaande weken gezwicht waren, vooral door het onmenselijke optreden van luitenant Kaam en zijn trawanten. Zij werden de dupe van de legerautoriteiten en werden zo betrokken in het middel om ons gruisloos naar Rotterdam te loodsen. Onze trucks werden namelijk gesorteerd tussen de trucks van de dienstplichtigen. Kennelijk waren Sluyters en zijn discipelen bang voor eventuele demonstraties. De bewaking was extreem hoog, de hele weg naar Rotterdam hoorden we motoren en jeeps voorbij scheuren en was de hele route afgesloten voor het overige verkeer. In de donkere nacht konden we geen hand voor ogen zien zodat we geen oriëntatie hadden waar we ons bevonden. Wij kregen zelfs de indruk dat er niet rechtstreeks, maar met een fikse omweg naar Rotterdam gereden werd. Wel gingen we richting Rotterdam en slechts door het geroep van een onbekend aantal vrouwen, waar mijn moeder ook bij was, wisten we dat we het haventerrein opreden. Na een paar minuten stonden we stil. Het was op mijn horloge 03.15 uur. Nog steeds bleef het dekzeil naar beneden en werd ons geen zicht geboden om iets te zien van wat de legerleiding met ons voor had. Zouden we, net als de acht jongens op de boot geramd worden zoals dat op 2 September gebeurd was. Of zouden we met een kooi aan boord gezet worden, zouden havenarbeiders zich daarvoor lenen? De spanning was na enkele uren t~ snijden. We stonden al vijf uur op de Merwede haven, we zagen of hoorden niets. Rond 08.00 uur werd het Maupie te gortig. Hij vroeg aan de sergeant eens te gaan kijken wat er allemaal uitgespookt werd bij de Zuiderkruis. Ook hij mocht natuurlijk de truck niet verlaten maar hij vertelde ons wel, dat we niet met geweld aan boord gebracht zouden worden als we op ons standpunt bleven staan om niet te gaan. Dat was prettig te horen maar we vertrouwden het voor geen cent. We hadden te maken met een stelletje maniakken en dat noopten Gerrit en mij om ons voor te bereiden op het ergste. Als ze ons aan boord zouden rammen, konden we dan aan de andere kant van die schuit in het water duiken. We bespraken het serieus, schoenveters zo los mogelijk zodat we onze kistjes zo vlug als kon, uit konden trappen, de winterjas was niet het probleem. In ieder geval moesten we bij elkaar blijven, ons tot het laatste moment verzetten. Eindelijk, om 09.30 uur zette onze truck zich in beweging en hoorden we aan het geluid dat we een loods binnengingen. Na enkele minuten werd het

dekzeil verwijderd en keken we tegen een hoge muur, zodat we nog steeds niets konden zien. De eerste naam werd afgeroepen en deze jongen verliet de truck. Het duurde zeker vijf minuten voor de tweede naam werd afgeroepen. Geen van ons kon dus weten wat ze met ons voorhadden. Het draaiboek van de generaals was tot in de puntjes besproken. Na dik: een uur zaten alleen Gerrit en ik nog in de truck en kregen te horen dat we de allerlaatsten waren. Gerrit werd als eerste van ons afgeroepen. We gaven elkaar een hand en wensten elkaar sterkte en tot spoedig weerziens. Het was heerlijk zo'n fijne kameraad te hebben en ik was ervan overtuigd, dat hij ook voet bij stuk zou houden. Misschien werd ik te 'Toeg gesommeerd uit te stappen want ik zag nog net dat Gerrit een pakjes sigaretten en wat geld toegeschoven kreeg van een officier die aan een tafeltje zat in de immens grote hal. Verbouwereed over zijn handelwijze, schreeuwde ik hem toe, maar werd direct weer aan het zicht onttrokken door een M.P.er die mij achter de truck trok. Ik kreeg het spaans benauwd en kon mij nauwelijks voorstellen dat Gerrit mij in de steek zou laten. Toen ik mocht gaan was de hele loods leeg en liep ik moederziel alleen langs het tafeltje en kon nog net zien dat die knakker met een paar bankbiljetten naar mij zwaaide. Zonder acht te slaan op deze verachtelijk omkoperij liep ik door om bij de uitgang van de loods onmiddellijk voor de loopplank te staan van de Zuiderkruis. Voor de loopplank stond een heel cordon hoge officieren, van wie ik: alleen het smoelwerk van kolonel Sluyters in de gaten kreeg. Van Gerrit was geen spoor meer te zien en het werd groen en zwart voor mijn ogen. Ik laeeg een duw in mijn rug van de aahnoezener, die mij nogmaals te kennen gaf de boot op te gaan. "Toe Maassen, zeven jaar in het gevang is een lange tijd, wees verstandig en ga de boot op". Ik gooide mijn plunjezak op zijn voeten en bleef stokstijf staan en schudde alleen met mijn hoofd. Ik schrok me kapot toen ik plotseling aan mijn arm gepakt en afgevoerd werd, weg van de loopplank. Ik kreeg bevel om naar de hoek van de loods te gaan. Toen ik daar aankwam stonden er twee officieren, luitenant Kaam en een voor nog mij onbekende. Nog steeds had ik geen spoor ontdekt van Gerrit of andere jongens en ik kon mij niet voorstellen dat ik de enige was die bleef weigeren. Luitenant Kaam vroeg mij waarom ik niet de boot op was gegaan en als antwoord schudde ik alleen met mijn hoofd. Toen zei hij: "ik beveel je de boot op te gaan". Weer zei ik niets en direct daarop kreeg ik, voor de tweede en derde keer hetzelfde bevel. Ik was zo gespannen als een veer en bereidde mij voor om een snoekduik te nemen wanneer er een paar M.P.ers mij te grazen zouden nemen. Maar ik moest gewoon mee met die andere officier en toen we langs de loods liepen en de hoek omgingen stond daar weer een legertruck en tot mijn grote opluchting was deze al bezet met een man of vijftien, allemaal op dezelfde manier behandeld en geïntimideerd als ik. "Godverdomme", was het eerste wat ik zei tot de jongens, "Gerrit is de boot op gegaan", maar verder kwam ik niet want ik moest mijn smoel houden van die M.P. er, die met een karabijn in de truck zat. Behoorlijk gedesillusioneerd over de houding van Gerrit, ondanks ik toch niet alleen stond nam ik plaats op de bank. Ik had *mijn* beste kameraad verloren, althans zo dacht ik. Nog geen minuut erna kwam ee~ vrolijk lachende Gerrit de hoek om en werd de truck in gehesen. Hij bleef maar lachen en wilde graag zijn verhaal kwijt, maar werd ook de mond gesnoerd door onze bewaker. Een tweede M.P.er, ook met een karabijn, werd nog aan onze truck toegevoegd. Net toen we op het punt stonden te vertrekken, werd mijn plunjezak door een sergeant in de wagen gegooid. De plunjezak had ik gewoon achtergelaten toen ik werd weggevoerd. Even later verlieten we weer de haven, waar we zo'n zeven uur in de zenuwen hadden gezeten. Het achterzeil werd niet neergelaten, zodat we konden zien waar we heen gingen. Voorlopig reden we door Rotterdam en na verloop van tijd werd er gestopt voor een groot gebouw, wat volgens enkele jongens het hulp Huis van Bewaring was in de Insulindestraat. We kwamen er toen achter dat er nog een truck was met een aantal weigeraars. Uit onze truck werd een aantal

namen afgeroepen, waarna de mannen het gebouw ingingen. Uit de andere legerwagen werden een zes-tal jongens in onze truck geplaatst, we waren nu met dertien man. We kregen te horen dat het Huis van Bewaring vol was en dat wij ergens anders naartoe gebracht zouden worden. Onder de jongens herkende ik alleen de Amsterdammers Wim van der Lugt, Maup Hamerslag en natuurlijk Gerrit, de Rotterdammer Hennie de Hoog, een gezellige dikke snuiter, altijd opgewekt en vol humor, de uit Medemblik afkomstige Bep Liefhebber en de Drent Jan Timmer. De rest had ik weleens gezien maar ik wist geen namen. Met de zwaar bewapende M.P.ers reden we, na veel geharrewar de Maastunnel door en even dachten we dat we inderdaad naar het donkere Zuiden gebracht zouden worden. Maar zover gingen we niet. We reden naar Dordrecht en in een nogal smal straatje werd geparkeerd. We zagen dat we voor een gevangenis stonden, maar een en ander bleek niet te kloppen. Het was tenminste een heen-en-weer geloop door een officier, die het transport begeleidde en die ook de afwikkeling in Rotterdam had geregeld. We kregen in de gaten dat we niet erg welkom waren, het duurde tenminste wel een uur voor dat alles in kannen en kruiken was.

Intussen kreeg Gerrit de gelegerleid zijn verhaal te vertellen en nieuwsgierig naar wat hij te vertellen had, luisterden we aandachtig. "Ja", zei Gerrit tegen mij, "ik heb je wel horen roepen, maar dat geld en de sigaretten kreeg ik voor niets dus wat kon mij gebeuren". Doodgemoedereerd ben ik de loopplank opgegaan, maar eenmaal boven liet ik mijn plunjezak vallen en wandelde weer naar beneden. Je had de gezichten van de sterren en de balken moeten zien. Er waren er die mij probeerden tegen te houden maar ik gaf elke keer mijn plunjezak een trap zodat die vanzelf naar beneden rolde". Ik begreep er geen bal van, het hele tafereel moet zich afgespeeld hebben toen ik voor de boot stond, maar ik had niets gezien of gemerkt.

Inderdaad kon ik mij weinig herinneren van wat er zich bij de boot had afgespeeld, waarschijnlijk was ik zo gespannen geweest dat ik voor een moment een waas voor mijn ogen had. Ik wist dat ik Sluyters had zien staan en nog wel twintig andere officieren, maar vraag mij niet welke. Nu de spanning enigszins verdwenen was konden we weer lachen om het verhaal van Gerrit, tot groot ongenoegen van de twee M.Pers, die met de karabijn in de aanslag, ons geen moment uit het oog verloren. Eindelijk kregen we bevel om uit te stappen. We werden overgedragen aan het gevangenis personeel. We werden in een wachtlokaal gestopt en kregen na verloop van tijd nog te eten ook. We hadden sinds de vorige dag niets meer te eten gehad en het was inmiddels al drie uur in de middag. Toch kwam er schot in de zaak toen de eerste drie man mee moesten komen. Gerrit, Hennie en ik waren daarna aan de beurt. Eerst naar de administratie waar we al onze bezittingen af moesten geven, niets mochten we behouden, alleen een trouwring was toegestaan. Alles werd genoteerd en in een zakje gedaan waarop de naam werd geschreven. Daarna werden er vingerafdrukken gemaakt van alle vingers en langzamerhand kwamen we tot de ontdekking dat we in het hol van de leeuw zaten. We werden behandeld als de grootste boeven. Tijdens het baden werd ons uniform met de grootst mogelijke precisie nagekeken op verboden artikelen, zelfs ons lichaam werd, na het bad, onderzocht. Mond open en voorover bukken. Ik begreep er allemaal geen snars van. Ondergoed kregen we van het Ministerie van Justitie en ons uniform moesten we weer aantrekken, in plaats van bajeskleding. Toen alle handelingen voorbij waren, kregen we nog een kort prevelementje van de huismeester, de bollebof van de bewaarders. We zouden voorlopig geen bezoek mogen ontvangen, dat besluit kwam van het Ministerie van Oorlog. Eenmaal in de week een brief schrijven, waarin we geen letter mochten schrijven over onze zaak, ook alweer een bevel van de generaals. Het was streng verboden overdag op bed te

liggen en eellmaal per dag een half uur luchten, waar het toegestaan was drie sigaretten te roken, als we tenminste geld hadden om sigaretten te kopen. Geld konden we laten opsturen van thuis, dat bijgeschreven werd door de administrateur. Er werden nog een aantal verordeningen verteld, waarna we onze plunjezakken naar het magazijn moesten brengen en tegelijk een paar dekens in ontvangst nemen. Gerrit was de eerste die verdween waarna mijn plunjezak... werd voorzien van mijn naam. Ik kreeg ook drie dekens en met een bewaarder stapte ik de gevangenis in. Het was er doodstil, alleen de met ijzers beslagen schoenen maakten een hels kabaal op de betegelde vloer. Voor de rest was het een grimmig zootje. Celdeuren wel twintig op een rij aan weerskanten en dat drie verdiepingen. Ik werd via een ijzeren trap helemaal naar boven gebracht en in 1157 gestopt, waar Gerrit zich al bevond. Dat was dus al een pluspunt en we hoopten allebei dat ook Hennie bij ons geloodst zou worden zodat we het aangename met het onaangename konden verenigen. In de cel stond een stapelbed en een eenpersoonsbed aan de linkerkant. Aan de andere kant een tafeltje, vast aan de muur plus drie krukken. Voor de rest een kiepelton voor onze behoeften en een klein plankje in de hoek met een wasbakje en een waterketel en drie ijzeren mokken. Overigens was onze bewegingsvrijheid zeer beperkt. We kregen Hennie in onze cel en in eerste instantie waren we daar zeer content mee. Maar Hennie zijn gezicht stond op onweer toen hij de cel instapte en zijn humor was totaal verdwenen. Onmiddellijk begon hij te ijsberen en wat Gerrit en ik ook aanvoerden om rustig te blijven, het werd al maar erger, zo erg zelfs dat hij met zijn gezicht tegen de deur liep ondertussen uitschreeuwend dat hij dat geen twee dagen vol zou houden. Dat was voor ons een geweldige afknapper, zo zelfs, dat het uitmondde dat niet wij, maar Hennie de atmosfeer in de cel bepaalde. Het was intussen al 18.00 uur en de stemming daalde met de minuut zeker toen Hennie al drie keer op de klepel had gedrukt. (Een soort be! waaraan de bewaarders konden zien dat een gedetineerde hulp nodig had.) Telkens gaf Hennie te kennen dat hij alsnog met de boot meewilde. Dat was natuurlijk absoluut onmogelijk, want de Zuiderkruis voer waarschijnlijk al op zee.

We wisten dat de afvaart om 14.00 uur was geweest. Geheel buiten zinnen, geestelijk een wrak, was hij niet aan te pakken, terwijl ook wij hoe langer hoe meer in de put raakten en niet alleen wij maar ook de drie jongens in de cel links van ons: Maup, Wim en een Fries. Hennie had de laatste weken veel opgetrokken met Maup. Door de geopende etensluikjes hadden we enigszins contact met elkaar. Waarde andere zeven jongens zaten wisten we op dit moment nog niet, in ieder geval was er één die of alleen of met andere gevangenen zijn cel deelde. Wie dat was wisten we niet.

De broodmaaltijd, die ons was aangereikt, bleef onaangeroerd alleen de mok koffie, nou ja, koffie, werd naar binnen gewerkt. Met de Uien die verstreken werd de toestand steeds belabberder. Toen om 21.00 uur Hennie voor de zoveelste keer een mep op de klepel gaf, vroeg hij om een brief, bestemd voor de auditeur-militair. Hij wilde op zeer korte termijn uit zijn benarde positie verlost worden en het enige middel dat kon helpen was dat hij zich Indië bereid verklaarde. Dat hij ons meesleepte in die abnormale toestand was op dat moment voor Gerrit en mij ondoordacht. In ieder geval zaten we alle drie aan het schrijven en verklaarden ons alsnog Indië bereid, weliswaar onder grote, dikke tranen maar niet meer volledig bij onze positieven.

Net voor tien uur, de tijd dat het licht uit ging, werden de brieven nog afgegeven aan de dienstdoende bewaarder, die meteen het licht uitdeed aan de buitenkant van de cel. We doken dan ook zo snel mogelijk onder de dekens in een zeer gedepimeerde stemming. Lang heeft het niet geduurd voor we in slaap vielen, de spanningen van de afgelopen tien dagen hadden ons een beetje geradbraakt, nu alles stil en rustig om ons heen was en in het donker, viel er

toch wat van ons af. We sliepen alle drie als een blok en werden wakker toen een bewaarder om 06.30 uur met een sleutel op onze celdeur klopte. Gerrit en ik ontwaakten en het eerste dat we deden was elkaar aankijken en zonder een woord te spreken sprongen we uit bed en praktisch op het zelfde moment gaven we een lel op de klepel. Intuïtief begrepen we dat we de vorige avond in de fout waren gegaan en nu moest er weer een brief komen voor de auditeur-militair met het verzoek geen aandacht te schenken aan onze eerste brief. De bewaarder zou ons verzoek overbrengen. Een brief voor rechters, in ons geval de auditeur, is een recht, ook voor advocaten. Recht is ook het ontvangen van bezoek, maar dat werd geblokkeerd door de legerleiding.

We kregen eerst een ketel water om ons te wassen, met drie man een wasbakje om onze tanden te poetsen, weliswaar zonder tandpasta want dat hadden we niet mee mogen nemen. Tandpasta moest gekocht worden in de zogenaamde kantine. Elke dinsdag werden we in de gelegenheid gesteld om iets te kopen. Sigaretten, die we dus niet zelf kregen, een pakje koekjes en een zure haring, een vette hap dus. Natuurlijk niet in een kantine, maar gewoon via het etensluikje.

Na het ontbijt en koffie werd ons inderdaad een nieuwe brief verstrekt en gedrieën schreven we, ieder op zijn eigen manier, om de vorige brief als niet geschreven te beschouwen. Gerrit en ik konden weer opgelucht adem halen, we draaiden vier keer in de rondte, schudden met ons lichaam en beschouwden de zaak als afgedaan. Hennie vroeg de bewaarder om overplaatsing naar de cel van Maup en Willemen een wonder was, dat binnen een uur Hennie in de andere cel zat bij zijn maats. Wij kregen dus de Fries in gezelschap. Zijn naam was Geert Lagerweg, een rustige makker, die absoluut niet moeilijk deed. Natuurlijk had hij graag met streekgenoten gezeten, maar we hadden het nou eenmaal niet voor het zeggen. 10.55 uur kregen we het sein ons klaar te maken voor de lucht. Wegingen de drie ijzeren trappen weer af aan de achterkant en kwamen terecht in een soort halletje, waar drie deuren toegang gaven tot de luchtkooi. Het geval bestond uit een halve taart en verdeeld in drieën. Gerrit en ik kregen een sigaret uit ons eigen pakje, Geert rookte niet. Er werd bij gezegd, een halfuur luchten met drie sigaretten. Sigarettenpeuk inleveren en dan krijg je een nieuwe sigaret. Ingelicht door de jongens in Schoonhoven, wisten we precies hoe we moesten handelen. De eerste sigaret werd direct in tweeën gebroken, we hadden dus al twee peuken, peukje 1 werd ingeleverd. We kregen de tweede sigaret, waarmee we de andere helft van de eerste sigaret aanstaken, de tweede sigaret uitmaakten en in onze zakken stopten. De derde sigaret kregen we dus met het peukje van de eerste sigaret. Die avond, na tien uur, als het licht uitgedaan was, konden we nog lekker een saffie roken. Lucifers hadden we genoeg voor de eerste twee weken. Verstoep in ons uniform, Gerrit tien en ik evenveel plus een strijkje, flink afgekort. We hadden elk nog twee vuursteentjes in onze epauletten, die zouden later nog goed van pas komen. Buiten de bewaarders zagen we geen levend wezen toen we weer naar boven gebracht werden. Om 13.00 uur kregen we warm eten in een 15 centimeter ronde aluminiumbak met een houten lepel. Het was verschrikkelijk slecht en veel te weinig en bij het ophalen van de etensbakken, konden we niet nalaten bij de bewaarder een protest te laten horen. 's Middags, om een uur of vier stond er plotseling een bejaard mannetje, in burgerkleding in de deur opening. Ik ben de man van de boeken; zo stelde hij zich voor. Als de heren soms een voorkeur hebben voor één of ander boek, kan ik daar misschien voor zorgen. Ondertussen nam hij ons op van top tot teen en je hoorde hem denken dat we er toch niet uitzagen als misdadigers, dat hij nieuwsgierig was naar de redenen dat we in zijn bajes terecht waren gekomen. Een poging van onze kant om iets te weten te komen over wat er zich in de

buitenwereld afspeelde, hoe de pers had gereageerd op ons protest tegen de gedwongen uitzending, ontweek hij met de smoes dat hem niets was overkomen.

We bleven totaal verstoken van nieuws, we hoorden alleen de radio achtergrondmuziek spelen op bepaalde tijden, een nieuwsbulletin werd niet uitgezonden. Toch kwam het mannetje sympathiek over en naar ons idee bleef hij langer in de deuropening staan praten dan misschien was toegestaan. We kregen drie waardeloze boeken aangereikt dus voor de Zaterdagavond en de Zondag hadden we enige afleiding. Ook genoten Gerrit en ik van het sigaretje dat we na tien uur 's avonds oprookten nadat de celdeur met nog een extra slot was afgesloten en het licht was uitgedaan. Zondagmorgen hetzelfde ritueel als een dag tevoren, wassen, met z'n drieën uit het bakje, het water ging in de kielton, die op de gang gezet moest worden. Na het ontbijt, met het houten mesje, de bedden opmaken en om 11.00 uur gingen de etensluikjes open en konden we genieten van een katholieke mis via de radio. Het enige verzetje was het halfuurtje luchten in de middag waar we weer een sigaretje aan overhielden. Voor de rest was het doodstil. Af en toe werd door een bewaarder door het kijkgaatje, men noemde dat het judasog, in de deur, naar binnen gegluurd. We merkten dat alleen doordat het afdekplaatje langs de deur schuurde. Bewaarders hoorden we nooit lopen op de ijzeren corridors, zij liepen allemaal op schoenen met dikke rubberen zolen en in een fractie van een seconde konden zij, met de sleutel de celdeur openen zodat we ons alle drie kapot schrokken als er weer zo'n vent in de deuropening stond om onmiddellijk weer te verdwijnen. Wij, die nog niet op de hoogte waren van het leven in een gevangenis, moesten zeker wennen. Van verboden activiteiten was bij ons nog geen sprake, daarvoor waren we nog maar beginners. 's Maandags, net voor het luchten, kwam er een bewaarder die zich voorstelde als de werkmeester. Of we geïnteresseerd waren in werkzaamheden in de cel. Op onze vraag waar die werkzaamheden uit bestonden kregen we als antwoord "eenvoudig" werk zoals enveloppen vouwen en dergelijke. We konden vijf cent per dag verdienen dat maandelijks verhoogd werd met vijf cent tot een maximum van 75 cent per dag, dat wil zeggen, na 15 maanden het volle pond. En van dat aldus verdiende geld werd dan een derde deel op je uitgaanskas bijgeschreven, zodat je bij ontslag over een bedrag kon beschikken. Nou, dat was geen vetpot en we besloten dan ook gezamenlijk geen arbeid te verrichten. Omdat we in voorarrest zaten, in afwachting van de Krijgsraad, hoefden we niet te werken. We waren van gedachten dat er eerstdaags wel wat tijdschriften of spelletjes aangereikt zouden worden. En met een beetje fantasie konden we zelf voor een paar spelletjes zorgen. We haalden elk drie knoopjes van het overhemd en konden vuisten, 1,2 of 3 knoopjes in de gesloten hand. In de regel werd het met lucifers gespeeld, en raden hoeveel knoopjes er totaal in de handen zaten, dus van 0 tot 9. Het is onvoorstelbaar maar we waren er uren mee bezig en verm'akten ons best. De volgende dag kregen we de volgende vernedering te verwerken. We waren namelijk niet meer die we waren, maar werden opgeroepen bij een nummer. We hoorden een bewaarder van beneden naar boven een nummer roepen, A 157, dat was ons cel nummer en de A stond kennelijk voor Gerrit, hij werd uit de cel gehaald en moest naar beneden. Na 10 minuten werd C 157 opgeroepen en dat bleek bij mij te horen. Gerrit kwam alweer naar boven en we passeerden elkaar op de ijzeren trap. Zet maar een vrolijk gezicht zei hij, je moet op de foto. Inderdaad werd ik in de wachtruimte op een kruk gepland, kreeg een 5 cijferig nummer op mijn borst gespeld, moest in de camera kijken en ook mijn portret kon gedistribueerd worden naar justitie en de politie bureaus. Ik stond als misdadiger geboekt. Toen ik dacht dat ze klaar waren moest ik een kwartslag naar links maken, het nummer werd op de rechter mouw gespeld en wederom klikte de camera, terwijl ik recht voor mij moest kijken. Het ging allemaal zo ijzig kil in het werk, dat voor ik er erg in had al op de trap naar

boven liep, onderweg Geert passerend. Zo maakten de overige 10 jongens ook de gang naar de fotograaf, voor een eventueel opsporingsbevel. Voor de rest van de dagen was het één en al eentonigheid. De vrijdag bracht wat afwisseling, in de morgen een lucht en 's middags moesten we zomaar een douche nemen en kregen we eindelijk schoon ondergoed. Zaterdag werd er postpapier gebracht om een briefte schrijven naar huis. Nogmaals moesten we aanhoren dat er over onze zaa."niets geschreven mocht worden. Boven aan de brief, een half A-viertje, zat een strook met ons nummer, voor mij dus C 157. Alleen met deze strook op de brief van onze ouders mocht terug geschreven worden. Natuurlijk werd de brief gecensureerd. En in de middag kwam weer het boekenmannetje. Hij was voor ons doen nogal spraakzaam, hij liet ons tenminste weten dat er in het land nogal wat deining was ontstaan over onze behandeling en dat er uit verschillende hoeken protesten binnen kwamen bij een comité. Na achterlating van drie andere boeken verdween hij weer en wenste ons het allerbeste. Ook in de cel naast ons, 158, bleef hij geruime tijd staan praten. Van de bewaarders kregen we geen enkele inlichting. Zij spraken niets meer dan nodig was, als het onze tijd was om te luchten, tikten ze alleen een paar keer op de deur met een sleutel. Het eten werd aangereikt zonder woord, een enkeling wenste ons smakelijk eten, wat net niet nodig was, het was niet te eten. Slechts twee of drie keer per dag ging de celdeur open: 's morgens als we schoon water kregen en de ton op de corridor gezet moest worden, om 11.00 uur voor de lucht en heel af en toe als een bewaarder echt wilde zien wat we uitspookten. Van de enige goede bewaarder kregen we in de loop van de tweede week wat informatie. Van hem hoorden we dat de directie van de gevangenis pas een uur tevoren op de hoogte was gebracht van onze komst, dat er aanvankelijk stoelen in onze cellen stonden, leesmateriaal en spelletjes, zoals schaak- en dambord. Alles moest weer verwijderd worden op last van de militaire autoriteiten in Den Haag. We moesten van alle faciliteiten ontstoken blijven en we moesten streng geïsoleerd worden. De directie wilde daar in eerste instantie niet op ingaan, vandaar dat we een uur voor de gevangenis hebben gestaa..Ivoordat we naar binnen konden op 28 Oktober. Nou, daar waren we dan lekker mee, waarom er onderscheid gemaakt werd was ons een raadsel. De jongens waarvoor wel plaats was in de Insulindestraat in Rotterdam, zaten wel met 24 man op een zaal. Dat wisten we van jongens in Schoonhoven die na hun arrestatie al een paar dagen of weken in de Insulindestraat opgesloten waren geweest omdat er geen plek was in de A-barak. Half in de week kreeg ik antwoord op mijn brief, ook Gerrit en Geert. Vijf regels uit mijn briefwaren totaal onleesbaar gemaakt met Oost Indische inkt. Kennelijk iets geschreven dat het nationaal belang van ons land in gevaar zou brengen. Toch las ik tussen de regels door dat ik de groeten moest hebben van mijn vrienden An, Niek, Jan en Vera, "zij kwamen elke avond even langs om te horen of er nieuws was". Omdat de namen mij onbekend voorkwamen had ik al gauw door dat mijn moeder het over het A.N.J.V. had, de eerste letters van de namen.

Omdat 'dt? verveling toe ging slaan vroegen we de werkmeester om werk. 'Dus zaten we in de derde week gedrieën aan de arbeid. Er werd een pak voorgesneden enveloppen gebracht, die gevouwen moesten worden, met een aluminium plaatje ter grootte van een envelop, één voor één en 10.000 per dag per man, minimaal. Zo, zei Gerrit, nou hebben we papier, nou nog een potlood versieren, dan zijn er vele mogelijk..heden om spelletjes te maken en te spelen. Op onze vraag hoe hij een potlood te voorschijn kon toveren, zei hij alleen "wacht maar af. Als het lukt hebben we het morgen al". En inderdaad hadden we de volgende dag een potlood. Gerrit had de bewaarder verzocht om zijn soldatenkistjeste mogen ruilen voor zijn lage schoenen. Het verzoek werd toegestaan en hij ging de volgende dag al naar het magazijn waar onze plunje zakken bewaard werden. In een onbewaakt ogenblik had hij het potlood in zijn zak geritseld en antenoe ook nog een klein doosje met speelkaarten. Hij had nog nooit een

gevangenis van binnen gezien maar wist schijnbaar hoe er gescharreld kon worden. Hij had, net als ik, nog een doosje lucifers en een pakje shag met vloeitjes in zijn plunjezak, maar voorlopig hadden we daar niets aan. We waren al dol gelukkig met de speelkaarten en het potlood. 's Avonds zaten we dan ook ijverig "boter, kaas en eieren" te spelen, een algemeen bekend, oer Hollands spelletje. Eén van ons moest dan precies zo zitten dat de bewaarder niet op het tafeltje kon gluren als hij door het judas oog keek. Met een boek voor ons leek het net of we rustig zaten te lezen. Nou kwam het de laatste dagen sporadisch voor dat we bespied werden, wij waren geen lastige klanten en het drong langzaam bij de bewaarders door, dat we verre van crimineel waren. De werkmeester was tevreden met ons werk, al vouwden we ze niet een voor een, minstens vier of vijf tegelijk. Op zijn verzoek konden we zelfs ander werk krijgen en de volgende dag werd er een baal van 50 kilo groene erwten in de cel gezet. We moesten de slechte erwten eruit zoeken. Andere dagen werden we voor het Rode Kruis. Kartonnen kaartjes knippen, twee gaatjes in ponsen, een rood kruis erop stempelen en een touwtje door de gaatjes, knopen erin en dat was alles. De tweede dag, dat we dat werk deden, waren ze 's avonds vergeten de schaar uit de cel mee te nemen. Omdat wij daarmee een zelfmoordpoging konden ondernemen, werd de schaar om kwart over tien nog uit de cel gehaald terwijl het licht allang uit was en Gerrit en ik lekker een sigaret aan het roken waren. Of het toeval was, het was in ieder geval de goede bewaarder, als het een slechterik was geweest, had het er niet zo best voor ons uitgezien, de hele cel zag blauw van de rook. Naderhand hoorden wij dat ook de bewaarder in overtreding was. Volgens de huisregels in het na... "Het is streng verboden om na 10 uur 's avonds een celdeur te openen. Om de verantwoordelijke bewaarder te beschermen werd de zaak tussen de bewaarders onderling geregeld en de huismeester, en zeker de directeur, werden van die vergissing niet op de hoogte gebracht. Omdat de lucifers bijna op waren moesten we naar een andere oplossing zoeken. Eigenlijk wisten wij die oplossing wel, maar er moest het een en ander versierd worden. We moesten een blikken doosje hebben en een stukje linnen. Een stukje linnen was niet het probleem, een zakdoek was al voldoende, maar een doosje. Ik herinnerde mij dat er een schoensmeerdoosje in mijn plunjezak zat en dat moest er dus uit. Ik moest ook iets verzinnen om te ruilen en gaf aan een bewaarder op dat ik een andere broek wilde hebben omdat, die ik nu aan had, te oud was. Na een paar uur kreeg ik al toestemming en toog dus naar het magazijn. Daar kreeg ik mijn plunjezak, had gauw in de gaten dat de magazijnmeester niet zo nauwlettend was, gooide de helft op de grond en met weinig moeite had ik te pakken wat ik moest hebben, een zakdoek en het doosje schoensmeer. Het omruilen van de andere broek was nog maar bijzaak. Terug in de cel maakten we het schoensmeerdoosje leeg, maakten het schoon met de helft van de zakdoek en toen kon het eigenlijke werk beginnen voor onze tondeldoos. Ten eerste verbrandden we de halve zakdoek met een klein beetje benzine, dat we van een gangloper, iemand die de gangen schoon houdt en het eten rond deelt, gekregen hadden. De verschroefde zakdoek stopten we in het lege schoensmeerdoosje. Ten tweede maakten we een gaatje in het potloodje, dat we inmiddels in tweeën hadden "geknipt" met de schaar. Daar ging één van de vuursteentjes in en met een klein stukje glas, wat makkelijk te versieren was, hadden we voor weken genoeg om een sigaret op te steken. Eén of twee maal met het stukje glas over het vuursteentje en een klein vonkje is genoeg om het verschroefde te laten smeulen en een sigaret aan te steken. Dekseltje erop en het smeulen ging vanzelf weer uit. We moesten er alleen voor zorgen dat we altijd de verboden spullen bij ons droegen, menigmaal ontdekten we dat tijdens de lucht onze cel was doorzocht, belachelijk natuurlijk, we hadden praktisch met niemand contact en heel weinig persoonlijke bezittingen. Geert zag het allemaal gemoedelijk aan, die had helemaal nog nooit gehoord van illegale praktijken in de bajes, althans hij liet zich er niet over uit. Plotseling kregen we allemaal, aan het eind van de vierde

week, bezoek voor slechts 15 minuten. Een hele reis voor de ouders van de jongens uit Groningen, Friesland en Drente. Ook nu weer werden we beknot in de normale gang van zaken, iedere gedetineerde heeft recht op een half uur bezoek. Het militair gezag kon ken..!elijknog steeds niet verkroppen dat el een aantal jongens niet naar hun pijpen danste en zette hun rancune voort. Ik kreeg' s middags bezoek van mijn moeder en zuster Greet. Voor mijn moeder was het een dramatisch weerzien, zij huilde tranen met tuiten en slechts door mijn, deels onverschillige, deels optimistische houding, kreeg ik haar zover dat er weer een lachje afkon. Laat ze allemaal verrekken, zei ik, trek het je niet aan, ik zit hier hoog en droog, krijg m'n natje en droogje, wat moetje nog meer, ijverig bijgestaa...!door mijn zuster. Natuurlijk mochten we weer niet over mijn zaak praten, maar tussen neus en lippen door kreeg ik genoeg te horen, op een manier die voor de bewaarder, die twee meter van ons tafeltje op Ollzehanden stond te koekeloeren, niet te begrijpen kon zijn. Ik moest de groeten hebben van de burens, van tante Cobi en ome Jaap, van de Assendelfstraat, (het C.P.N.-gebouwtje) en vooral de Nova Zebblastraat (het clubhuis van het A.N.J.V.). Daar hebben ze het de laatste weken erg druk met behangen (DIakken) en schilderen (leuzen kalken). Ze kon me nog net vertellen dat die "rooie" en Niek (die rooie was natuurlijk mijn slapie Wil uit de Isabel kazerne) hun eigen verantwoordenden moesten, dus, zei ze, dan weten we meer. Wie Niek was wist ik niet, maar ik begreep wel dat zij voor de Krijgsraad werden gesleept. Het afscheid was gelukkig niet zo emotioneel. Ik was blij dat ik mijn moeder een beetje had kunnen opbeuren al had ik mij wel extra uitgesloofd. Opgelucht kwam ik weer in de cel, eerlijk ik had er een beetje tegen op gezien. Welke moeder en vader is niet onder de indruk van het betreden var! een echte gevangenis waar hun jonge zoon gevangen zit na enkele weken van uiterste spanmng.

De andere jongens en ik wisten van niets over de berichtgeving na de 28ste oktober. Hoe waren onze familieleden geïnformeerd? Was hun zoonja dan nee op de boot gegaan? Waar waren ze heen getransporteerd? Wat te zeggen van Maup, slechts enkele weken getrouwd en met 15 minuten bezoek afgescheept te worden waarbij nog een wild vreemde kerel aanwezig was. Het stonk naar terreur die nog niet zolang geleden in de nazi kerkers, min of meer, te vergelijken was. Alleen het nieuws, dat ik van mijn moeder vernomen had, dat er spoedig een paar jongens voor de Krijgsraad terecht moesten staan, gaf ons een kik. We zouden binnen zeer korte tijd te weten komen hoe de vlag ervoor stond. Het nieuws werd doorgegeven aan de jongens aan weerszijden van onze cel, dus 156 en 158. Door de beperkte mogelijkheden die we ondervonden, bleven we toch zoeken naar wat kon en niet kon.

Tijdens de middag- en avondmaaltijden, om een uur en zes uur, bleven altijd de etensluikjes openstaan waardoor er toch contact bestond. Weliswaar konden we elkaar niet zien, maar conve~s'atie was mogelijk. Tot ik ontdekte dat ik mijn kleine koppie door het luik kon wurmen, zodat ik een vrij goed overzicht van het gebeuren op onze corridor had tot aan de overzijde van de derde tot de begane grond. Ik moest alleen erg voorzichtig zijn als ik mijn hoofd weer terugtrok, want dan zaten mij oren in de weg. De andere jongens, naast ons, lagen in een deuk toen zij mijn hoofd aanschouwden, zij konden schuin door hun luik mij net zien. Op 5 December werden we alle drie toch een beetje stil. Om 12.00 uur hoorden we van buiten de schoolkinderen op weg naar huis, sinterklaas liedjes zingen. Zij hadden natuurlijk het feest van de Goedheilig man op school gevierd om nog onder de indruk luidkeels het "zie de maan schijnt door de bomen" uit te kramen. Onwillekeurig dachten we aan onze eigen gezellige Sinterklaas feestjes, tegelijk met de wetenschap dat we voorlopig daarvan verstoken zouden blijven. We hoorden trouwens wel meer geluiden van buiten tot ons doordringen. Vooral 's

avonds als kennelijk een of ander jeugdgebouw leeg liep, konden we geregeld een luidrychtige groep voorbij horen trekken. Logisch dat op deze momenten de gedachten uitgingen naar eigen tijd, als vrij man waar je doen en laten kon wat je wilde. Weekenden naar de bioscoop of naar een of andere uitvoering van een vereniging die hun 25-jarig jubileum vierde niet meestal dansen na tot vier uur in de morgen. Nou was ik geen danstype, maar het was gezellig ook omdat we veelal met een m&! of acht waren, meestal allemaal jongens uit de Spaarndammerbuurt. Of ik ging met een vriend naar Heck op de Nieuwendijk of Rembrandtsplein, grote lunchrooms, die op zaterdagavond tjokvol zaten met 18- tot 22 jarige jongens en meiden. Op het "plein" speelden bovendien, om de maand, een bekende band, Boyd Bachman, de Kilima Hawaïens of de Ramblers onder leiding van Theo Uden Masman. Als je weinig geld had zat je voor een paar dubbeltjes de hele avond met een glas sinas tot een uur ofhalf twaalf om daarna naar een nachtfilm te gaan. Gelukkig was ik niet zo'n mijmeraar. Ik zat nou eenmaal in deze situatie, voelde mij niet terneergeslagen en moest ervan maken wat er te maken viel. Ja, ik zou een flink gedeelte van mijn jonge leven moeten missen en mij moeten schikken in de willekeur van de koloniale machthebbers. Maar ik had de rotsvaste overtuiging dat ik de goede beslissing genomen had en dat geen mens mij daarvan kon tegenhouden. Middels een brief van thuis was ons bekend geworden waar we ongeveer aan toe waren. Eind November waren al enkele jongens voor de Krijgsraad gesleept, tenminste zo moest ik opmaken uit enkele regels uit een brief die mijn zuster Greet mij schreef. Handig de censuur omzeilend schreef zij mij dat mijn vriend, die rooie, eind November, naar Australië vertrokken was, voorlopig voor 2 jaar en 11 maanden. Hoe de andere jongens er over dachten kon ik *niet* weten, maar bij mij viel er wel een grote steen af. In vergelijking tot eerdere straffen, in 1947 en 1948, waar straffen van 4 en 5 jaar geen uitzondering waren, plus de dreigementen in Schoonhoven, dat wij met tientallen jaren "kerkerstraf" opgezadeld zouden worden, zag de toekomst er een beetje zonniger uit. Met de gebruikelijke V.I. (Voorwaardelijke Invrijheidstelling) zou ik, zo filosoferend, binnen 2 jaar weer vrij zijn. Natuurlijk geen kattendrek, maar vanuit mijn principiële standpunt bezien, een tijd om zonder kleerscheuren door te komen. Dat ik nooit in aanmerking zou komen voor een overheidsfunctie, nou dat zou mij mijn reet roesten. Gelijk stortte ook het kaartenhuis ineen van de generaals die ons graag in het donkere Zuiden in een "kerker" zagen verdwijnen. Het kon toch niet zo zijn dat enkele honderden jongens in een open gevangenis als Bankenbosch vertoefden en ruim 30 jongens cellulair opgesloten bleven. Afwachten was dus het enige, uitkijken en dagen tellen. Nog steeds, uit tijdverdrijf, werkten we in de cel aan allerlei onbenullige werkzaamheden, echt gevangeniswerk, tot de werkmeester ons half December vroeg of wij in een werkplaats wilden werken. Natuurlijk wilden wij dat en zo kwamen wij terecht in een hok waar we voor de Victorie koekfabriek uit Dordrecht, het papier van hun koekblikken af moesten stomen. Een goor zootje, zonder enige fatsoenlijke afvoer van vuhe)ucht en we namen ons dan ook voor deze klus maar voor een week te volbrengen. Daarbij kwam dat wij toegevoegd werden bij vier criminelen die bij ons nou niet zo jofel over kwamen.

Op Zondag 18 December, in de morgen, een week voor kerstmis, werden alle celdeuren op een kier gezet en kregen wij een zangconcert van een dameskoor voorgeschoteld, uiteraard afgestemd op de komende kerstdagen. Gerrit en ik wonden ons daar danig over op en verzochten de eerste de beste bewaarder ons daar in het vervolg van te verschonen en de celdeur gesloten te houden. Wij gaven hem te verstaan dat het "vrede op aarde", wat er gezongen was, zo vals als de beul in onze oren klonk. Gelukkig kwam het niet zover dat we de kerstdagen daar door moesten brengen. s' Maandags werden we plotseling drie voor drie

uit de cel gehaald om op transport gesteld te worden, waarheen werd er niet bij verteld. Toen we gezamenlijk, na de financiële rompslomp afgewikkeld te hebben, (we hadden circa 60 cent "verdiend" na aftrek van de postzegels die op onze brieven moesten) in het wachtlokaal zaten, in afwachting van het vervoer, kwamen we tot de ontdekking dat de 13de man niet meer aanwezig was. Waar hij uithing en wanneer hij de gevangenis verlaten had en het waarom, bleef een vraagteken voor ons. Geen van ons kende zijn naam. We kregen in ieder geval tijd om orde op zaken te stellen, omdat we helemaal alleen gelaten werden nadat onze persoonlijke bezittingen aan ons overgedragen waren en wij daarvoor onze ha...!dtekening hadden gezet. Bovendien hadden we allemaal een pakje postkaarten en brieven in ontvangst genomen, post die niet voorzien was van het gevangenisstrookje en afkomstig van familie, vrienden en bekenden. Bij mijn post zaten 4 brieven van voor mij bekende A.NJ.Vers die mij, maar ook de andere jongens sterkte wensten. Plus een aantal kranten knipsels van de 28ste Oktober en de dagen erna. Een laantenknipsel over de oprichting van een amnestiecomité Schoonhoven jongens onder het secretariaat van de moeder van Wil en de mededeling van de voorbereiding van een landelijk manifest voor amnestie voor alle Indonesië weigeraars. Een ander knipsel vermeldde de uitspraak van kolonel Sluyters, die ijskoud verklaarde dat alle jongens op 28 Oktober vrijwillig de Zuiderkruis waren opgegaan en dat zorgvuldig was vastgesteld dat uit medisch, geestelijk en sociaal oogpunt de uitzending verantwoord was. Nog een stukje vermeldde dat op 27 Oktober een aantal moeders een onderhoud hadden met de Minister van Oorlog Schokking en dat hij de moeders garandeerde dat er geen geweld gebruikt zou worden tegen die militairen die bleven weigeren. Op de vraag van de moeders of hij dit wilde doorgeven aan hun zonen in Schoonhoven, was het antwoord negatief. Wij moesten natuurlijk in het ongewisse blijven. Nog een stukje van het verslag op en rond de Merwede-haven in Rotterdam, waar rondom de militaire autoriteiten een cordon gelegd hadden zodat er niets van hun duistere praktijken naar buiten kon lekken. Vluchtig werd alles door de geïnteresseerden doorgenomen, waarna ik de stukjes en brieven in mijn plunjezak stopte met de bedoeling deze te zijner tijd, als de kans er was, nog eens rustig door te nemen. Gerrit stopte ook de tondeldoos in zijn plunjezak voor de volgende gelegenheid. Trouwens, iedereen was aan het rommelen, er kwam wat snoep te voorschijn, lucifers werden weer verdonkeremaand en spullen die men dacht in de komende tijd nog eens nodig te hebben, boven in de plunjezak gelegd. Na een uur werden we dan opgehaald met een legertruck en de nodige militaire politie. Slechts een halfuur was nodig om te weten te komen, waarheen we gebracht werden, namelijk naar het hulp Huis van Bewaring in de Insulindestraat waar het grootste deel van de jongens uit Schoonhoven moest zitten.

Hoofdstuk XII Huis van Bewaring

Het gebouw in de Lnsulindestraat was een oude fabriek, na de oorlog in gebruik genomen voor het opbergen van collaborateurs en foute Nederlanders. Door de grote afu'tallen Indonesië weigeraars kwam het nu van pas voor deze groep, de collaborateurs waren toch allang weer vrij. De barmhartigheid van onze naoorlogse regering kende geen grenzen voor die lieden, die hand en spandiensten hadden verricht aan de nazi bezetter. We merkten direct dat het bewakend personeel heel wat soepeler was dan in Dordrecht. Na de registratie en na alles weer ingeleverd te hebben, werden we met de franse slag gefouilleerd en met beddengoed naar boven gebracht.

Op de eerste etage werden we alle 12 ingedeeld op een grote zaal waar reeds 12 jongens aanwezig waren. Zes stapelbedden aan weerskanten en grote lange tafels met banken in het midden. De jongens die er al zaten waren onbekenden voor ons, maar we werden kameraadschappelijk begroet en raakten direct in druk gesprek. Al onze opgekropte woede over onze slechte behandeling in de vorige bajes konden we nu kwijt. Zo te zien kwamen we inderdaad van de hel weer met beide benen op de grond. Hier werd tenminste aan ontspanning gedaan te zien aan allerlei spelen op de tafel, schaakbord, speelkaarten, boeken en andere lectuur, zelfs papier en potloden. Ik vroeg mij af waarom wij in Dordrecht in quarantaine waren gehouden onder een zeer streng regime. We hoorden dat er nog twee zalen met elk 24 jongens op dezelfde verdieping waren en dat daar ook de jongens zaten van de bewuste 28ste Oktober. Ongetwijfeld zaten daar Wil en een zekere Nico, die, zo werd ons verteld, al voor de Krijgsraad geweest en veroordeeld waren tot 2 jaar en 11 maanden, precies zoals mijn zuster Greet mij had geschreven. In tijd van een paar uur kregen we zoveel nieuws, waarvan het belangrijkste was dat de komende vrijdag, de 23ste December, een grote groep voor de Krijgsraad moest verschijnen. Er werd gesproken over 24 man, in ieder geval 6 man van onze zaal. We zouden dus zeer spoedig te weten komen hoe onze kansen ervoor stonden. Temeer omdat er van deze groep ook een aantal betrokken was geweest bij de opstand in Schoonhoven. Sommigen zaten reeds vijf maanden in detentie, een man was van Schoonhoven overgebracht naar de gevangenis in de Casuariestraat in Den Haag omdat hij Luitenant Kaam een stoot op zijn gezicht had gegeven en daar twee maanden voor moest boeten met eenzame opsluiting. Hoezeer wij in Dordrecht geïsoleerd waren geweest bleek later, toen wij verschillende krantenknipsels onder ogen kregen die natuurlijk binnengesmokkeld waren en uitgebreid verslag gaven van het gebeuren in Schoonhoven en Nieuwersluis. Het bleek dat het in Nieuwersluis ook niet zo zachtzinnig was toegegaan en dat de Vijftigjongens die daar gevangen zaten, zich behoorlijk hadden verzeftoet hun aangezegd werd dat zij alsnog verscheept zouden worden. Jammer dat van deze groep ook het grootste deel gewicht was voor de dreigementen van de officieren. Slechts 11 jongens hadden hun poot stijf gehouden, zij hadden in de bewuste nacht van 28 Oktober geweigerd in de trucks te stappen die hen naar Rotterdam moest brengen. Van de totaal 242 jongens, die een bootbevel hadden gekregen, waren er slechts 32 die consequent bleven weigeren. De stemming op zaal was optimaal. Buiten de Amsterdammers: Maup, Wim, Gerrit en mijn persoontje zaten er twee Rotterdammers: Hennie, die weer helemaal bijgekomen was, en een zekere Leo, een boom van een vent, sterk als een beer en wel anderhalve kop groter als ik, Toon, een Hagenees. De rest kwam uit de Zaan en de drie noordelijk provincies. Leo, de Rotterdammer, kon met de bewaarders goed opschieten. Hij hoorde dan ook de allerlaatste nieuwtjes over

onze zaak betreffende van een paar goede bewaarders, die niet onsympathiek tegenover ons stonden. Het personeel bestond voor een groot deel uit voornamelijk verzetsstrijders, die na de oorlog een tijdelijke baan hadden gekregen bij justitie voor de bewaking van de politieke delinquenten. Vermoedelijk kwamen daar ook de talloze krantenknipsels vandaan. 'Oloedend was ik van een verslag van een persconferentie waar kolonel Sluyters verklaarde dat er "niets aan de hand is". Zij (dat waren wij) zijn alleen maar bang om naar Indië te gaan, bang voor het vreemde, wat ze niet kennen. Als u mijn hand maar vast houdt op de loopplank, durf ik wel te gaan, zou een vat de jongens tegen hem gezegd hebben. Heus, dames en heren, op een zestal na hebben deze jongens geen misdadige aanleg. "Ja", zei ik tegen mijn metgezellen, 'je wordt altijd door een strontkar overreden, nooit door een koets". Veel tijd spendeerde ik niet aan deze nonsens, ik was veel te blij mij te kunnen bewegen en in Leo vond ik mijn gabber. De volgende dagen hebben we wat geduld en rare fratsen uitgehaald. Niets was ons te dol en ook de andere jongens lieten zich niet onbeduid, er was altijd wel iemand die een geintje uithaalde. Zo wist Wim te vertellen dat hij mij met een zakdoek en een bezem zo kon vastbinden dat ik voorlopig niet meer los kon komen. Dat wilde ik natuurlijk wel eens meemaken. Ik moest op de grond gaan zitten, knieën opgetrokken, de polsen werden gebonden met de zakdoek en ik moest mijn ellebogen over mijn knieën brengen. Vervolgens werd de stok door de armlen en de knieholten tot de bezem gegleden, ik kreeg een zet en lag op mij zij. Van z'n leven kwil ik niet meer overeind. Dat heb je nog v.l.i. mij te goed zei Wim, en vertelde de jongens over Dordrecht. We hadden net de broodmaaltijd naar binnen gewerkt toen ik mijn hoofd door het etensluikje stak en Wim toeriep of hij nog brood moest. "Ja, graag", was het antwoord. Doodnuchter had ik geantwoord: "dan moet je bij de bakker op de hoek zijn".

Er werd aan hypnose gedaan en sterren gekeken via het bovenlicht, dat Vat gewoon spiegelglas was. Degene die er in trapte moest op de grond gaan liggen en door een mouw van een battledress naar de melkweg kijken om na een prevelementje van de "astronoom", via de mouw een plens water in zijn snoet te krijgen. Ik leerde er klaveelassen en schaken en de dagen vlogen voorbij.

Twee maal per dag werden we gelucht op het dak waar een getraliede kooi aangebracht was. Ook hier drie sigaretten, peukjes inleveren en gesmuicheld werd er op grote schaal, lucifers waren voldoende aanwezig. Gelukkig was hier een aparte wasgelegenheid zodat we ons 's morgens lekker konden oprispen. Woensdag was de dag van de "kantinebak". Als het saldo toereikend was konden we diverse versnaperingen en etenswaren kopen onder andere chocolade, stroopwafels, ontbijtkoek, vis en een stuk worst, voor de rokers ook sigaretten. Het was geen combinatie, maar vanwege het slechte eten altijd een welkome aanvulling. Wij liepen het de eerste keer mis omdat de bestelling altijd een week ervoor plaatsvond. De tweede dag werd ik opgeroepen om naar de administratie te gaan. Een wachtmeester van de rijks politie overhandigde mij een oproep om op Vrijdag, 20 Januari te verschijnen op de zitting van de Krijgsraad van 's-Hertogenbosch. Ik werd ervan beschuldigd dat ik op of omstreeks 19 Juli, als militair in de zin der wet, opzettelijk mijn meerdere, sergeant Arend Buist, in zijn tegenwoordigheid mondeling, dreigend, de woorden: "pas op dat ik niet kwaad wordt, want dan sla ik je met een geweer op je kop", had toegevoegd. Ik moest in persoon verschijnen. Met mijn handtekening en een afschrift was de ceremonie voorbij, niet nadat ik hem gevraagd had of hij voor een verlof pas kon zorgen. Natuurlijk jatten de jongens mij op, dat ik voor dit vergrijp ook wel goedgezat voor een jaar. Ik zelf maakte mij daar niet zo druk over, het zou wel een straf worden van 14 dagen met aftrek van voorarrest. Was ik normaal in dienst gebleven, had ik zeker op drie maanden Nieuwesluis kunnen rekenen. Waarschijnlijk ook nog tropen ongeschikt verklaard.

Vrijdags in de vroege morgen vertrok men de 24 man voor de zitting van de Krijgsraad. We wensten de zes van onze zaal veel mazzél en sterkte. In de loop van de ochtend kregen we een kerstboom op zaal. Om voorlopig de boel wat op de fleuren maakten we 24 kaartjes met variaties van straffen erop, van vrijspraak tot 3 jaar en hingen ze in de boom. Om 15.30 uur kwamen de veroordeelden al weer terug op drie man na. Er waren vonnissen geveeld van straf gelijk aan voorarrest tot drie jaar, daarbij was er één, die al 15 maanden in voorarrest had doorgebracht. Ook op onze zaal was er één naar huis, na twee jaar onderduik en vier maanden voorarrest. Fikse straffen waren geëist, de vijf bij ons in totaal 7½ jaar, 6 maanden voor Joop uit Drente, 1 jaar voor de Fries Wiebe, 1½ en 2 jaar, respectievelijk voor de Zaankanters Klaas en Jan en de 5de, de Groninger Joop, 2½ jaar, allen met aftrek van voorarrest, tevens ontslag uit de militaire dienst. 's Avonds telden we de jaren op van de 24 vonnissen en kwamen uit op 42 jaar, niet misselijk, te meer dat ook ons ter oren was gekomen dat de Ronde Tafel Conferentie tussen de Nederlandse regering en de Republiek Indonesië, in een vergevorderd stadium verkeerde. De oorlog liep op zijn eind, de vrijheidsstrijd van de Indonesische bevolking zou zijn vruchten afurerpen.

De kerstdagen gingen voorbij als andere dagen, met kaarten, dammen, schaken en lezen. Eerste Kerstdag werden we in de gelegenheid gesteld om een kerkdienst bij te wonen, uiteraard in de gevangenis. Vijftien man bedankten voor de eer, ik had mijn buik vol van de geestelijkheid. Slechts twee maten gingen uit christelijke overweging, de rest voor het verzetje. Wij, die niet ter kerke gingen, werden getrakteerd op een extra lange lucht met onbepert roken. Twee dagen na de Kerst druppelde ook bij ons binnen, dat de soevereiniteitsoverdracht had plaats gevonden, dat de troepen binnen een termijn van 6 maanden uit de Republiek teruggetrokken moesten zijn. We wisten de details nog niet maar er werd wel druk gespeculeerd op zaal, dat we er niet slechter van werden, alhoewel de jongens, die vijf dagen eerder nog tot zware straffen veroordeeld waren, behoorlijk de pest in hadden. Terzelfder tijd merkte ik dat enkele jongens hun ware motivatie van hun weigering, niet die was die zij verkondigden. Zij hadden net zo'n smoes als ik voor de 28ste Oktober, "eerst mijn broer uit de west, dan ben ik bereid voor de tropen". Tijdens de discussies die ontstonden de dagen erna, kwam de aap uit de mouw, zoals die Amsterdammer die niet naar Indonesië kon in verband met moeilijkheden thuis. Nu wist hij te vertellen dat een vrijheidsstrijd het nooit zou winnen van een guerilla. Niet dat het aantal communisten groot was, integendeel, maar wat zeker naar voren kwam, een flink deel was faliekant tegen de oorlog. Er werd gedacht in de trant van "laten zij hun eigen troep sturen". Op Oudejaarsdag kregen de meeste bootweigeraars, weer persoonlijk overhandigd door een wachtmeester van de rijkspolitie, een oproep om op 25 Januari voor de Krijgsraad te verschijnen. De zitting zou plaatsvinden in 's-Graverilië, vanaf 1 Januari 1950 werd de Krijgsraad in Rotterdam opgeheven. Verbaasd was ik over de ten laste legging. Niet de weigering om naar Indonesië te gaan maar het weigeren van een dienstbevel. Er stond letterlijk op het afschrift, dat ons allemaal overhandigd was: dat hij, dienende als soldaat bij het *Algemeen* Depot Koninklijke Landmacht in het garnizoen Schoonhoven, op of omstreeks 28 Oktober 1949, in tijd van oorlog, te Rotterdam, toen de Ie Luitenant J.J. van Kaam hem gelaste om aan boord van de boot te gaan die hem met zijn onderdeel naar Indonesië zou vervoeren, heeft geweigerd aan dit bevel te gehoorzamen met de woorden: "ik weiger om op de boot te gaan", althans woorden van gelijke strekking en vervolgens opzettelijk in zijn ongehoorzaamheid heeft volhard nadat genoemde meerdere hem uitdrukkelijk op zijn strafbaarheid ter zake had gewezen zeggende dat hij alsdan opzettelijk ongehoorzaamheid voor de Krijgsraad zou moeten verschijnen. We waren dus ongehoorzaam

geweest en ik proefde uit deze aanklacht een minder strengere opstelling van de generale staf. Ze ~ouden ons toch niet veroordelen tot een langdurige straf, terwijl het onderdeel waarmee je moest vertrekken naar Indonesië, met een halfjaar weer thuis zou zijn, althans als ik het geloven mocht. Eerst zien. Dat was trouwens de opstelling van de koloniale, geen weigeraars eerder thuis dan je maats die wel waren gegaan. Hoe dat te rijmen viel met de drie jongens, die op 23 December naar huis gestuurd waren, bleef onduidelijk. Op 6 Januari werden plotseling dertig man op transport gesteld, van onze zaal 7 man, waaronder ik en van de andere twee zalen 23 man. Waarheen we gingen werd ons niet verteld. Gerrit, Maup, Hennie en Leo bleven achter. Met twee legertrucks en de nodige escorte vertrokken we rond 12.00 uur richting Den Haag. Midden in de stad werden we gesommeerd uit te stappen en werden we in een verschrikkelijk oud gebouw geloodst. Het was helemaal geen bajes, volgens een kenner, maar een voormalig chocoladefabriek. Er waren wel tralies voor de ramen, maar het regime was een farce. Alleen onze plunjezakken inleveren en onmiddellijk, zonder fouillering, naar boven gebracht op zalen die met elkaar in verbinding stonden. Wel een deur, maar geopend. Op het etell na werden we volkomen aan ons lot overgelaten. Op een vrij eenvoudige wijze konden we onze plunjezakken plunderen. Je gaf maar een kik en werd naar het magazijn gebracht en kon zonder toezicht alles meenemen wat je dacht nodig te hebben. Boeken, sigaretten, shag en lucifers, speelkaarten en dobbelstenen. Gerookt werd er openlijk en niemand werd overdag van bed gestuurd. Het was een ongeorganiseerde bende. Jammer genoeg duurde de pret maar drie dagen en nachten. Weer ging de hele troep in vrachtwagens, we waren met 40 man. Tien jongens zaten er al toen wij kwamen, twee waren in de eerste dagen van het nieuwe jaar gearresteerd en acht hadden zich uit eigen beweging gemeld, er van uitgaande, dat nu het conflict met Indonesië achter de rug was, het niet meer zo'n vaart zou lopen met de hoge straffen. Men rekende op clementie. De rit duurde slechts vijftien minuten en het was ijsig koud, het vroom dat het kraakte. Op de van Alkemadeaan, tegen Scheveningen aan, reden we door twee grote deuren een binnenplaats op. We bevonden ons in het Huis van Bewaring 2, beter bekend als het Oranjehotel. Hier werden we weer aangepakt als in Dordrecht, eerst naar de administratie, alles afgeven, koppel, stropdas en veters uit de schoenen, niets mochten we behouden, op een kammetje na. Tijdens het douchen werden weer alle kledingstukken minutieus nagekeken, spiernaakt voorover buigen en na gekleed te zijn, weer vinger afdrukken. Met tien maal tegelijk werden we, als eerste, de gevangenis in gebracht, 2 getraliede hekken door en we stonden in een lange corridor van wel 150 meter lang. Haaks op deze corridor vele cellengangen, op het eerste gezicht wel 8 of 10. We gingen rechtsaf en bij de derde cellengang weer door een hek en één voor één in een cel gestopt. Er waren wel 60 tot 70 cellen aan weerskanten van de gang, en als ik het goed gezien had, waren alle cellen onbezet, alle celdeuren stonden open. Het viel natuurlijk zwaar tegen, zeker na de twee 'vorige' gevangenschappen. Het zat er dik in dat ik hier tot na de Krijgsraad, dus minstens drie weken'zQu moeten doorbrengen. De cel was zo kaal als een neet, het helè interieur bestond uit een opgemaakt bed, een ton, een plankje in de hoek met een kroes, wasbakje en een ketel water. Een vast tafeltje met een kruk en een klein lampje aan de wit gesausde muur. Boven de deur een bovenlicht over de hele breedte van de cel, aan de bovenkant van de blinde muur twee verwarmingspijpen. Voor de rest was het berenkoud en ik prijsde mij gelukkig dat mij winte:rjas niet ingenomen was. Om de drie kwartier hoorde ik de volgende tien jongens voorbij gaan en de ene na de andere celdeur dicht slaan. Voorlopig waren 40 jonge kerels cellulair opgesloten en dat met de wetenschap dat de oorlog ten einde was en met de gedachte dat dit zeker niet betekende dat het militaire apparaat enige consideratie in petto had. We hadden niet naar de pijpen van hun misdadige praktijken willen dansen, hun haat tegen alles en iedereen die zich principieel verzette, moest kennelijk zwaar beboet worden. Ik was tot op

de botten verkleumd, de verwarming gaf geen zier warmte en de temperatuur in de cel moest zeker en..kelgraden onder nul zijn. Alleen door intensief aan gymnastiek te doen, bleef je een beetje op peil. De koffie, die we om 18.00 uur kregen bij het brood, was lauw, ze smaakte trouwens nergens naar. 's Avonds tegen tien uur, moesten we ons ontkleden, de kleding op het krukje buiten de deur zetten, inclusief schoenen. Om het warm te krijgen had ik mijn winterjas als deken op bed gelegd maar zonder pardon moest ook dit kledingstuk naar buiten. Uren heb ik liggen blauwbekken en van slapen kwam niet veel terecht. Toen ik de volgende morgen om 07.00 uur uit bed werd getrommeld, zag ik tegen de dag op als een berg. Niet de eenzaamheid speelden parten maar de bittere kou. We werden zelfs niet eens gelucht die dag en op mijn verzoek iets te lezen te brengen, kreeg ik geen respons. Ik was absoluut niet de enige die om de haverklap op de klepel drukte, en zo te horen werd krachtig geprotesteerd tegen de behandeling. We werden zelfs bedreigd met opsluiting in een isoleercel als niet onmiddellijk ons geschreeuw en geroep op hield. Zingen was niet toegestaan en hoe meer wij gewaarschuwd werden daar mee op te houden, des te harder klonken de vaderlandse liedjes over de corridor. Het warme eten dat we om 12.00 uur kregen was niet te pruimen. Het was nog opgeschept in een onooglijk aluminium ronde bak maar met een echte vork. 's Middags, vlak na het eten, hoorden we weer groepjes langs onze cellen voorbij gaan en we kregen in de gaten dat het restant uit de Insulindestraat birmen gebracht werd. Het was duidelijk te horen aan de soldatenkistjes en aan de stemmen die ik opving. Om zekerheid te krijgen riep ik om de haverklap een paar namen, Leo, Maupie, Hennie en Gerrit. Bij de 3e ploeg die langs kwam kreeg ik inderdaad contact met Gerrit. Hij gaf een mep op de deur en vroeg hoe ik het maakte. "Hou je tof", kon hij nog net zeggen voor hij op last van de bewaarder door moest lopen. 's Avonds zaten dus ongeveer 85 Indonesië weigeraars opgesloten in de vleugel F van het cellencomplex en voor de 3e keer had ik een ander nummer waaronder mijn ouders mij moesten schrijven, F 1750. Ik was niet van plan mij voor de tweede keer in de luren te laten leggen. Om 21.45 uur legde ik mijn winterjas onder het matras, zodat ik de nacht een beetje aangenamer kon door brengen. Het lukte ook mijn sokken binnen te houden. 's Morgens, na de gebruikelijke handelingen, kleding van de gang, aankleden, "wassen" in een rottig klein bakje en het ontbijt, werden we zowaar gelucht om een uur of 10. Gelijk ging de ton op de gang. Aan het eind van de lange gang was de luchtplaats, ongeveer 20 meter in het vierkant en omringd met een 4 meter hoge muur. We kregen het uitdrukkelijke consigne niet onderling te praten, achter elkaar te lopen en een afstand te houden van 3 meter van de voorganger. Zo liepen een man of 25 een halfuur achter elkaar het ene vierkantje na het andere. Roken was er niet bij, op onze protesten werd gewoon geen sjoerge gegeven. We waren geheel overgeleverd aan de beul. Natuurlijk werd er gesproken met je voorganger of de man achter je. Om ons schrik aan te jagen werden twee jongens na 10 minuten naar binnen gestuurd. De bewaarders toonden geen enkele consideratie. Waarom wij plotseling zo een behandeling moesten ondergaan, **Vh**~deze idiote opdracht doorgegeven had, het was onvoorstelbaar na de belevenissen van de afgelopen weken. Toch was het halfuurtje in de buitenlucht een opkikkertje, de benen waren gestrekt en het deed werkelijk goed om in beweging te zijn geweest. De hele dag werd er geprotesteerd tegen de onmenselijke behandeling, ik hoorde het en deed er ijverig aan mee. De een na de ander liet de klepel vallen en dan werd er in mijn naaste omgeving gevraagd naar lectuur, verwarming en rokerij en andere voorzieningen. Ik zou, bij wijze van spreken, al blij geweest zijn met een Egyptische krant. We kregen ondanks de vele verzoeken niets, helemaal niets. De bewaarders kwamen niet eens meer informeren wat er aan haperde als we een klap op de klepel hadden gegeven. We gaven uiting aan ons protest door urenlang zo luid mogelijk te zingen, van Hollands vlagje bent mijn glorie, Waar de blanke top der duinen tot de Internationale. Ook de volgende dagen werd op deze manier doorgebracht, desondanks

werd de behandeling er niet beter op. Op 16 Januari hoorde ik mijn nummer afroepen, 1750, bezoek advocaat. De gangbewaarder ontsloot de deur en toen ik de gang instapte zag ik een klein tenger vrouwtje staan in de leeftijd van een jaar of 35.

Hoofdstuk XIII

Een doortastende advocate

In een brief van thuis was ik al ingelicht dat ik zou worden bijgestaan door een advocate, een zekere Mevrouw Soenito-Heyligers. We werden in de eerste cel gelaten, zonder toezicht. In de cel waren alleen een tafel en vier stoelen. We stelden ons aan elkaar voor en namen plaats aan weerszijden van de tafel. Direct vroeg zij mij waarom ik een winterjas aan had en kon ik even spuien. Ik vertelde haar dat we honds behandeld werden, dat de verwarming het liet afveten, dat we, ondanks de protesten geen boeken of ander lectuur kregen, het eten schandalig slecht was en dat we zelfs tijdens de lucht geen enkel contact met elkaar mochten hebben en ook niets te roken kregen. "Ik begrijp het niet", zei ik, "in de Insulindestraat zaten we op een gemeenschappelijke zaal en plotseling worden we zwaar in afzondering gehouden". Zij noteerde al mijn klachten en gaf mij de verzekering dat zij deze klachten zou deponeren bij de directie en de Auditeur-Militair. Vervolgens liet zij mij het een en ander vertellen over mijn jeugd, ouders, broers en zus, werkzaamheden en hoe ik de militaire dienst ervaren had. En natuurlijk de motivatie van mijn weigering, namelijk dat Indonesië recht had op zijn onafhankelijkheid, vrij van koloniale uitbuiting, vrij van onderdrukking en dat ik mij nooit zou laten gebruiken tegen een volk dat voor zijn vrijheid vecht. Zij ondersteunde mijn principe maar moest mij toch waarschuwen dat de Krijgsraad daarvan geen notitie zou nemen en dat de verdediging die zij op zich nam voor mij, de Krijgsraad niet mild zou oordelen en dat ik moest rekenen op een langdurige gevangenisstraf. Die consequentie aanvaardde ik ten volle, als Van Kempen en zijn maat De Pater tot 2 jaar en 11 maanden veroordeeld waren, wat kon mij dan nog gebeuren. Daarbij was ik in de gelukkige omstandigheid dat de troepen Indonesië moesten verlaten en ik zag het niet zo donker in. Soenito gaf mij toch het advies niet te optimistisch te zijn, de Republiek Indonesië is een feit maar dat is moeilijk te verkroppen voor het militaire gezag. Intussen had zij mij al verscheidene versnaperingen toegestopt, een chocoladereep, een banaan en een stukje worst. Het onderhoud duurde 1 1/2 uur en ook ik kwam een hoop te horen van wat er zich buiten deze muren afspeelde, over de activiteiten van het L.A.C.S. (Landelijk Actie Comité Schoonhoven), dat zich inzette voor de vrijheid van de Schoonhoven jongens en de Indonesië weigeraars, en ook dat er honderden adhesiebetuigingen uit heel het land, bij het comité binnenkwamen. Toen Soenito vertrokken was, werd ik van top tot teen gefouilleerd en weer teruggebracht naar de cel. Ik heb het gesprek nog eens goed tot mij door laten dringen. Uiteindelijk kwam ik tot de conclusie dat ik niet te naïef moest zijn en op een flinke poeier moest rekenen. Alle kans dat de Auditeur-Militair ook mijn oppositie tijdens de opleiding in de Isabel-kazeme incalculeerde, al kon ik daar niet openlijk van beschuldigd worden. De militaire inlichtingen dienst kon wel eens actiever geweest zijn dan ik vermoedde. Niet dat ik mij druk maakte over de hoogte van de straf, integendeel, maar als ik toch door de mangel ging, moest ik mij maar voorbereiden en het één en ander op papier zetten. De moordpartij op Zuid-Celebes op duizenden onschuldige mensen door de doodseskaders van de Nederlandse kapitein Westerling gaven mij stof genoeg. In de Nederlandse pers is daar uitvoerig over bericht. Ik had nog ruim een week om dat te overdenken en uit te werken. Of het door de bemiddeling van Soenito kwam, weet ik niet maar de volgende dag was de verwarming optimaal en kwam er een aangename temperatuur in de cel. Ik kon de winterjas uitlaten en we kregen zowaar allemaal een tijdschrift, Panorama, Nieuwe Revue of een andere. Van de ene op de andere dag voelde ik mij een ander mens. Sinds een aantal dagen vroeg ik mij af wat het gekras op de muur

betekende, het was er niet constant maar met lange tussenpozen. Tot er op een morgen allemaal gruis tussen de verwarmingspijpen op de grond terecht kwam en ik tot de ontdekking kwam dat mijn naaste buurman de steen tussen de pijpen aan het verwijderen was. De pijpen waren ongeveer 6 centimeter dik en lagen 5 centimeter van elkaar. Een riskante onderneming maar aangezien de gangbewaarder zijn handen vol had met de 80 overige jongens, kon hij de klus klaren en de steen verwijderen. We konden nu met elkaar communiceren ook de uitgelezen tijdschriften ruilen. Hij kwam uit Groningen en zijn naam was Klaas Bos. Hij was gelijk met mij hier gebracht, ik had hem alleen gezien tijdens het transport en met het luchten. Hij was in September 1949 gearresteerd en had maar een paar dagen in Schoonhoven gezeten en was toen overgebracht naar de Insulindestraat in Rotterdam. Hij zat dus al 5 maanden in voorarrest en moest ook 25 Januari voorkomen. Hij had zijn vork achterover gedrukt en gebruikte die om de voeg weg te krabben. Hij was van plan om ook de andere kant te bewerken, zodat hij met 2 man contact had. Na elke conversatie werd de steen weer op zijn plaats gebracht. De Krijgsraad zaak in Den Bosch, op 20 Januari, liep met een sisser af, 14 dagen met aftrek van de 7 dagen die al eerder in arrest was doorgebracht. 's Morgens om 06.30 uur werd ik al gewekt, mijn veters, koppel en stropdas lagen al op het krukje. Zo snel ik kon, schuurde ik een van de veters doormidden op de muur en gebruikte die voor mijn schoenen. De andere veter verstopte in onder mijn matras, het geslof met mijn schoenen was ik spuugzat. om 07.00 uur werd ik opgehaald door twee goliath's van de M.P., in vol ornaat. Met hun lange jas, het vror nog behoorlijk, witte helm en koppel met revolver, zagen zij er nog krijgshaftiger uit. Van de binnenplaats van de gevangenis ging het met een jeep naar het station in Den Haag en met de trein verder. Ik had niet te klagen over het bekijks, tussen twee grote kerels, handboei om mijn linker pols, de andere aan de pols van één van die klungels. In Den Bosch weer met een jeep naar het paleis van justitie alwaar de zitting om 09.30 uur zou beginnen. De raad bestond uit zes mannen en een jonge vrouw, de secretaresse. Eén van de mannen was in burger, de rest in smetteloze uniformen met veel sterren en nog meer goud. De aanklager was een hoge ome van de marine, de vrouw zat in het uniform van de Marva. Zij was zwaar opgemaakt, vurrode lippen en dik onder de poeder op haar gezicht. Ik schatte haar een jaar of 22. Toen de aanklager het "misdrijf" voorgelezen had zag ik haar de schouders optrekken en mij honend aankijken. Zonder dat ik er erg in had, gaf ik haar een knipog, die ik elke keer herhaalde als zij mijn richting opkeek. Ik stond mij inwendig rot te lachen en had niet eens aandacht voor wat er allemaal achter de tafel gesmoesd werd. Ik zag aan haar smoel dat zij witheet was en ik betreurde het dat de zitting zo kort duurde. We moesten nog twee uur in het gerechtgebouw vertoeven, de jeep kwam niet opdagen. Op de gang, waar we moesten wachten kregen we toch, tot twee maal toe, koffie aangeboden door een van de koffie dames. Tegen 12.00 uur kreeg ik weer de Marva te zien, zij moest ons in de gang passeren en ik kon niet nalaten haar te "begroeten" met "hallo lelijkerd". Sodemieter wat was dat monster kwaad, in een eerste reactie wilde zij wat zeggen maar bedacht zich bijtijds, ja, mijn J. er. Toen de jeep weer voorstond en mijn bewaker met de handboeien tevoorschijn kwam, gaf ik hem te verstaan die dingen niet meer om te doen. Hij vond het nog goed ook, als ik geen gekke dingen zou doen. Dat waren de enige woorden, die hij tegen mij sprak. Ook tegen elkaar zeiden zij geen woord. Om 14.30 uur werd ik weer afgeleverd aan het personeel van de bajes, van mijn veters nerkten zij niets toen die weer ingenomen werden met mijn koppeflen strop dag. Klaas, die gehoord had dat ik weer terug was, vroeg natuurlijk hoe het verlopen was. Toen ik vertelde van die aangejurkte griet, lachte hij zich suf. Dat je ook op een zeer laffe manier behandeld werd, ondervond ik 's maandags. Rond 11.00 uur werd mijn nummer afgeroepen voor bezoek en toen ik de gang betrad stond ik oog in oog met mijn moeder. Zij was duidelijk al onder de indruk van alle hekken en lange gangen met honderden cellen, nu

zag ik haar ineens krimpen en in huilen uitbarsten. Ik stond aan de grond genageld en wilde eerst de bewaarder uitleg vragen wat voor mentaliteit dit was. Maar ook mijn keel werd dicht gesnoerd. In dezelfde cel, waar ik een paar dagen terug zo'n tof gesprek had gehad met Soenito, werd ik met mijn moeder, een bewaarder op onze lippen, tegenover elkaar gezet aan de kale tafel. We konden geen van beiden een fatsoenlijk woord uitbrengen en de 15 minuten, die toegestaan waren voor bezoek, leken wel een uur te duren. Als een gebroken vrouw nam ze weét afscheid nadat ik haar, hortend en stotend beloofde, hier geen genoeg mee te nemen. Maar wat ben jein zo'n hol, nog minder dan een nummer. Wat voor moeite ik deed, ik kreeg geen directeur, zelfs geen huismeester te spreken, mocht ook geen schriftelijke klacht indienen, ik kreeg geen poot aan de grond. Ik kon razen, tieren en schelden, niema..." die aandacht aan mijn emoties schonk. Toen ik een bewaarder vroeg of hij 5 jaar eerder hier ook dienst had gedaan, moest ik oppassen niet op rapport geslingerd te worden. Ik moest mij rustig houden "anders hebben wij wel een andere plek voor je". Een pleister op de wond, 's avonds kreeg ik een briefje aangereikt, dat ik de volgende dag weer op transport moest, ik werd op 24 Januari, om 12.00 uur verwacht bij het Algemeen Depot Koninklijke Landmacht in Schoonhoven om een psychiatrisch onderzoek te ondergaan door de legerpsychiater dr. Zurings. De nacht was een obsessie. Om de haverklap was ik wakker en ik kon mij voorstellen dat ook moeder Maassen geen oog dicht zou doen. Steeds weer zag ik hetzelfde beeld voor mij, de moeder, die midden in een gevangenis, haar zoon uit de cel zag komen. Het was afschuwelijk. Steeds meer kreeg ik het vermoeden dat alleen sinistere legerofficieren zoiets konden bedenken: we moesten creperen of tenminste fysiek en moreel ten gronde gaan. De volgende dag om 11.00 uur was ik al afgeleverd aan een officier van de Haven-kazerne in Schoonhoven, opnieuw met een jeep vervoerd, weer met 2 M.P.ers en een chauffeur. Ik wenl, in an.vachting van Zuring, achter gelaten in een grote zaal, er stonden alleen tafels en stoelen, de deur bleef geopend zodat ik verscheidene soldaten langs zag lopen. Na een uur kwam ik in gesprek met één van de soldaten. Nieuwsgierig waar ik zolang op wachtte, deed ik hem uit de doeken van het hoe en wat. Hij gaf mij een paar gedraaide sigaretten en zijn doosje lucifers, wenste mij succes en verdween weer. Pas om 13.30 uur kwam de man binnen, die zich voor psychiater uitgaf. Hij zette zich aan het tafeltje waar ik zat en stak direct van wal. "Zo, Maassen" zei hij, "morgen naar de Krijgsraad". En op mij knikken. "Nou, je weet er alles van." "Ja", zei ik, "alles is duidelijk, 3Yzjaar". "3Yzjaar", zei hij, "hoe komje daarbij". Ik:zei nogmaals, "3Y2jaar". "Nou ja", zei hij met een schijnheilige blik, "heb je een advocaat". "Ja", zei ik, "Soenito Heyligers". "Mevrouw Soenito Heyligers", verbeterde hij mij. "Soenito Heyligers", zei ik weer. "Goed", zei hij, "ik ben morgen op de zitting dan zie ikje wel". Hij stond op en verdween. Nooit van mijn lever was ik psychisch gekeurd, niet tijdens de keuring voor de militaire dienst, niet in de zes maanden actieve dienst, maar nu kwam ik tot de ontdekking dat er meer gekken buiten een inrichting rondliepen dan er in zaten. De volgende morgen ging het, onder escorte van een legertje M.P.ers, met dertien man op weg naar de Krijgsraad, waar de eerste om 10.00 uur voor het schavot moest verschijnen. Eindelijk zag ik Gerrit weer en we hadden elkaar heel wat te vertellen. Voor een grote villa werden we één voor één uit de legertruck gehaald. De belangstelling was enorm, naar schatting 80 sympathisanten, merendeels vrouwen, wachtten ons op en spraken ons moed in. In een groot hok zonder ramen, werden we opgeborgen, 2 M.P.ers, revolvertas geopend, posteerden zich in de deuropening. Even over 10 uur werd de eerste opgeroepen, de Amsterdammer Joop Haverkamp. Joop was van de 7 December divisie en zat al 22 maanden in voorarrest. Begrijpelijk dat we in spanning an.vachtten hoe het vonnis zou uitvallen. De geruchten gingen dat, naarmate de tijd verstreek, de strafnaat beduidend lager uit viel. Lang werden we niet op de proef gesteld, binnen een kwartier was Joop alweer terug, zichtbaar tevreden, veroordeeld

tot 1 jaar en 8 maanden, ontslag uit Militaire Dienst. Als het vonnis dus gehandhaafd zou worden, had hij 2 maanden voor niets gezeten. In een sneltreinvaart ging de één na de ander onder het mes en de vonnissen logen er niet om. Als één van de laatste werd ik opgeroepen, na Gerrit Visbeek. Ik werd binnen gebracht in een piep klein zaaltje. Soenito, mijn advocate, gaf mij een hand en ik ontwaarde mijn ouders tussen de andere belangstellenden, ouders of familie, hooguit 20 mensen. Meer plaatsen waren er niet beschikbaar. Voor de rest een aantal officieren en achter een vrij eenvoudige tafel mijn aanklager, de Auditeur-Militair, luitenant-kolonel Van Erk, de leden van de raad Kolonel Ekkart en de Majoor Huyskens en, de secretaris, 2e Luitenant Maris. Nadat mij gevraagd was of ik dienstplichtig soldaat Jan Amoldus Maassen in persoon was, werd onmiddellijk over gegaan tot het voorlezen van de beschuldiging. Ik had op of omstreeks 28 Oktober 1949 geweigerd om op de Zuiderkruis te gaan om met mijn onderdeel naar Indonesië te vertrekken nadat de eerste Luitenant J.J. Van Kaam mij gelast had de boot op te gaan en mij nadrukkelijk op mijn strafbaarheid ter zake had gewezen. Op de vraag van Van Erk wat ik daarop te zeggen had antwoordde ik luid en duidelijk dat ik met alle volkeren in vrede en vriendschap wil leven, dus ook met het Indonesische volk. Desondanks overtuigde de Krijgsraad op grond van de inhoud van de bewijsmiddelen, wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan beklagde is ten laste gelegd, alsmede zijn schuld daaraan, met dien verstande, dat hij heeft geweigerd te gehoorzamen en eiste een gevangenisstraf van 3 jaar en 6 maanden. Zonder mij verder nog een enkele vraag te stellen, terwijl in andere gevallen geprobeerd wordt de jongens uit hun tent te lokken, gaf de Auditeur het woord aan mijn verdedigster. In een gloedvol betoog wees zij de Krijgsraad op het feit, dat ik als 14-jarige jongen illegale kranten verspreidde, dat het gezin Maassen, tijdens de oorlog totaal ontregeld was, vader vrij snel na de Duitse bezetting opgepakt was door de ' bezetters en langdurig in Duitse gevangnissen had doorgebracht. Zijn oudste broer in een Duitse gevangenis had gezeten en een andere broer moest onderduiken. "Mijn cliënt moest in Militaire Dienst maar weigerde naar Indonesië te gaan". Zij wees er op dat de houding van "deze jongen" meer heeft bijgedragen tot de goede verstandhouding met het Indonesische volk dan de twee mislukte militaire acties. "Wij kunnen de gevangnissen niet laten bevolken door mensen voor wier houding wij bewondering moeten hebben". Zij verzocht de Krijgsraad mij alsnog te laten horen door de commissie of anders de straffe verlagen. Na nog een kort, nietszeggend prevelementje van de raadsman van de Krijgsraad, werd mij bekend gemaakt dat de uitspraak over enkele uren zou plaatsvinden. Een klap met de hamer van de Auditeur en mijn zaak was beëindigd, naar mijn idee had de hele komedie niet langer dan 20 minuten in beslag genomen. Ik had mij de vorige avond voor niets ingespannen om voor de raad blij te geven van mijn opvatting ten aanzien van de regeringspolitiek, die met geen woord repte over de praktijken van een Nederlandse commandant op Zuid-Celebes waarbij duizenden Indonesiërs waren vermoord. Ik was van plan dan mijn handen omhoog te steken en mijn ouders toe te roepen dat zij trots konden zijn op hun zoon en zijn vrienden: "aan onze handen kleeft geen bloed". Ik werd weer afgevoerd en gelijk een lopende band werd de laatste alweer binnen geleid. Om even voor twaalf uur was het vonnis geveld over 13 jongens en kregen we te horen dat om 14.00 uur de uitspraak volgde. We kregen een lunch en zowaar mochten we enkele ogenblikken met onze ouders, vrouwen en verloofden in contact komen. Om klokslag 14.00 uur werden we gezamenlijk naar de zittingzaal gebracht en staande voor de raad werden in sneltreinvaart de vonnissen uitgesproken door Van Erk. Als 6de in de rij werd ik schuldig verklaard en veroordeeld tot een gevangenisstraf voor de tijd van 3 jaar en 6 maanden, met de bepaling dat de tijd voor de ten uitvoeringlegging dezer uitspraak in arrest doorgebracht bij de uitvoering van de opgelegde straf, geheel in mindering wordt gebracht. Vanaf 28 Oktober, ontslag uit de Militaire Dienst zonder ontzetting van de bevoegdheid bij de gewapende macht

te dienen. De andere bootweigeraars werden totaal verschillend beoordeeld. Hennie de Hoog, afg~keurd voor de tropendienst, moest zich melden bij zijn onderdeel en in afwachting van een herkeuring, werd zijn zaak aangehouden. Gerrit Visbeek ontsprong ook de dans, tien weken met aftrek, evenals Maup Hamerslag, vier maanden met aftrek voorarrest. Jan Timmer, een Drent, daarentegen 2 jaar en 10 maanden, Jan Speehnan uit Groningen, 1 jaar en 5 maanden, Jorill Roffel, ook een Noordeling, 2 jaar, Geert Oppersma, een Fries, 1 jaar en 6 maanden, Leen Liefhebber uit Medemblik slechts 4 maanden, allen met aftrek van voorarrest vanaf 28 Oktober. De overige weigeraars Joop Haverkamp, 1 jaar en 8 maanden met volledig aftrek de tijd in voorarrest doorgebracht, Hans Bos, 1 jaar, Johan van 't Hul, 6 maanden, Ben Overmaas 9 maanden, allen met aftrek en ontslag uit de dienst zonder ontzetting. Met elkaar ruim 16 jaar, in feite was het dik 17 jaar, de tijd voorafgaand aan de 28e Oktober van de bootweigeraars, doorgebracht in Schoonhoven *enlof* in verschillende cellen in het land, werd ons mooi door de neus geboord. Na de zitting kon ik nog net afscheid nemen van mijn fijne kameraad Gerrit die met de vier andere jongens apart naar het Huis van Bewaring werden vervoerd om hun spullen op te halen. De overige 7 jongens en ik werden razend snel weer in de legertruck gestopt en onder luid protest van de grote schare belangstellenden afgevoerd. 's Avonds in mijn cel de hele gang van zaken overdenkend, maakte ik mij nogal kwaad. Dat ik 3\;i jaar aan mijn broek had gekregen maakte geen bal uit, maar dat Van Erk mij totaal genegeerd had en op een onfatsoenlijke en onwaardige wijze zijn wil, en die van de reactionaire klik in Nederland had opgelegd aan die jongens die de onafhankelijkheidsstrijd van het Indonesische volk ondersteunden en daarvoor de consequenties niet schuwden. Bovendien was de beschuldiging van opzettelijk ongehoorzaamheid, gepleegd in tijd van oorlog, (het vredesverdrag met Duitsland was nog met ondertekend) niet de werkelijke reden van onze weigering. Een bevel van een officier in de wind slaan is heel wat anders dan bewust weigeren om aan een koloniale oorlog mee te doen. Gelukkig was mijn bui de volgende dag weer over, het had geen zin om door te blijven mokken. Volgens de normale gang van zaken had ik hier de langste tijd gezeten, na de veroordeling was het voorarrest opgeheven en was overplaatsing naar een strafgevangenis aan de orde. Soemto had mij na de Krijgsraadzitting te verstaan gegeven, dat zij mij Dinsdag weer op zou zoeken. Zondagochtend kon iedereen naar de kerk. Ik had tot nu toe geen interesse getoond maar Gerrit had mij, onderweg naar de Krijgsraad, geadviseerd dat wel te doen. Hij had mij gemist, het was het enige moment om met de andere jongens contact te hebben en je was twee uur buiten de cel. En hij had gelijk, met een man of 40 gingen we eerst door de cellengangen, een bewaarder voorop die deuren en hekken ontsloot, een andere bewaarder sloot de rij en zorgde voor het af sluiten. We mochten weliswaar niet met elkaar praten maar dat werd natuurlijk in de wind geslagen. Aan het eind van ons complex werden we door een zware stalen deur geloodst om in een, ongeveer 100 metedange, onderaardse gang terecht te komen. Vandaar uit kwamen we in de bijzondere gevangens waar langgestrafte gevangenen tewerk gesteld werden. We pàsseerden allerlei werkplaatsen, onder andere een grote, professionele drukkerij waar waarschijnlijk alle drukwerken voor de ministeries gedrukt werden. Op mij kwam het over als een excursie, interessant en tegelijk een behoorlijke afleiding. De bijzondere gevangenis stond weer in verbinding met de strafgevangenis. Daar was de bajes van Dordrecht niets bij. Een geweldig groot, hoog, rond en imposant gebouw. Je proefde er een speciale sfeer, op een verhoging midden op de begane grond een uitkijkpost met twee bewaarders, die zicht hadden op de 3 ringen met honderden celdeuren. Intussen was ik wel wat gewend maar het maakte een geweldige indruk op mij. Het kerkgebouwtje lag direct aan de gevangenis en kon ongeveer 100 personen bergen. Trapsgewijs stonden de stoelen opgesteld, ik liet mij vertellen dat voor enkele maanden terug nog hokjes aanwezig waren waar gedetineerden apart in moesten, een

deurtje met gaas om elk contact met andere gevangenen te voorkomen. De preek ging aan mij voorbij, ik was meer bezig met wat ik zojuist had gezien. Het viel wel op dat er belachelijk veel bewaarders aanwezig waren, misschien omdat ook een 30-tal criminelen de kerkdienst bijwoonden. Dezelfde weg gingen we terug naar onze cellen en opgeteld passeerden we 12 zware deuren en hekken.

Dinsdag was Soeni to weer aanwezig. Zij vond de straf van 3½ jaar nogal fors en stelde mij voor om in hoger beroep te gaan. Dat betekende, zei zij, dat ik nog minstens 2 maanden hier moest vertoeven maar dat het misschien de moeite waard zou zijn, zekerheid kon zij mij niet geven. Desondanks ging ik met haar mee, baat het niet dan schaadt het niet, zij bleef een uur en ik hoorde haar het nieuws van de afgelopen tijd, onder andere de arrestatie van Piet van Stavoren, de A.N.J.V.-er die in Indonesië naar de Republiek was overgestoken en eendaags ook wel hier zou belanden. Een grote groep bootweigeraars was intussen al overgebracht naar fort Spijkerboor, in de Beemster, in afwachting van de definitieve bestemming, Bankbosch, in Veenhuizen. Het dreigement van opsluiting in een kerker ergens in het Zuiden van het land, in Schoonhoven door officieren en aalmoezenier rondgebazuind, sloeg dus nergens op. Soenito beloofde weer een poging te doen bij de directie om de omstandigheden voor mij en de andere jongens te verbeteren. Nog steeds werd ons boeken, kranten en ander lectuur, zelfs studieboeken, onthouden. Mondjesmaat kregen we wel de oude weekbladen doorgesluist via de gaten tussen de verwarmingspijpen, kennelijk waren een groot aantal cellen zo met elkaar verbonden. Ook raadsels, moppen en korte gedichten rouleerden op deze manier, met potlood opgeschreven op stukjes papier uit de weekbladen. Op een avond dwarrelde de volgende mop door het gat: een soldaat, met verlof, loopt op straat in burgerkleding. Hij wordt plotseling overvallen, zegt de rover: 'je geld of je leven'. Zegt de soldaat: 'ik heb geen geld'. 'Je hebt geen geld', zegt de rover, 'wat doe je dan voor de kost'. De soldaat: 'ik dien in het leger in Schoonhoven'. 'O', aldus de overvaller, 'dan heb je geen leven ook'. In die periode hoorden we geruchten dat de hele fouriersstafuit Schoonhoven gearresteerd was en op onze corridor ingesloten zat. Onder leiding van de sympathieke sergeant Last (hij deed nooit moeilijk als er iemand wat kwijt was) moest er nogal wat gezwendeld zijn met de inhoud van de honderden plunjezakken die binnenkwamen op het centrale depot in Schoonhoven. Deze plunjezakken kwamen hoofdzakelijk van de Indonesië weigeraars, maar ook van afgekeurde militairen of van jongens die hem gesmeerd waren naar het buitenland of die wegens een vergrijp uit de dienst ontslagen waren en ook nog van de principiële dienstweigeraars. Na het definitieve vonnis van de Krijgsraad werden de plunjezakken van de weigeraars ingenomen in ruil voor één overall en ongecontroleerd opgestuurd naar Schoonhoven. De plunjezakken van de Indonesië weigeraars waren propvol, buiten de normale Nederlandse uitrusting waren wij ook in het bezit van een volledige tropen uitrusting plus een klamboe. In mijn plunjezak ontbraken alleen een paar kistjes (soldatenschoenen) die ik uit voorzorg maar thuis had gelaten en die later altijd van pas zouden komen in mijn werk. Normaal moesten vermiste uitrustingsstukken altijd duur betaald worden, maar voor weinig geld waren alle militaire goederen te koop in uitdragerijen. Een bekend pand in Amsterdam was gelegen achter de Jodenbreestraat. Daar hingen genoeg uniformen voor een klein legertje plus de benodigde soesa erom heen, van gasmasker tot camouflages van land-, lucht- en zeemacht. Wie weet kon je daar je eigen verdwenen spullen wel terugkopen.

Hoofdstuk XIV

Met Piet van Staveren in cel

Begin Februari, af en toe had je geen notie welke dag het was, zag ik toevallig een lange militaire snuiter in de deuropening schuin tegenover mijn cel. Hij was gekleed in een zeer oud uniform en mij intuïtie zei mij dat hij niemand anders kon zijn dan Piet van Staveren, de AN.J.V.-er die overgelopen was naar de Republiek Indonesië. De confrontatie was maar kort, het kwam met vaak voor dat twee gevangenen tegelijk op de gang vertoefden onder toezicht van een bewaarder. Nou moet gezegd worden dat met de dag de touwtjes wat gevierd werden, het gevangenispersoneel zich wat soepeler opstelde. Enkelen waren bereid om de karige lectuur, die we uitgelezen hadden, te ruilen met andere gevangenen. Het briefpapier voor de wekelijkse brief naar huis, kwam prompt op tijd en we kregen uiteindelijk toestemming om studieboeken van thuis te laten komen. Voor mij was dat reden om een studieboekje Esperanto aan te vragen wat mijn ouders dan ook met het volgend bezoek meenamen. De regeling van het bezoek was inmiddels drastisch veranderd. Er kwam geen mens meer de gevangenis in (ofhet moest zijn voor detentie). Direct achter de toegangsdeur van de Van Alkemadeaan stond een houten barak waar een aantal bezoekkamertjes waren gerealiseerd en waar het bezoek plaats vond, nog steeds 15 minuten per week. Niet meer dan 2 personen en alleen de naaste familie. Het studieboekje Esperanto gaf een flinke afleiding, bij gebrek aan wat anders zat ik uren achtereen de woorden in mijn hoofd te stampen en was na enkele weken al aardig gevorderd. Esperanto is eenvoudig en volgens het voorwoord uit het boekje was een Esperantist in staat met miljoenen mensen over de hele wereld te converseren. Plotseling kwam daar een eind aan. Zeker door bemiddeling van Soenito, werd ik, zonder nadere toelichting, bij een andere gevangene geplaatst waar alles al voor mij in gereedheid was gebracht. Een stapelbed, een kruk en andere benodigdheden. Mijn celgenoot was een jongen van 19 jaar en hij diende bij de marine. In eerste instantie waren we wel content met elkaar, je hoefde niet meer tegen de muren te praten en tegen de avond wist ik dat hij uit Arnhem kwam. Twee jaar geleden had hij getekend voor de marine, maar nu spijt had als haren op zijn hoofd. Waarvoor hij in arrest zat, kwam ik niet te weten. Hij maakte mij wijs "voor een klein akkevietje". Daarentegen begreep hij geen fluit van mijn houding, hij had nog nooit gehoord van Indonesië weigeraars en volgens hem kon dat ook niet. Ik kreeg zelfs de indruk dat hij dacht dat ik hem in de maling nam om mijn misdaad te verdoezelen. Het was een verschrikkelijk burgerlijk type, uiterst nerveus, dat met de dag erger werd naarmate dat de datum voor zijn Krijgsraadzaak naderde. Die datum was over een week. Wederom verdacht ik de directie van een provocatie. Waarom was ik niet bij een van mijn maats geplaatst? Dat was vermoèdelijk een betere partij geweest. Nu hadden we elke dag wel wat op elkaar te vitten en kreeg ik spijt dat ik hierin getuind was. De voorlaatste dag dat hij voor moest komen was het helemaal oorlog. Hij had zijn uniform punctueel in orde gemaakt, zijn matrozenkraag zo goed als mogelijk was, gewassen en er een nacht op geslapen. Nu lag het pronkstuk netjes op het plankje in de hoek onder het raam. Ik had intussen weer alle spullen georganiseerd voor een tondeldoos, een leeg en schoon schoensmeerdoosje, een stukje katoen en een klein beetje benzine. Om de stank en de rook zoveel mogelijk door het openstaande tuimelraam te laten ontsnappen had ik, staande op de kruk en steunend op het plankje met de kraag, de boel aangestoken. Ik was er niet op bedacht, dat het doosje gloeiend heet werd, zodat de hele santenkraam op de schone kraag terecht kwam. Crimineel, wat stond die gozer te dansen. De hele wereld zakte onder zijn voeten weg en hij maakte mij uit voor alles wat mooi en lelijk

was. Had ik nou maar niet staan te grijnzen, misschien dat hij dan tot bedaren was gekomen. Het is toch nog goed gekomen met zijn kraag. Gezamenlijk kregen wij dat ding weef (enigszins) schoon en hingen de kraag over de verwarningspijp zodat het 's avonds weer droog was en hij er nog een nacht op kon slapen. Toen hij de volgende morgen vertrok naar de Krijgsraad was er geen vuiltje aan de lucht en zag hij er ordentelijk uit. Mijn tondeldoos was ongeschonden uit de strijd gekomen en met een vuursteentje uit mijn epaulet had ik voor weken weer vuur voor de georganiseerde sigaretten. Ik zag mijn celgenoot gelukkig niet meer terug en vierde dat, brutaal, na het eten, met het roken van een hele sigaret. Th: voelde mij weer als een vis in het water, kon weer doen en laten waar ik zin in had en hervatte elke ochtend de gymnastiekoefeningen en leerde weer wat Esperanto. Gelukkig zonder geouwehoer van het matroosje. Veel beter werd het half Februari. Ik werd weer verkast, maar nu naar een vrij grote cel op een andere corridor, geschikt voor 8 personen. Een van mijn celgenoten was de lange militair met het oude uniform, die ik bij toeval ruim een week terug had gezien. En ik had mij niet vergist, hij was inderdaad Piet van Staveren. Harry en Peter waren de andere weigeraars en we dachten nog dat de andere 4 gedetineerden, jongens uit ons straatje zouden zijn. Maar dat was een vergissing natuurlijk; zo zit een gevangenisdirectie niet ik elkaar. We werden opgescheept met vier criminelen. Wij viere konden direct goed met elkaar ovenveg, wat betreft de andere vier werd eerst de kat uit de boom gekeken. Zij waren allen Hagenezen en een jaar of tien ouder dan wij. Pas na een paar dagen kregen we wat contact met elkaar en aanvankelijk geloofden zij geen moer van onze uiteenzetting dat we geweigerd hadden om naar Indonesië te vertrekken om de brandkasten van een handjevol kolonialen te spekken en het vrijheidsstreven van het Indonesische volk ten volle te ondersteunen. Twee van die mannen konden begrip opbrengen voor onze houding, maar de a.1J.dertwee geloofden geen . bal van ons verhaal. Zij slingerden ons naar het hoofd dat we Indië kwijt waren, dat de troepen weer terug kwamen en "jij", tegen mij, maakt ons wijs datje daar 3Yzjaar voor krijgt. Je zal wel wat anders uitgespookt hebben. We lieten ze maar in de waan en zonder dat wij ruggespraak hielden, werd er door ons niet meer gediscussieerd over dergelijke zaken. Tot ik een afschrift van het vonnis van de Krijgsraad ontving en ik dit officiële document onder de neus van die twee duwde, die ons wantrouwden. Zij stonden sprakeloos en staken niet onder stoelen en banken, dat zo'n langdurige straf niet in verhouding stond met het gepleegde feit. Wat zij nog meer uitkraamden over de Krijgsraad, laat ik maar in het midden. Feit was wel dat de verstandhouding met de dag beter werd, tot genoegen van de twee van ons die rookten. We kregen plenty te roken, hoe zij aan dat rookgerei kwamen, zelfs een vuuraansteker, was ons een raadsel. Ook was het ontspanningselement uitgebreid. We beschikten over een dambord met stenen, een witte schijf ontbrak:, een stapel oude tijdschriften en een dozijn waardelose romannetjes waar altijd wel een pagina uit ontbrak:. Het uitje op Zondagmorgen, de kerkgang, was niet meer van toepassing op ons en tijdens het luchten hoefden we niet meer om de drie meter achter elkaar te lopen. Het was toegestaan met 2 of 3 bij elkaar onze rondes een halfuur vol te maken. Ik ondervond deze verandering als een verademing. Het regime was tamelijk soepel, er was zelfs een bewaker die zijn sympathie tegenover ons niet onder stoelen en banken stopte. Door zijn verdienste tijdens de bezetting, hij was actief geweest in de illegaliteit, had hij een baan gekregen bij het gevangeniswezen. Aanvankelijk voor de be,waking van foute Nederlanders en Duitse oorlogsmisdadigers. Nu gaf hij tegenover ons te kennen, dat hij ook nooit toestemming zou hebben gegeven als zijn, te jonge, zoon naar Indonesië werd uitgezonden als militair. Als hij dienst had en even tijd had maakte hij altijd een praatje met ons in de deuropening. Vooral voor Piet van Staveren had hij een gewillig oor, luisterde met aandacht naar zijn belevenissen van de afgelopen jaren. Aanvankelijk gearresteerd in begin 1947 als Indonesië weigeraar. Later besloot hij toch de boot op te gaan,

met de belofte dat hij in Indonesië ingezet zou worden bij de medische dienst. Aangekomen in Indonesië, kreeg hij een geweer in zijn handen gestopt en werd hij ingezet midden in het strijdgewoel op Java. Als groot voorstander van de Indonesische onafhankelijkheid, besloot hij op een nacht de sprong te maken naar de Republiek. Na maandenlange huisarrest, ergens in een kampong, won hij het vertrouwen van de Indonesiërs en ging hij verder door het leven onder de naam "Pitojo Koesumo Witjojo", dat betekent zoiets als de betoverende Lelie in het LTldonesisch. Met zijn toestemming werd hij ingezet bij radio vrij Indonesië en sprak geregeld tot de Nederlandse troepen, gafhen te verstaan dat het een koloniale veroveringsstrijd was met als enige doel de controle over de plantages, de suikerfabrieken, olie en de vele andere producten te herkrijgen, om net als voorheen de archipel te plunderen en scheepsladingen vol over te brengen naar Nederland in het belang van een handvol kolonialen. Naar gelang de oorlog langer duurde deed hij een beroep op het geweten van de soldaten en de bevelen van hun commandanten te negeren en excessen tegen te gaan. Door een ongelukkig samenloop van omstandigheden werd hij, eind 1949, gearresteerd door de militaire politie, nota bene over de demarcatieline, dus op grondgebied van de Republiek. Verbeten op zijn houding werd, natuurlijk op bevel van hogehand, een onmenselijke intimidatie op hem uitgeoefend. Om de haverklap schoten ze achter zijn cel een mitrailleur leeg, waarna ze hem even later vertelden dat er weer een deserteur gefusilleerd was. De overtocht naar Nederland was barbaars, in een veel te kleine cel, helemaal onderin de boot, werd hij keer op keer belaagd en verrot gescholden door fanatiekelingen, opgejut door commandanten die het nog steeds niet konden verkroppen dat we "Indië" verloren hadden. Hadden dominees en pastoors niet van de kansel verkondigt dat een schone taak ons allen wacht in de gordel van smaragd, hadden we niet gelezen op de affiches van de V.V.D. "Indië verloren, armoë geboren". Nu hadden de "bruintjes", die het nooit zonder de blanken zouden redden, zich een weg naar de vrijheid gebaad, ondanks een poging van de reactionaire krachten in ons land er nog een Verenigd Koninkrijk uit te slepen. In ieder geval kwam Piet weer helemaal tot zichzelf en schikte zich, gelijk wij, in zijn lot. Op 14 Maart werd ik, middels een afschrift, wederom opgeroepen door de advocaat-fiscaal voor de zee- en landmacht, om op Woensdag 19 April te 10.30 uur, te verschijnen in persoon ter terechtzitting van het Hoog Militair Gerechtshof "teneinde terecht te staan ter zake van hetgeen hem in eerste aanleg is ten laste gelegd". Ik zou dus nog ruim een maand moeten doorbrengen in het Huis van Bewaring in Scheveningen en rekendê erop dat ik spoedig daarna overgebracht zou worden naar de strafgevangenis Bankenbosch in Veenhuizen. Daar zou ik zeker weer vele van mijn vrienden weigeraars tegen komen. Niet dat ik op hete kolen zat, maar de dagelijkse sleur in deze beperkte ruimte, was ook nietje van het. Natuurlijk werkte er niemand van ons, dus bleven de dagelijkse beslommeringen beperkt tot een half uur luchten, eenmaal in de week een brief schrijven en ontvangen, een kwartier per 14 dagen bezoek, alleen van de naaste familie, eenmaal in de week douchen en enkele kleine klusjes d~en zoals de cel dweilen. Voor de rest werd er veel gepraat en af en toe kon er een van ons een uiltje knappen op bed ondanks het dreigement van eenzame opsluiting. Een gelukje was dat Soenito zich geregeld onderhield met Piet, ook voor hem had zij de verdediging op zich genomen. En zij verzuimde nooit ook mij bij zich te roepen, al was er over aanstaande rechtszitting weinig te vertellen, de banaan en de chocoladereep ging er altijd

III.

Hoofdstuk XV

Een wonderbaarlijk kort verlof

Anderhalve week voor ik mij moest verantwoorden bij het H.M.G. gebeurde er iets wonderbaarlijks. Donderdagavond om 19.00 uur moest ik naar de huismeester en tot mijn stomme verbazing werd mij bekend gemaakt dat er toestemming was gegeven voor een kort verlof vanaf Vrijdag 7 April tot en met Zondag 10 April, dit in verband met de thuiskomst van mijn broer Bob uit de West. Ik kon de volgende morgen om 09.00 uur vertrekken en moest beloven dat ik Zondagavond voor 21.00 uur weer binnen was. De rest zou de administratie regelen. Geheel verbouwereerd werd ik weer teruggebracht en ook de jongens konden hun oren niet geloven, maar reageerden enthousiast. Waar ik dat aan te danken had was mij een raadsel, maar meer en meer kwam ik tot de conclusie dat Soenito daarvoor had geijverd en met succes. Ik was natuurlijk de mazzepik bij de jongens en kreeg tientallen aanwijzingen van wat ik moest gaan doen en vooral wat ik moest gaan eten. Zoals altijd was dat "lekkere gebakken aardappeltjes met een grote biefstuk". Als ik alles naar binnen moest werken wat zij mij voorschotelden, had ik aan een week verlof nog niet genoeg. De volgende morgen, om 08.30 uur werd ik al naar het magazijn gebracht voor het ophalen van de stropdas, koppelriem en de ene veter die ik gemakshalve maar in mijn zak stopte. Bij gebrek aan een beter uniform moest ik wel het uniform aanhouden, dat ik al een jaar had en dat de laatste maanden al sporen van slijtage vertoonde. Vooral de mouwen van mijn battledress zagen er niet uit en eerlijk gezegd, het interesseerde mij ook niet. Op de administratie kreeg ik zowaar een enkele reis Den Haag- Amsterdam per trein 3de klas en moest een papier ondertekenen, waarin ik moest beloven dat ik Zondag 10 April, voor 21.00 uur 's avonds weer binnen zou zijn. Om 09.00 uur liep ik op de Van Alkemadeaan, er was geen sterveling te bekennen. Voor de zekerheid keek ik nog eens achterom, maar alles was werkelijkheid, geen stemmen om mij heen, geen dichtslaande deuren, geen voetstappen op de holklinkende corridor en geen gerommel met etensblikken. Alles mocht, niets moest. Het duinenveld aan de overzijde van de laan lag er vredig bij, je kon zien en ruiken dat het voorjaar zich aankondigde en het deed mij goed. Ik was alleen gedwongen om de afstand naar het station met de benenwagen af te leggen in verband met geldgebrek. Het enige dat ik op zak had was het enkeltje naar Amsterdam. Nadat ik een aantal grote herenhuizen gepasseerd was, werd het allengs drukker en in Den Haag viel het op dat het leven normaal voortging. Ook in de trein viel ik niet op als een potentiële bajeskant, niemand kan gelukkig beoordelen wat er om gaat in het innerlijke van de mens, iedereen heeft zijn eigen besognes. Gaat de vrouw, tegenover mij, misschien naar een begrafenis of is het de trouwdag van de man die naast mij zit. Het leven is een pijp kaneel, volgeris~jn opoe, ieder zuigt eraan en krijgt zijn deel. Onwillekeurig zie je bij het passeren van de Haarlemse "paraplu", de gevangenis, het wel en wee achter de getraliede rarnen. Van het Centraal Station liep ik weer, via de Haarlemmerdijk en Spaarndammerstraat naar huis waar mijn moeder natuurlijk grote ogen opzette. Zij wist uiteraard dat er een aanvraag ingediend was voor een verlof, maar dat het positief beoordeeld zou worden, daar had zij, en eigenlijk niemand, op gerekend. Dat zij zichtbaar in de wolken was, laat zich raden. Ik was op tijd gekomen want om 15.00 uur zou mijn broer aankomen in de Tuinstraat, midden in de Jordaan waar zijn vrouw, mijn schoonzuster, bij haar ouders woonde. We moesten ons tenslotte nog haasten, ik was opgemerkt door een buurvrouwen binnen een half uur was onze kamer vol met burens, vrienden en kennissen. De overige familieleden, mijn vader, broers Herman en Cor en zus Greet zag ik pas in de Tuinstraat en de dubbele vreugde kende geen

grenzen. Mijn broer Bob kwam even over drie uur aan, alle thuiscomers werden met een touringcar vanuit de haven naar hun huis gebracht en zoals gewoonlijk werden zij, zowel uit de Vvest als Oost, massaal door de buurtbewoners ingehaald. Dat ik ook van de partij was, daar begreep mijn broer geen sikkepit van. Later, in een onderonsje, werd alles van A tot Z uitgelegd maar ofhet allemaal tot hem door drong, daar had ik mijn twijfels over. Dat was trouwens ook niet zo belangrijk, we waren weer even met de hele familie bij elkaar en dat was reden genoeg voor een klein feestje. Zaterdag waren veel A.N.J.Vers en vrienden aan komen waaien, zelf voelde ik het als een plicht een bezoekje af te leggen op mijn onderduikadres, bij tante Cobi en ome Jaap, die ik uitgebreid verslag deed van de ondervraging in de Jennerstraat door de M.P. over mijn verblijfplaats tussen inscheepverlof en mijn melding. Zaterdagmiddag werd mij een interview afgenomen door Eric Mol, redacteur van het verbondsblad van het A.N.J.Y.Zondags ging ik nog even op bezoek bij de moeder van Wil van Kempen en van haar hoorde ik dat Wil was overgebracht naar fort Spijkerboor, in de Beemster. De tijd vloog om en om 19.00 uur stond ik weer in uniform gereed om terug te keren naar de Van Alkmalalaan, waar ik mij toch echt voor 21.00 uur weer wilde melden. Door mijn onverschillige houding viel het afscheid van mijn ouders, broers en zus mee, ik had genoeg geld voor tram, trein en verder vervoer in Den Haag. Veel te vlug waren de paar dagen voorbij. Niet alleen was ik goed bedeed door mijn vrienden van versnaperingen, rokerij, ook een klein bedrag was bijeengebracht voor de reis en een paar gulden voor bijschrijving op mijn rekening in de bajes. Ik stapte om 20.00 uur in Den Haag uit de trein, was nog geen tien meter op het perron toen ik staande gehouden werd door twee schlemielen van de militaire politie, waar of ik wel heen ging. Laconiek antwoordde ik eerlijk "naar de bajes". Omdat ze even niet reageerden zei ik "naar de nor, het Oranjehotel, Van Allanadelaan" om het een beetje span..TJ.entē maken. . Mag ik, vroeg een van hen, even je papieren zien, dus overhandigde ik hem mijn treinkaartje. De klojang bekeek het kaartje om en om en vroeg toch naar de rest. "Meer heb ik niet, vind het trouwens genoeg". Eén van de twee was een beetje gisser en vroeg mij even mee te gaan en dus ging het naar een klein kantoortje ergens op het station, waar nog twee van die eikels zaten. Ik moest mijn naam opgeven en mijn registratienummer. Ik gaf mijn naam en in plaats van mijn militaire registratienummer gaf ik hem het nummel waar onder ik te boek stond in het Huis van Bewaring, A 1750. Ze begrepen el geen zak van tot el een ging telefoneren, ik dacht naar zijn commandant dus zei ik tegen een van die binken dat ze beter contact op konden nemen met het Huis van Bewaring 2 en wel zo spoedig mogelijk want voor 21.00 uur moest ik mij afmelden. En waarlijk er werd gebeld naar de bajes en zij lieten mij gaan zonder verder commentaar. Ik kwam iets te laat binnen, maar van de gezichten van de bewaarders viel af te lezen dat zij mij "van ze lang zal ze leven niet verwacht hadden". In het magazijn leverde ik niet alleen mijn koppel en stropdas in, ook sigaretten, een doosje lucifers en versnaperingen gingen in mijn plunjezak. Het zou niet zo moeilijk zijn om er te zijner tijd wat uit te plukken, een smoes was gauw verzonnen om bijvoorbeeld een andere broek of schoenen te halen. Ook de paar guldens leverde ik in en dat was alles. Mijn veters behield ik, daar werd geen aandacht aan geschonken en na, met een franse slag, te zijn gefouilleerd, werd ik naar de cel gebracht. De jongens zaten al op mij te wachten, geen van de drie had getwijfeld aan mijn terugkomst, de andere vier verklaarden mij stapelgek, maar die zaten ook voor andere zaken waar wij niet zo'n hoge pet van op hadden. De sleur van het dagelijkse gebeuren in de cel nam weel een aanvang. Maar de accu was opgeladen tijdens de paar dagen verlof en dat gaf mij de inspiratie de komende negen dagen met vertrouwen dOOIte komen, al verwachtte ik absoluut geen opzienbarende veranderingen tijdens het proces voor het H.M.G. Piet kon ik in ieder geval een riem onder de hart steken. Ik had in de stad verscheidene leuzen op de muren gezien, die de vrijheid voor Piet van Staveren eisten. Het L.A.C.S., het Landelijk Actie

Comité Schoonhoven was volop in beweging. Via een landelijk manifest was de bevolking voorgelicht over de schandalige behandeling van de honderden soldaten die geweigerd hadden om zich in te laten schepen en met 15 jaar opsluiting, en het dubbele ervan, werden bedreigd. Het L.A.C.S. riep de Nederlandse bevolking op hun adhesie te betuigen met de weigeraars en van de Minister van Oorlog afkondiging van onmiddellijke amnestie voor de zeer zwaar gestraften en voor de nog onderduikers. Ondanks de vele duizenden protesten uit alle hoeken van ons land, van communisten, sociaal-democraten en christenlijken, bedrijven, fabrieken en scholen, ging de reactie door met haar verderfelijke beleid. Voor het Hoog Militair Gerechtshof, op 3 Mei 1950, zag de advocaat-fiscaal geen enkele clementie en handhaafde het vonnis van de Krijgsraad en eiste wederom 3Yzjaar. Slechts 25 minuten nam de zitting in beslag, waarvan het grootste deel door mijn advocaat Soenito besteed werd. In een hartstochtelijk pleidooi verzocht zij het Hofrekening te houden met de gewijzigde omstandigheden, nu de troepen uit Indonesië terugkeerden kon men de Nederlandse gevangenen niet laten bevolken door jongens die naar eer en geweten hadden gehandeld. Deze vredelievende jongens verdienen een decoratie en is een langdurige opsluiting tussen misdadigers in de Nederlandse Kerkers, misplaatst. Zij verzocht de raad de opgelegde straf drastisch te verminderen of anders mij nogmaals te laten horen door de comnÜssie. Het Hof, met overdreven veel goud, balken en sterren, had gedurende het betoog van Soenito, ongeïnteresseerd in de papieren zitten snuffelen, ging weer rechtop zitten nadat een kort applaus van de publieke tribune klonk. Met ijzige kilte werd mij meegedeeld dat de uitspraak over 14 dagen plaatsvond, een klap met de hamer en het koor verdween van achter de groene tafel. Na een zeer kort onderhoud met mijn vader en moeder, meer familie werd niet toegestaan, werd ik weer naar Scheveningen teruggebracht. Het viel mij een beetje tegen dat ik nog twee weken in het cellenblok moest vertoeven, niet dat ik het spuugzat was, maar ik wilde weeteens een andere omgeving. Ofhet Bankenbosch of Spijkerboor zou worden, was af te wachten, zeker zou ik weer veel jongens uit Schoonhoven terug zien. De uitspraak in het hoger beroep twee weken later, resulteerde in een summiere strafvermindering, zoals Soenito mij had voorgehouden, Ik werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van drie jaar met aftrek van voorarrest vanaf 28 Oktober 1949 en ontslag uit de militaire dienst zonder ontzetting van de bevoegdheid om bij de gewapende macht te dienen. Het doek was gevallen, mijn militaire dienst was beëindigd. Ik had de ganse troep getrotseerd, de regering, het militaire gezag en alle mislukkelingen die uit de koloniale ruig gevreten hadden. Op verzoek van Soenito kregen we een zijkamer tot onze beschikking om nog wat na te praten waar, tot verbazing ook mijn ouders, zus en een aantal bekenden, waaronder de moeder van Piet van Staveren, toegelaten werden. Het deed mijn ouders goed dat ik niet het minst onder de indruk was van het zojuist gevelde vonnis. De suggesties, dat er te zijner tijd wel amnestie zou worden afgekondigd, de troepen waren alweer op de terugreis, nam ik voor kennisgeving aan. Voorlopig was ik in de kost bij het Ministerie van Justitie tot de herfst van 1952. Anderhalf uur lieten ze ons ongemoeid. De truck, waarmee ik vervoerd moest worden, was spoorloos zodat er voor vervangend vervoer gezorgd moest worden. Na een hartelijk afscheid werd ik weer snel naar de Van Alkmaldeaan gebracht. Terug in de cel bracht ik eerst Piet de groeten over van zijn moeder en vertelde natuurlijk het verloop van de zitting. Piet had intussen ook zijn dagvaarding ontvangen en moest op 25 Mei voor de Krijgsraad verschijnen. Ik maakte dat niet meer mee, 20 Mei werd ik overgebracht naar fort Spijkerboor, niet meer door de Militaire Politie maar met de Parketpolitie. Wie het fort betreedt waant zich onmiddellijk en een onderaardse ruimte. Het zou tijdens de oorlog uitstekend geschikt zijn om als schuilkamer te dienen. Alhoewel het vOOIjaarszonnetje scheen, voelde het aan als een grauwe en kille omgeving. Vlak voor de eerste wereld oorlog gebouwd als vesting voor de stad Amsterdam,

geïsoleerd van de bewoonde wereld, bleef het voortbestaan als een onding. Na de Tweede Wereld oorlog werd het in gebruik genomen om de collaborateurs op te bergen. Na de snelle amnestieregeling voor deze misdadigers, werd het geschikt bevonden voor de gestrafte Indonesië weigeraars, waarvoor nog geen plaats in Bankenbosch was. En in mindere mate ook voor militairen die in Indonesië een vergrijp hadden gepleegd, diefstal, zwendel, insubordinatie of het weigeren van een opdracht door officieren, die de soldaat, naar eer en geweten, niet kon of wilde uitvoeren. Via de administratie kwam ik via de administratie naar het kledingmagazijn, waar ik eindelijk mijn rijkseigendommen moest inleveren. Nadat alle uitrustingsstukken stuk voor stuk waren genoteerd en ik ondertekend had, werden mij een overall, schoeisel, etensbak met bestek en beddengoed verstrekt. Via een smalle gang, meldde ik mijn vervolgens in de derde kamer, de laatste. De kameroude, een Groninger, begroette mij hartelijk, wees mij mijn bed en terwijl ik mijn bed "model" opmaakte, vertelde hij ondertussen de gang van zaken in en om het fort. We hadden te maken met een semi-militair regime, de directeur was een ex-kapitein, een oorlogsvrijwilliger en geen gemakkelijk baasje. Onder de gevangenen werd gesproken over de "panter". Toen de jongens aan het eind van de werkdag de kamer in kwamen zag ik weer veel van mijn kameraden, Dick Kopjes-Nieman, Wim van der Lugt, Liefhebber uit Medemblik en de Drent Jan Timmer, met de laatste drie had ik in Dordrecht gezeten. Dezelfde avond vernam ik dat Wil en zijn maat, Nico de Pater, een paar dagen terug overgeplaatst waren naar een andere gevangenis. Op Zondag 17 April zaten alle jongens buiten voor het fort, luisterend naar een voetbalwedstrijd toen er plotseling een grote groep A.N.J. Vers op de fiets en getooid met rode vlaggen, op de dijk verscheen. Onder het zingen van strijdliederen werd een poging ondernomen om sigaretten en versnaperingen aan te bieden, dat door de bewaarders geweigerd werd. Wil en Nico zouden naar de demonstranten hebben gezwaaid wat hun op een deportatie kwam te staan, waarheen kon niemand vertellen. Inwendig prijsde ik mij gelukkig dat het allemaal aan mij voorbij was gegaan. Ongetwijfeld was de afdeling van de Spaamdammerbuurt met een flinke ploeg aanwezig geweest, onder andere mijn broer Cor. Er werd die avond nog veel geboemd over onze belevenissen van de afgelopen maanden, veel gelachen om de meest idiote en opwindende verhalen, er werd ook openlijker gesproken over de werkelijke motivering van de weigering. Men was veroordeeld en had niets meer te duchten van Militaire Politie, officieren en de Krijgsraad. Ondanks het troosteloze onderkomen was ik tevreden weer onder een grote groep jongens te bivakkeren. Na een paar weken onbenullig werk te hebben verricht, opnieuw beginnend met 5 cent per dag, werd ik ingedeeld in de ploeg die postzakken voor de PTT naaide, alles met de hand. Er moesten twee zakken per persoon afgeleverd worden, wat niet zo 'n heksentoer was. Voor elke zak extra kreeg je een premie, als je veel zin had kon je aan zeven zakken per drie dagen komen. Het was geen onaardig werk, we konden de hele dag praten met elkaar en verveelden ons geen minuut. In de ploeg zaten ook twee "Indonesië" ganger~, een Brabander, als vrijwilliger in 1946 naar de tropen vertrokken. Uiteindelijk was hij terecht gekomen als assistent van een tandarts, geschaakt bij het stelen van goud en teruggestuurd naar Nederland. Hoelang hij moest zitten wist niemand van ons, maar aangezien de oorlog in Korea oplaaide werd hij, op zijn verzoek of geronseld, ingedeeld bij het Korea bataljon en verdween binnen enkele dagen uit ons gezichtsveld. De andere, uitgezonden in 1947 als dienstplichtig, zat voor insubordinatie. Hij had in Indonesië een luitenant in elkaar geslagen. Het was een vriendelijke en zwijgzame jongen, hij had plezier om de verhalen, die wij vertelden. Hij liet ook blijken respect te hebben voor onze houding, sterker, als hij alles vooruit geweten had, had hij alle mogelijke moeite gedaan om er ook onderuit te komen. Het was er namelijk niet zo fair aan toe gegaan vertelde hij op een goede dag. Hoofdzakelijk gelegerd op een buitenpost op Java, had hij tientallen patrouilles gelopen

en waren hij en zijn maats, menigmaal op tegenstand gestuit. Na zo'n aanval verdwenen de Indonesiërs altijd in het niets en begon de jacht op hen met gevolg, dat er heel wat onschuldige Indonesiërs vermoord zijn. Veel leed hebben we veroorzaakt, huizen in brand gestoken en die a...r...kampongbewoners beroofd. Hij voelde zich lmap belazerd door de legerleiding en niet zonder emotie, zei hij, hebben ze ook mij drie jaar van mijn leven verknald. Orde en rust zouden we brengen, nou, het werd chaos en ellende. Zijn verhaal was identiek aan de vele soldatenbrieven, die vanuit Indonesië naar de Nederlandse dagbladen waren verzonden. Reeds in 1947 publiceerden het Parool en De Waarheid geregeld brieven over wreedheden. Nu hoorden wij het uit de mond van een gewoon dienstplichtig soldaat, die in goed vertrouwen de boot was opgegaan, maar diep teleurgesteld was teruggekeerd. In het kader van de naoorlogse vernieuwing van het gevangeniswezen door het Ministerie van Justitie bleefhet bij rapporten. Weliswaar zaten we in een halfopen "gevangenis" en werd er gelegenheid gegeven tot handenarbeid op zaal, middels het Rode Kruis. We mochten een krant ontvangen, natuurlijk niet De Waarheid. De vrijheidsbeweging bleef beperkt en de op militaristische leest geschoeide appels bleven gehandhaafd. Ook de bezoeksregeling, om de 14 dagen een halfuur, bleef onveranderd. We mochten absoluut niets eten, terwijl het eten bar slecht was. Kortom, de bewaarders bleven in hun oude ritme, niets mocht, alles moest. Zij waren conservatief en bleven dat, elke kleine overtreding werd gestraft. Een uitzondering betrof één van de twee huismeesters, zogenaamd de chefvan de bewaarders. Huismeester Kas was een uiterst vriendelijk en humaan mens. Het gerucht ging dat zijn zoon een beroep op de dienstweigeringwet had gedaan. Moeilijkheden werden door hem altijd binnenskamers opgelost, als hij weekenddienst had, brachten wij, bij mooi weer, de Zondagmiddag in de open lucht door, boven op het fort. Het zou mij niet verwonderen dat van hem het initiatief is uitgegaan om elke Zondagmorgen, rond de dijk te lopen met het hele koor, een man of 60. Uitzonderd bij regen vertrokken we om 10.00 uur voor de 112uur durende tocht, wel in colonne en mars tempo. Halverwege liepen we dwars door het dorp, de *Rijp*, waar toevallig kennissen van mijn moeder woonden, tante Betje en haar man. Ingelicht door mijn moeder stonden zij, en praktisch het hele dorp, voor hun huizen als wij zingend, door het smalle straatje marcheerden. Na verloop van drie'weken bleek tante Betje in de pul te vallen bij de jongens en werd zij begroet door ieder van ons. Wij probeerde het zelfs op een commando, tot hilariteit van de dorpsbewoners. Ongemerkt maakten we veel furore. Wil en Nico misten helaas deze ontspanningsmogelijkheden. Zij moesten hun spontaniteit bekopen met eenzame cellulaire opsluiting in de Utrechtse strafgevangenis. Ik kreeg zo'n vaag vermoeden dat zij voorlopig geïsoleerd zouden blijven, zo niet de volledige resterende tijd moeten uitzitten in de cel, ruim 2 jaar. Aangezien het dubieus bleef wat betreft de gebruikelijke V.I., de voorwaardelijke invrijheidstelling, voor de weigeraars, zou het een extra moeilijke periode voor ze worden. Ook voor Piet van Staveren zou de celdeur voor 7 jaar gesloten blijven. Voor de Krijgspad was hem 8 jaar opgelegd, wat bij de uitspraak met 1 jaar werd verminderd. Het was dus afwachten hoe zijn zaak in Hoger Beroep zou uitpakken. In de maand Juli moesten 20 man werk verrichten in de omgeving van Spierdijk, vlakbij Hoorn. We moesten de postzakken laten rusten, we zouden ingezet worden in de oogstvoorziening. 's Maandags ging het met een vrachtwagen de kop van Noord Holland in, met de beste verwachting, een paar weken op het land, lekker in hetzonnetje, leek ons niet gek. Aangekomen op de werkplek voelden we al direct dat het anders uitpakte. Geen landarbeid, niet inje blote bast in het zonnetje. In een grote conservenfabriek werden we aan de lopende band gezet, bonen uitzoeken onder een bels kabaal van de machines. 2½ dag duurde die ongein, in de middag van Woensdag ging er een flinke ijzeren bout met de bonen de machine in. Met een paar grote knallen was het gebeurd en gelijk ook voor ons. De volgende dag werkten we weer op de basis, aan de postzakken, tot

genoegen van allen. Spijkerboor bleef een duiventil. Om de haverklap verlieten 10 to 20 jongens het fort voor transport naar Veenhuizen. Een klein aantal werd ontslagen doordat zij de mazzel hadden gehad veroordeeld te zijn tot "slechts" 6, 7 of 8 maanden. De nieuwkomers werden altijd direct opgenomen in ons midden, wegwijs gemaakt in het systeem en voorgelicht over de goede en etters van bewaarders. Soms namen we een van de nieuwkomers behoorlijk te pakken. We fantaseerden er op los dat er 's avonds biljart gespeeld kon worden. Als we merkten dat er een biljartliefhebber onder hen was, pepten we hem op en lieten we hem melden bij de wacht, die het spelletje altijd mee speelde. Het slachtoffer werd dat door een bewaarder naar een hok gebracht waar de stronttonnen werden geleegd, kreeg een stok en moest dan de drollen door het gaas poeren. Begin Augustus werd ons de gelegenheid geboden vrijwillig in de mijnen te gaan werken in zuid Limburg. Het was voor ondergrondse arbeid met uitbetaling van loon. Er waren enkele verplichtingen aan verbonden, maar ook de belofte dat bij goed gedrag, na een halfjaar, men zou profiteren van een verlofregeling. Aangezien ik geen animo had in het aanbod, verdiepte ik mij er ook niet in. Een stuk of zeven jongens voelde wel wat voor dat avontuur onder wie Dick Kopjes Nieman en Jan Smit, twee jongens van onze kamer. Dick probeerde mij over te halen om mee te gaan, we konden toch een lekker spaarcentje verdienen. Nou was ik helemaal niet geïnteresseerd in geld en ik zag mij toch echt niet een paar honderd meter onder de grond zitten. Op 6 September vertrok er inderdaad een ploeg van 7 man, waaronder Dick en Jan, naar de mijnen. We zaten toen al in de strafgevangenis Bankbosch in Veenhuizen waar we op 3 September 1950 aangekomen waren met 17 man vanuit Spijkerboor. Als nieuwaangekomene werden we ondergebracht in de isolatiebarak genaamd "Leegwater" Bankbosch was speciaal bestemd voor Indonesië weigeraars en in de zomer van 1948 in gebruik genomen. Het voorgedeelte bestond uit diverse barakken, administratie, kledingmagazijn, keuken, ontspanningszaal en nog een 6-tal barakken. Het achterste deel bestond uit 8 grote barakken, 3 rechts, 3 links en haaks daarop nog 2 barakken, elk bestemd om 40 jongens te huisvesten.

Elke barak had zijn eigen naam, onder andere Spinoza, Rembrandt en Vondel. Het geheel was omheind met prikkeldraad. Door de stringente afzondering bleven we verstoken van elke informatie over het wel en wee van het kamp. 's Morgens vroeg liepen we naar het land, waar we suikerbieten moesten ontdoen van het loof en kruin, onder bewaking van een gestichtwacht met karabijn. Een beroerde periode, het najaar was koud en er viel veel regen, onze klompen bleven vastzitten in de Drentse grond en menigmaal kwamen we doornat weer in de barak terug, als laatste van alle jongens. Bij naleving van de kampregels door een gevangene, werd je na twee maanden opgeschoven naar de tweede fase waar het regime de teugels iets lieten vieren. We mochten eenmaal per week een brief schrijven en bezoek ontvangen. Alsof het een gunst was, iedere veroordeelde gevangene heeft recht op correspondentie en bezoek. Je kwam ook in aanmerking voor ander werk: Na goed gedrag en naleving van dezelfde kampregels kwam je vervolgens in de derde en laatste fase. Drie fasen moesten we ondergaan om in aanmerking te komen voor alle faciliteiten, sport, kantine, bibliotheek en ontspanning. We moesten dus bewijzen geen crimineel inslag te bezitten.

Hoofdstuk XVI

Bezoek per bus naar Drente

Eind November kwam er plotseling een eind aan dit systeem, alle jongens werden onderverdeeld in de barakken J.P. eoen, Boerhave, Grotius, Vondel en Rembrandt, de isolatiebarak Leeghwater bleef nog gehandhaafd. Deze maatregel werd waarschijnlijk genomen door het verloop van gedetineerden. Zij die voor Augustus 1948 veroordeeld waren, kregen in verband met de troonswisseling, 6 maanden gratie. Deze gratie was toegepast op alle gedetineerden. Aanvankelijk wilde het militair gezag deze gratie voor de Indonesië weigeraars torpederen, maar de Minister van Justitie wees dit van de hand. Om tegemoet te komen aan de generaalskliek, werd de voorwaardelijke invrijheidstelling aan bepaalde voorwaarden verbonden. Volgens de wet op strafvervolging heeft iedere gedetineerde bij goed gedrag recht op V.L, dat wil zeggen een vermindering van zijn straf met een derde deel. Daar waren de zeer zware straffen door de Krijgsraad op gebaseerd. Gestrafte weigeraars mochten niet in de maatschappij terugkeren voor hun onderdeel was gedemobiliseerd vanuit Indonesië. Om voor V.L in aanmerking te komen moesten we een "bereid verklaring" ondertekenen, waarin de voorwaarde, dat we de resterende dienstdienst uit moesten dienen. Voor het overgrote deel betekende dit nog twee jaar nadienen, omdat de eerste opleiding hooguit zes maanden in beslag had genomen en de Krijgsraad een verblijf van 2½ jaar voor de troepen in Indonesië had gesteld. We werden dus extra zwaar gestraft, niet tekenen betekende tot de laatste dag uit zitten. De gevangenispoort zal voor mij pas open gaan op 4 November 1952, de opgelegde straf plus 1 week die de Krijgsraad in Den Bosch mij opgelegd had. Ik kwam terecht in de barak Boerhave. Van de 40 jongens was ik er nog bekaaid van af gekomen, straffen van 3½-4 jaar waren in de meerderheid; Jan Heyerman uit Hypolitushoef, 5 jaar. 5 November werd ik tewerk gesteld in de meubelmakerij. 's Morgens om 07.15 uur werden 60-70 jongens in een gesloten oplegger vervoerd naar de Rijkswerkplaatsen, een onderdeel van de kolonie, waaronder Norgerhaven, gesticht 1 en Esserheem, gesticht 2, ressorteerden. Na een rit van 20 minuten verliet iedereen de oplegger en zocht zijn werkplek op. De beton- en metaalfabriek, de houtbewerking en zagerij en de smederij. Meerdere werkplaatsen bestonden uit schoen- en klompenmakerij, wasserij, kuiperij en nog een aantal werkplaatsen die belangrijk waren en in het onderhoud van de gedetineerden bij droegen. Slechts met 2 man uit Bankenbosch stapten we de meubelmakerij in, de Amsterdammer Wijnant Walter en ik. De rest kwam mij onbekend voor, in zoverre dat een klein kind onmiddellijk de Duitse politieke delinquenten er uit zou pikken, nog steeds getooid met de hatelijke Duitse gevechtspet op hun kop. Ik kreeg een nare smaak in mijn mond, moesten we, met dat schorem werken? Wijnant, van beroep meubelmaker, had zijn vaste plek in de werkplaats die uit drie afdelingen bestond, rechts met acht werkbanken, in het midden 5, het linker gedeelte was leeg. Ik kreeg de eerste werkbank toegewezen in het midden gedeelte, vlak voor het karltoortje van de opzichter en zijn ondergeschikte, de werkmeester Berk. Bleef de 2de bank onbezet, de 3de werkbank was ingenomen door een vent van een jaar of 30, de achterste bank door een mof, een jaar of 45. U:: voelde mij helemaal niet op mijn gemak tussen die lui. In de middag pauze hoorde ik van Wijnant dat er nog 2 Duitsers werkten, de rest waren Nederlanders, SS-ers en lieden die hand en spandiensten hadden verricht voor de bezetter. Volgens Wijnant had ik de morgen bij aankomst bijna de grootste schurk omver gelopen, Aus der Funten. Als je morgenochtend goed om je heen kijkt, zei Wijnant, dan zie je het hele zootje, Kotella, Lages en hun trawanten. Het zat mij zo hoog dat ik er 's avonds met enkele jongens over sprak. Het leverde

natuurlijk niet veel op, weigeren betekende weg uit Bankenbosch en de rest uitzitten in een gesloten geVlli'lgenis, cellulair, waar je ook weer die monsters tegen kon komen. Het zou wel wenn'en en ik moest maar "uitkijken en dagen tellen". Dat we opgescheept werden met oorlogsmisdadigers was en bleef natuurlijk schunnig. Het werk dat mij opgedragen was sprak mij ook niet zo alli"broodplankjes schuren. Er mocht absoluut geen oneffenheid achter blijven. Het was van en voor de Nederlandse Spoorwegen. Onder mijn werkbank lagen er wel 300, die afgewerkt moesten worden. Ik verdiende nu al 15 cent per dag, ook hier werd weer begonnen met 5 cent terwijl ik in Spijkerboor al aan 15 cent zat. In November kregen ik en mijn kameraden van de 3 September ploeg na twee maanden weer bezoek. De lange rit naar de Drentse veen kolonie werd ondernomen met twee autobussen, mogelijk gemaa...~door de vrouw van Bep Grande, die deze bussen inhuurde, zodat ouders, vrouwen, verloofden en familie, niet van het openbaar vervoer afhankelijk waren. En het was aanzienl~k goedkoper. Ondanks het feit, dat er maar twee personen per gedetineerde tot het bezoek toegelaten werden, was er geen plaats onbezet in de bussen. Het bezoek vond plaats in de ontspanningsbarak. Over de hele lengte van de barak stonden twee lange tafels, wij moesten plaats nemen aan de buitenkant, het bezoek aan de binnenkant. Een breed middenpad was bestemd voor de bewaarders, die ons goed in de gaten hielden. Er mocht niets gegeten worden en geen handelingen die indruisten tegen de "regels". Desondanks werd er heel wat weg gestouwd, in hoofdzaak chocolade en bananen, wat zachte etenswaren. Mijn vader had een belangrijk krantenknipsel uit De Waarheid meegenomen, toen hij het voorgelezen had vond ik het zo interessant dat ik het, zo klein mogelijk met kauwgom, onder de tafel plakte. Als het lukte kon ik het Maandag of Dinsdag wel weer te pakken krijgen. Als de bewaarders het vonden was er nog geen man overboord, het zou moeilijk na te gaan zijn wie waar gezeten had. Na vijf k'Nartier was het bezoek weer naar buiten gewerkt en bleven wij allemaal achter om één voor één gefouilleerd te worden. Alle spullen, studieboeken, huisvlijt, tandpasta en andere dingen, moesten ingeleverd worden, zij konden na controle en toestemming de volgende dag afgehaald worden. Mijn krantenknipsel vond ik twee dagen later terug tijdens de zang repetitie, ik had het aan niemand verteld tot dan toe. Om niet in een valkuil te lopen verstopte ik het ergens achter het podium. Praktisch elke avond was ik in de ontspanningsbarak voor de zang oftoneelrepetities. We mochten de barak verlaten nadat we de zaalbewaarder opgaven waarheen het doel was. Ik elke barak was een bewaarder aanwezig van 's morgens vroeg tot laat in de avond. Het kranten artikel bevatte een verslag van de Tweede Kamer, waarin het Kamerlid van de C.P.N., Benno Stokvis, opnieuw een lans brak voor de Indonesië weigeraars. Hij stelde dat een gelijke gedragslijn diende te worden gevolgd, zeker na de soevereiniteitsoverdracht van December 1949. Terwijl de Indonesië "deserteurs" gratie onthouden wordt, wordt de gratie wel toegepast op grote groepen van de politieke delinq-menten. De Ministers van Justitie en Oorlog omzeilden deze vraag. Het gratiebeleid, dat ten aanz(en van een bepaalde groep delinquenten wordt gevoerd (de oorlogsmisdadigers) kon geen consequenties inhouden voor het gratie beleid van een andere groep (de Indonesië weigeraars) welke van geheel andere karakter is. Daarmee had de democratie weer gesproken en rond de Kerstdagen ondervonden wij deze mentaliteitsverschil overduidelijk. Tientallen Duitse en Nederlandse oorlogsmisdadigers werden naar huis gestuurd en velen zagen hun levenslange gevangenisstraf omgezet in 20 jaar. In iedere werkplaats waren politieke delinquenten verdwenen, in de meubelmakerij ook twee, een Duitser en een Nederlander. Deze gratie golf veroorzaakte bij ons nogal wat deining en werd druk bediscussieerd. Het kranten artikeltje had spoedig de weg gevonden onder de jongens. Ondanks mijn afkeer van die beulen kwam ik toch automatisch in gesprek met de vent, die bij mij aan de andere werkbank stond en hoofdzakelijk doodkisten in elkaar zette. Volgens zijn zeggen was hij

alleen maar aan het Oostfront geweest en veroordeeld tot twaalf jaar. Als je niet beter wist leek het een aardige kerel. Hij had alleen, zo zei hij, op het verkeerde paard gewed. Van hem kwaam ik te horen wie zich allemaal ophield in de meubelmakerij: concentratiekamp bewakers, SD-ers en meer van dat tuig. Eén van de Nederlanders had een vonnis van 20 jaar wegens zijn aandeel in moordpartijen, gepleegd in Frankrijk. Hij was bij de SD geweest. Wat hij uitvoerde in de werkplaats, daar kreeg ik geen hoogte van. In een hoek stond hij de ganse dag, op een klein plateau in papieren te scharrelen, werken deed hij nooit. Hij had, zoals gezegd werd, in de bajes een lekker baantje bemachtigd. Hetzelfde gold de drie Duitse oorlogsmisdadigers in de kuiperij, schuin achter de meubelmakerij. Alle drie in eerste instantie veroordeeld tot levenslang, door het gratie beleid van de regering, teruggebracht naar 20 jaar, zaten zij letterlijk en figuurlijk hun tijd uit. Op hun kont gezeten, op een kuip, rond een grote warme kachel, brachten zij hun dagen door. Door de barre koude in onze werkplaats, drukte ik vaak mijn snor en week uit naar de warmte in de kuiperij. De baas, VanDalen, ook verantwoordelijk voor de kuiperij, zou mij daar nooit zoeken om de doodeenvoudige reden dat hij nimmer een stap in de kuiperij zette.

In Januari 1951 voerden wij het toneelstuk OP HOOP VAN ZEGEN op voor een publiek van onze eigen jongens, directie, bewaarders met hun 'Touwen en de rest van de staf. Er moest natuurlijk behoorlijk geïmproviseerd worden bij gebrek aan vrouwelijk gezelschap, een van de jongens moest de rol van de moeder op zich nemen, terwijl de kleinste, het kind speelde. Onze regisseuse, Mevrouw Van Huit was apetrots op ons na afloop van de voorstelling. En wij waren tevreden dat we de jongens weer een avondje ontspanning hadden gebracht. Daarnaast hadden wij altijd veel plezier tijdens de repetities gehad, omdat dat gepaard ging met de nodige hilariteit. Een belangrijke factor was dat we ook de jongens van de andere barakken beter leerden kennen en de basis legde voor een fijne kameraadschappelijke verhouding, die voor velen van ons nog zou doorwerken tot ver in het volgend jaar. Het was nog steeds hartje winter in Februari. Het kwik stond al weken onder nul en het vervoer in de veewagen naar de werkplek was erbarmelijk, vooral in de morgen. We kwamen half bevroren in onze dunne kleding in nauwelijks verwarmde werkplaatsen aan, terwijl de Duitse oorlogsmisdadiger nog steeds in zijn lange dikke nazi winterjas rond liep. Na diverse klachten onzerzijds kwam het op 8 Februari tot een uitbarsting. Wie de aanzet had gegeven wist ik niet maar spontaan weigerden alle ploegen na werktijd in de veewagen te stappen. Wij wachtten af hoe dat zou aflopen. Het voorval gaf natuurlijk de nodige heisa, gestichtwachten en werkbazen trachtten op alle mogelijke manieren ons in de wagen te krijgen. Met vage, en valse beloftes, lukte het de ambtenaren na drie kwartier een eind te maken aan onze actie. Iedereen zat weer in de wagen, op twee man na, Jan Heyernans en ik. Wij waren niet van plan toe te geven en wisten het vervoer nog een kwartier op te houden, toen werden ook wij gedwongen in te stappen en met een uur oponthoud kwamen we in Bankbosch aan. De hele ploeg mocht het kamp in, Jan en ik werden regelrecht naar het kantoor van de directeur, Feyen, gebracht. Feyen was de directeur uit Spijkerboor, de ex-kapitein met de bijnaam de "Panter", en sinds enige maanden de bolle bof over Bankbosch. Volledig ingelicht via de telefoon, betichtte hij ons van "ondermijning van de discipline" en zonder weerwoord werden we bestraft met één week afzondering met om de dag water en brood. Bij herhaling zou verwijdering uit het open gesticht volgen. Dat betekende een week "onder de rooie pannen", een uitdrukking die stond voor een gebouw met rode dakpannen, geheel afgezonderd van de bewoonde wereld, een soort miniatuur gevangenis. De straf ging onmiddellijk in en we werden lopend, onder begeleiding van een gestichtwacht afgevoerd. Binnen een halfuur zaten we in een cel, het ging allemaal zo snel dat ik amper het aantal cellen in mij op kon nemen.

Ook door de duisternis ontging mij het één en ander, er brandden slechts twee of drie lampjes. Voor de celdeur achter mij werd gesloten, werd te verstaan gegeven dat het verboden was enig geluid voort te brengen en ik moest mij rustig houden. Een klein lampje verlichtte de kale cel, een bed, kruk, vast tafeltje en een ton was alles wat ik tot beschikking had. Het eerste dat opviel was de doodse stilte, geen gerammel met sleutels, geen stem te horen en ook geen geloop. Het kruisje was verankerd aan de muur en stond achter het tafeltje. Je zat dus altijd met je gezicht naar de deur, zelfs het klepje van het 'judasoog' werd geruisloos bediend. Intuïtief merkte ik dat ik meer dan eens geobserveerd werd die avond. Het kleine lampje in de cel ging plotseling uit, ik nam aan dat het tien uur was en in het donker kleepte ik mij uit en dook onder de dekens om zonder moeite direct in slaap te vallen. De eerste morgen bleek dat het geen holle woorden waren die de bewaarder mij de vorige avond had toegesnuwd. Ik werd gewekt door dezelfde bewaarder, moest direct opstaan en binnen vijf minuten gewassen en aangekleed zijn. Hij had een klein wasbakje met water achtergelaten en een handdoek ter grootte van een zakdoek. Precies op tijd werd het wasbakje en handdoek weggehaald. Het water moest in de ton. De deur werd gesloten en ging niet meer open. Mijn ontbijt kreeg ik door het etensluik, vier belegde boterhammen en een mok koffie. Tot de middag gebeurde er niets, het was en bleef muisstil. Aanvankelijk dacht ik wat werk te moeten doen, enveloppen vouwen of iets dergelijks maar niets van dat alles. Ik werd aan mijn lot overgelaten en bracht de tijd door met een beetje gymnastiek, ijsberend door de cel ondertussen neurënd de mij bekende liederen van De Internationale tot het slavenkoor van Nabuco. Om een uur of een kreeg ik warm eten en halve namiddag weer brood met koffie. Het water bij het brood was kort geleden afgeschapt. Hoe afgezonderd we waren bleek na een paar dagen. In de muur, achter de "strontton" was een ijzeren deurtje aangebracht. Ik had mij al gevraagd waar voor het diende. Welnu, op een gegeven moment werd dat deurtje, van de buitenkant af, opengemaakt, de ton werd weggehaald en gelijk een schone neergezet en dat was het enige geluid dat ik deze week vernam. Hoe scherp je ook luisterde, het bleef ijsig stil. Of er buiten Jan Heyerman en mij nog meer cellen bezet waren, m'n kop eraf, ik wist het niet. Slechts twee bewaarders zag ik die week, de bewaarder die mij naar de cel had gebracht en een andere die mijn maandagochtend, en de volgende dagen wekte. "Opstaan", was alles wat er uit die vrolijkere zijn strot kwam. 28 uur voor de "straf" ten einde liep, dacht de directie mij nog extra te straffen en vond het kennelijk de ideale omstandigheid mij zo diep mogelijk de grond in te boren. Woensdagmiddag, 14 Februari werd het etensluikje geopend en mij een rouwbrief aangereikt. De rouwbrief betrof mijn ope, mijn moeders moeder. Zij was op 8 Februari, op 84-jarige leeftijd overleden en natuurlijk al een paar dagen terug begraven. Dat ik de rest van de dag niet in een plezierige stemming verkeerde, laat zich begrijpen.

Donderdagavond klokslag half acht werden Jan en ik weer teruggebracht naar Bankenbosch en hartelijk begroet door de jongens. *Alsof* er niets gebeurd was namen we weer deel aan het ontspanningsleven en werden de volgende morgen in de koude, rottige weewagen als vanouds naar het werk gereden. Een dag of wat later informeerde Jan de Wit uit Krommenie, hoe wij het ervaren hadden in de afzondering. Ik vertelde hem het één en ander en moest toen van hem horen dat wij veel mazzel hadden gehad. Hij had namelijk twee maanden eerder ook 14 dagen onder de rooie pannen doorgebracht op "water en brood", maar in een isolatiecel. Een isolatiecel is een cel die aan alle kanten bekleed is met leer of stevig canvas, opgevuld met stro of ander materiaal. In het Huis van Bewaring in Rotterdam had ik eens zo een cel gezien. Normaal worden in deze cel gevaarlijke psychisch gestoorden of weerspannige gedetineerden opgesloten. De cel is absoluut geluiddicht, je kan er te keer gaan als een beest zonder dat iemand zich er aan stoort. Jan de Wit, in Maart 1949 veroordeeld tot 3 jaar en 3 maanden, was

noch gestoord noch gevaarlijk. Hij was in de isolatiecel terecht gekomen om het simpele feit dat hij, in een brief naar zijn ouders, het systeem en het kamp bekritiseerd had. De briefcensuur werd hem noodlottig. Al met al de grootste flauwe kul, ik vond het niet zo moeilijk om briefjes in handen te spelen van mijn ouders als zij op bezoek kwamen. Deze briefjes waren bestemd voor tante Cobi, mijn onderduikadres, voor de afdeling Spaamdammerbuurt van het A.N.J.Y. en andere vrienden. Eenmaal in de maand schreef ik ook naar een correspondentie vriendin, de A.N.J.V.-ster Els Jansen uit de afdeling TWestDit moest dus officieel op postpapier met strook en stempel van de gevangenis. Post zonder deze strook werd niet uitgereikt. Achter de barakken Boerhave en J.P. Coen stond de knutselbarak voorzien van werkbanken, een kast met gereedschap en een houtdraaibank. De meest professionele werkstukken werden er gefabriceerd. In zwang waren de eiken naaiboxen op gedraaide poten. Een leuke bezigheid was het maken van 30 centimeter hoge molentjes van triplex, finer en kleine stukjes hout. Tientallen van deze molentjes gingen met het bezoek mee naar huis. Hout, triplex en andere materialen moesten we kopen en via de meubelwerkplaats werd het bestelde door Wijnant in orde gemaakt. Vrijdags na het werk werd het in één of twee manden meegenomen naar het kamp. Op deze manier werd er "Theel wat versierd" voor ons, door Wijnant. Als er officieel een plaatje drie millimeter triplex was besteld en gekocht, ontving je daarvoor een kwitantie en zat je goed voor het tienvoudige. Huismeesters noch bewaarders hadden in de gaten hoe zij in hun eigen bajes geflest werden. Niet iedereen was behendig in het hanteren van houtbewerkinggereedschap, zodat deze jongens zochten naar andere vormen van recreatie. Geleidelijk ontstonden na de opening van Bankenbosch in 1948 met medewerking van de sociaal ambtenaar, sport activiteiten. Een voetbal-, handbal- en volleybalteam kwamen van de grond, gevolgd door een toneelgroep en zangkoor, van begin af geleid door Mevrouw Van Huit. Toen ik in het kamp arriveerde, draaide teams en dubs volop. Speelde het voetbalteam aanvankelijk binnen het grondgebied van de kolonie, nu ging het geregeld op bezoek bij teams in de provincie vergezeld door Mijnheer Van Huit, adjunct-directeur en een zeer "goede" bewaarder, uiteraard met een aantal jongens die ons team ondersteunen.

Al deze activiteiten kwamen tot stand door de com... 't Hissie O. en O. (Ontspanning en Ontwikkeling), waarin de clubs vertegenwoordigd waren. Met medewerking van de directeur, "de panter", werd de initiatiefuemer, Bep Grande, tot voorzitter aangesteld. Bep leerde ik kennen als een groot organisator. Voor zijn militaire diensttijd was hij werkzaam op het kantoor van de Eenheids Vak Centrale (EVC).

In de afgelopen anderhalf jaar was de commissie er in geslaagd het verblijf voor alle jongens een stuk aangenamer te maken. Er vonden schaak- en damcompetities plaats tussen de bewoners van de barakken, Bep zelf gaf les in bridge voor de geïnteresseerden en er kwam toestel in om muziekinstrumenten van thuis te laten komen zodat toneel en cabaret muzikaal omlijst kon worden. Wat later kwam de wandelclub tot stand, Wier leden bij officiële gelegenheden van de Drentse wandelbond meeliepen. Deze laatste activiteit stond voorop in de agenda van de commissie, zoveel mogelijk ontspanning buiten de kolonie. Dat betekende contact met familie en sympathisanten, de jongens uit de drie Noordelijke provincies profiteerden daarvan volop. Ruim een jaar is er zelfs een kampkrant, "De Schakel" uitgekomen, waarvan de redactie in handen was van een aantal jongens en een ambtenaar. Tot September 1950 kwamen 13 edities uit de stencilmachine. Als ik het goed begrepen had ging de kampkrant ter ziele door interventie van de kampdominee. In "De Schakel" werden diverse onderwerpen aan de orde gesteld, onder andere de zin en/of onzin van de militaire krijgsmacht. De pacifistische inslag van de Friezen speelde hierin een grote rol. Onze tweede man in de commissie van O. En O. was zeker zo belangrijk als Bep. Na een onderduik periode

van 3Yzjaar werd Joop van Zanten, uit de stad Groningen, in Februari 1950 gearresteerd door de M.P. Joop had toen al een jarenlange ervaring in de arbeidersbeweging achter de rug. Van beroep typograaf was hij in het tweede oorlogsjaar in de illegaliteit terecht gekomen en tot het einde van de oorlog in de leiding van de illegale C.P.N. actief in zijn stad en omgeving. In 1946 ingelijfd in het leger, moest hij na enkele maanden opleiding met de zogenoemde 7 December divisie vertrekken naar Indonesië. Wijselijk trad hij eerst in het huwelijk voor bij voor de tweede keer moest onderduiken. Via Schoonhoven en Scheveningen kwam hij in Juni 1950 met een veroordeling tot 1 jaar en 3 maanden in Ba... "L~enbosch". Joop had het geluk: dat hij vanaf het begin in de binnendienst als kamerwacht aangesteld werd. Dus geen gebruikelijke twee maanden landarbeid of turf steken. Door zijn onopvallende houding wist hij een paar maanden later toch een baantje buiten de poort te bemachtigen. Hij moest met een kruiwagen bij directie, staf en bewaarders zorg dragen voor de aanvulling van de turfhokken. Hier kon hij zijn activiteiten verder ontplooien en contacten onderhouden met De Groningse Partij en De Waarheid. Op welke manier, daar liet Joop zich nooit over uit. Hij organiseerde politieke scholing met vijf of zes man in de ontspanningsbarak onder het mom van cabaretrepetities en beschikte over het boek "economische vraagstukken" van Leontjev. Bij onraad werd er natuurlijk direct overgeschakeld en repeteerden we weer serieus. Het cabaret werd een enorm succes, compleet met een conferencier, B.B. orkest, Hawaï band, een duo met gitaar en zang en sketches. In een van de sketches, in elkaar geflanst door onszelf, werd kampleiding en bewaarders op venijnige manier gekapitteld maar dat lieten we achterwege tijdens de generale repetitie waar "De Panter" en de sociaal ambtenaar aanwezig waren. Het zou de censuur nooit doorkomen. Toch viel de voorstelling in goede aarde en gaf de hoogste baas van de kolonie, die ook aanwezig was geweest, toestemming voor een herhaling in het verenigingsgebouw van Veenhuizen. Twee weken later stonden we weer op de planken voor een stampvolle zaal. Het sketchje, waarin we de draak staken met de ambtenarij, moest geschrapt worden.

Joop van Zanten verliet Bankenbosch op 9 Mei, een paar dagen voor de avondvierdaagse, waar onze wandelclub ook in mee zou lopen. We hadden al eerder op een Zaterdagmiddag meegelopen met marsen van 25 kilometer, in Zuid-Laren en Haulerwijk. Daarvoor waren alle wandelaars, 30 tot 35 man, voorzien van nieuwe pakken met overhemd en stropdas plus goede schoenen. De avondvierdaagse werd een waar feest voor de ploeg. Joop had zijn werk goed gedaan, tijdens deze mars kregen we van alles aangeboden, onder andere snoep, chocolade en sigaretten. Na afloop werden we elke avond onthaald door een paar vrouwen van de N.V.B., Nederlandse Vrouwen Beweging, die ons van alles toestopte waaronder ook een paar artikeltjes uit De Waarheid en het A.N.J.V. orgaan. De bewaarder, die met ons meeliep, was uit het goede hout gesneden, ook de adjunct-directeur, Van Huit keek de andere kant op. De ontsparringscommissie bedacht allerlei activiteiten. Zo kwam het voor elkaar dat we vishengels van thuis mochten laten komen en gingen we Zondag, in de vroege morgen, op pad om te vissen. Ik had van mijn leven nog nooit gevist, maar amuseerde mij kostelijk. We lagen dubbel van het lachen toen op een gegeven moment een van de jongens voorover in de plomp verdween. Hij was in slaap gevallen. Deze vorm van recreatie was heel wat anders als de kerkgang, die het gros van de jongens allang zat was. Alhoewel het niet verplicht was, gingen we toch met een grote groep ter kerke. Het was een half uur lopen en dus was de Zondag al een eind op dreef als we weer in het kamp aankwamen. Naast de "visclub" ging er ook een ploeg de natuur in en zwierf door de bossen op zoek naar wild of naar kievitseieren op de Drentse vlakten. Op initiatief van de Amsterdammer Jan Koning werd er ook aan bokstraining gedaan. Ik liet mij een keer verleiden om een paar bokshandschoenen aan te doen, kreeg toen

zo'n knal voor mijn hoofd van mijn tegenstander dat ik de rest van de avond niet meer kon tellen tot tien. Jan Imer genoeg kwam aan alle activiteiten een eind toen in Juli 1951 Bankbosch opgeheven werd. Het verloop was zodanig dat er nog slechts honderd jongens in het kamp verbleven. De jongens, veroordeeld in 1947 en 1948 van 4 tot 4½ jaar, verlieten in grote getale het kamp. Hun straf zat erop. Ook de veroordeelden in 1950 met de veel lagere straffen gingen naar huis. Er kwamen nog wel steeds groepjes jongens binnen, maar het werd onrendabel. Volgens het Ministerie van Justitie kon het kamp met zijn grote staf ambtenaren niet worden gehandhaafd. Op 25 Juli werden we overgebracht naar het eerste gesticht, Norgerhaven, waar niet alleen de niet erkende dienstweigeraars verbleven maar ook een zootje politieke delinquenten. We kwamen in een totaal andere omgeving terecht, verstoken van de activiteiten waar we in Bankbosch zo van genoten hadden. Werd onze vrijheid behoorlijk beperkt, schunniger was de middeleeuwse manier waarop we de nacht moesten doorbrengen. Boven, via een houten trap te bereiken, stonden over de hele lengte van twee dagverblijven aan weerskanten, zestig ijzeren kooien van ongeveer zeventig centimeter breed voorzien van een hangmat. Al deze kooien werden gedurende de nacht, afgesloten. Je moest er niet aan denken dat er, middenin de nacht, brand zou uitbreken. Als ratten in een val zouden we geroosterd worden.

Hoofdstuk XVII
Wil en Nico komen ook

Wil van Kempen en Nico de Pater kwamen er na ruim een jaar eenzame opsluiting in de Utrechtse gevangenis ook. Eindelijk kon ik hen begroeten. Aangezien zij op een andere zaal ondergebracht waren, was en bleefhet contact toch erg moeilijk. Gelukkig voor mij zat het werk in de meubelmakerij er op. Ik werd in de gebouwendienst tewerk gesteld, tezamen met Ja...Heyerman. Onze werkmeester bleek een zeer sympathiek baasje. Jan en ik werden van het ene karweitje naar het andere gestuurd. We kregen een mooi en rustig leven. We moesten bijvoorbeeld naar het verenigingsgebouw, op een oog afstand van de werkplaats om een paar stoelen te lijmen. We liepen de halve kolonie door, Jan met het gereedschapskistje op zijn schouder en ik met twee lijmtangen. Jan was een fijne kameraad met een hart van goud. Hij en zijn maat Jenne Smit uit Nieuw-Buinen kregen 5 Januari 1949 met een ploeg van vijftien man voor de Krijgsraad een eis van 7 jaar. De gezamenlijke straf van de vijftien jongens was ruim vijftig jaar. De willekeur was troef door alle zittingen heen. Hoe vroeger je voor kwam, des te milder de straf. Die liep fors op naarmate de zitting duurde. Jan en Jelle waren die ochtend 'de laatsten. Bij de uitspraak enkele uren erna, was het vonnis 2 jaar lager voor beiden. In hoger beroep ging de advocaat-fiscaal met de Krijgsraad mee, dus een eis van 5 jaar. Veertien dagen later was de uitspraak 4½ jaar met aftrek van voorarrest. De verbetenheid van het militair gezag was furieus tegen alles en iedereen die zich verzette tegen de koloniale oorlog. In het hoofdgebouw van Norgerhaven waren de wacht, kantoor, keuken; magazijn en diverselokaliteiten voor de interne dienst. Door een poort, in het midden van het gebouw, kwam je op een grote binnenplaats met aan weerskanten twee lange, kazerneachtige gebouwen, onderverdeeld in zes enorme zalen met één toegangsdeur voor twee zalen. De eerste twee zalen links werden bevolkt door ons, de volgende zaal of zalen door politieke delinquenten. Hoeveel er zaten ben ik nooit te weten gekomen. Wat ik wel te weten kwam was het soort geboefte dat er zich daar ophield. Op een dag na werktijd, kwamen Jan en ik een paar minuten eerder de poort binnen, we liepen heen en terug naar de werkplaatsen wapt de veewagen was verleden tijd. Juist voor Jan en ik onze ingang wilde binnegaan waren we getuige van een staaltje moffenmentaliteit. Voor de tweede deuropening, van de politieken, stond een vent van een jaar of vijftig in aangezicht met eenjongeTe man die, stram in de houding stond. Dit tafereel~e was voor ons aanleiding om even afte wachten wat voor komedie er opgevoerd werd. Mijn ogen rolde uit mijn hoofd toen de jongere man met luide stem uitkraamde: JAWOHL HERR GENERAL. 's Avonds hoorde ik, ingelicht door de jongens die al geruime tijd in Norgerhaven verbleven, dat we te maken hadden met "de generaÜ.Çristiansen, Wehnnachtbefehlhaber in den Nederlanden", slechts veroordeeld tot twintig jaar. In mijn gedachten zag ik weer de aanplakbiljetten uit de oorlog, waar zijn naam onder prijkte en waarop bekend werd gemaakt dat er zes, acht of meer mannen gefusilleerd waren, onschuldig en zonder vorm van proces. Nog hadden die schooiers niets geleerd, ruim zes jaar na hun nederlaag. Mijn verblijf in Norgerhaven was van korte duur. Terwijl we op het punt stonden te vertrekken naar het werk, werden in de morgen van 16 Augustus tien namen afgeroepen die op zaal moesten achterblijven. Ik was er een van. We moesten verdere instructies anvrachten. Wat er aan de hand was, niemand kon opheldering geven. Twee uur lieten ze ons darren, waarna de huismeester opdracht gaf al onze persoonlijke bezittingen in de pakken en ons onmiddellijk te melden op de administratie. Daar kregen we te horen dat we op transport gingen naar Vught als kwartiermakers. De truck stond al met draaiende motor

voor de poort. Dat was alles dat ze los lieten, nooit werd je volledig ingelicht. Voordat we de truck beklimmen kon ik een van de jongens van de binnendienst op het laatste moment nog influisteren waar we naar toe gingen. Direct daarop zette de truck zich in beweging, de kolonie uit op weg naar weer een andere bestemming, zonder kans afscheid te nemen van de achtergebleven kameraden. Onderweg waren we al tot de ontdekking gekomen dat we allen uit de bouw kwamen, till'J11erlieden, schilders, elektriciens en een dakdekker. Een paar uur later bereikten wij onze nieuwe bestemming, een barakkenkamp met dubbele omheining van prik...~eldraad, links van de toegangspoort de bewaking, administratie en magazijn barak. Zestig meter rechts een stenen gebouw met een hoge schoorsteen, het crematorium van het voormalig concentratiekamp Vught. De administratieve rompslomp had niets meer te betekenen, onze bewakers van het transport overhandigden grote enveloppen met onze gegevens aan het personeel. Daarna werden wij naar het kledingmagazijn gebracht. Met andere kleding, zo goed als nieuw ribfluwelen pakken, een overall, schoenen en briefpapier om onze ouders te verwittigen van de overplaatsing, werden we naar ons onderkomen gebracht. De strook, boven aan de brief, verplicht te gebruiken voor de retourbrief, gaf aan dat we in de strafgevangenis "Nieuw-Vosseveld" gedetineerd waren, ik onder nummer A 1891. We werden overgedragen aan een bewaarder, die zich bekend maakte als werkmeester Aarts, op het eerste gezicht een schappelijkmanntje. Hij bracht ons direct op de hoogte van de taak, die wij moesten uitvoeren. Het dak van de barak moest grotendeels vernieuwd worden, al het houtwerk geschilderd en aan de elektrische installatie moesten veranderingen aangebracht worden. Binnen een maand moest de klus geklaard zijn, dan zouden de overige mannen uit Veenhuizen naar hier overgebracht worden. Voor wij aan het schrijven van de briefbegolli'en, liet hij ons eerst de barak doorlopen en gaf alvast wat aanwijzingen van de werkzaamheden aan de schilders en elektriciens. Het was een grote barak, in het midden de ingang waar de bewaarder een kantoortje had. Daartegenover een studie lokaal aan weerszijden twee ruime dagverblijven en daar achter weer twee slaapzalen, elk voor zestig man. Nu stonden er maar tien bedden, vijf tafeltjes met stoelen op het dagverblijf, de rest stond opgeslagen in het studielokaal met een flinke stapel dakhout, verbussen, asfaltpapier en andere bouwbenodigdheden. Onze praatgrage werkmeester vertelde terloops ook het één en ander over het voornalig concentratiekamp. Tweederde van het oorspronkelijke kamp werd nu bewoond door Ambonezen, de rest stond onder supervisie van het Ministerie van Justitie. Met een maand zouden ook hier jeugdige criminelen tot en met twintig jaar, gedetineerd worden. Waar onze barak stond was in de oorlog de achterkant van het kamp, waar zich "de bunker" bevond, een gevangenis omringd met een hoge muur en door de nazi's gebruikt voor speciale gevallen. We keken vanuit de barak op die muur, waar de gevangenis met zijn getraliede ramen boven uitstak. Aanvankelijk dachten we dat wij de enige gevangenen in het kamp waren, maar dezelfde dag nog kwamen we, er achter dat er een kleine honderd Duitse en Nederl~dse oorlogsmisdadigers in de bunker verbleven. Toen drie jongens om 18.00 uur terugkeerden uit de keuken met de warme hap, kregen we zekerheid. In en om de keuken werd meer Duits dan Nederlands gesproken. Voorlopig merkten we de volgende dagen niet veel van hun aanwezigheid, de schilders en elektriciens hadden in de barak, en wij op de barak onze handen vol. Zaterdag, na het werk om 13.00 uur, werden we voor een groot dilemma geplaatst. We kregen namelijk toestemming om een wandeling buiten de gevangenis te maken door Vught, maar in gezelschap van het koor politieke delinquenten, SS-ers en oorlogsmisdadigers. In zeer korte tijd moesten we een beslissing nemen, het merendeel van ons ploegje voelde er weinig voor om gezamenlijk, in het openbaar, met die lui op te trekken. Weigeren betekende gewoon in de barak blijven, zonder consequenties. De kans dat er wat "versierd" kon worden, gaf de doorslag om het er op te wagen mee te gaan al moest er wel

wat overwonnen worden. Het viel mee, toen we in de bewoonde wereld liepen. Helemaal achteraan bij de ene bewaarder met fiets, zo'n zestig politieken voor ons, keek een enkele passant het zootje ongeregeld na. De bewoners van Vught keken niet op of om, kennelijk was men gewend geraakt aan dit tafereel. Dat de bewaarder geen enkele controle op de ploeg had, bleek al direct toen we het kamp verlieten. Er was geen sprake van dat er in het gelid gelopen werd, zoals dat altijd in Bankenbosch verplicht was. De groep werd als een lint uit elkaar getrokken, de tactiek was dat de voorsten er flin...ke pas inzetten terwijl de achtersten er maar een beetje bij sloften. Halverwege was er absoluut geen overzicht meer en vroegen wij ons af waarom de bewaarder niet tot actie overging. Rustig naast zijn fiets lopend kikte of mikte hij niet. Voor ons stond het zo vast als een huis dat er natuurlijk heel wat gerotzooid werd in de voorste gelederen, gelegenheid te over om brieven te posten en te ontvangen en wie weet wat nog meer. Zij hadden hun zaakjes goed georganiseerd en vermoedelijk werd daar al vele weken of maanden van geprofiteerd. Op vijfhonderd meter bij het naderen van de gevangenis, was de hele ploeg weer bijeen en zonder dat er ook maar een man gefouilleerd werd, passeerden we de wacht. Het werk was eenvoudig, met vier timmerlieden vernieuwden we elke dag een meter of vier van het dak en gelijk achter ons aan werd het asfaltpapier aangebracht. De werlaneester was tevreden en na veertien dagen lagen we ver voor op het schema. Aarts was inderdaad een gemoedelijke man, een echte Brabander. We hadden geen centje dol met hem, af en toe kreeg ik de indruk dat hij respect had voor onze houding. Hij kon niet begrijpen dat wij nog steeds gevangen zaten en dat, na anderhalf jaar na het einde van het "conflict met Indonesië". Het was ook hij die ons, op een regenachtige dag, voorstelde om een kijkje te nemen in het crematorium als wij daar geïnteresseerd in waren. Wij waren inderdaad geïnteresseerd op één jongen na, de reden ben ik nooit te weten gekomen. Terug in de barak waren we allen behoorlijk onder de indruk. We hadden de misdadigheid van de beulen gezien, het complex met zijn diverse afdelingen en de ovens waar honderden slachtoffers waren gecremeerd. Concentratiekamp Vught was geen vernietigingskamp, voor duizenden was het 't voorportaal naar de vernietigingskampen in Duitsland en Polen. Van Januari 1943 tot de bevrijding, September 1944, verbleven er ruim dertig duizend gevangenen, verzetsstrijders, studenten, joden, politieke tegenstanders van het fascisme en allen voor de bezetters vijandige personen. Men stierf er door ziekte, crepeerde of werd vermoord door de SS bij afurijking van de kamp regels. Ik voelde dat deze middag nog lang in mijn herinnering zou blijven hangen.

Zaterdag in de middag gingen we steeds de poort uit voor de wandeling met voor ons uit de "politieken". De derde Zaterdag stelden we de proef op de som, zou het ons ook lukken om aan de bewaarder te ontsnappen? We spraken af dat één van de jongens ook de pas er in zou zetten zodra we de poort uit waren, als de ploeg nog compleet was. Aanvankelijk leek het te slagen maar na een kilometer miste de bewaarder toch een mannetje en gaf opdracht aan één van ons eens poolshoogte te nemen en de man terug te halen om bij onze eigen ploeg te lopen. Onder het mom van dat het niet stond om ons te mengen tussen "die lui". Het was dus duidelijk, het Ministerie van Justitie maakte onderscheid, oorlogsmisdadigers met een straf van 20 jaar, werden in de watten gelegd, terwijl de principiële Indonesië weigeraar op alle mogelijke manieren werd gekneveld. In wat voor vel zit een gevangenisdirecteur, die de vijanden van het volk de hand boven het hoofd houdt en, tien ongevaarlijke jongens, die de koloniale oorlog niet zagen zitten, een gunst verleent en tegelijkertijd opdracht geeft speciaal dat groepje in de gaten te houden. Maar de zaterdag erop, waarschijnlijk de laatste wandeling, zagen we toch kans om vijf brieven in een brievenbus te gooien. Enveloppen en papier hadden we gepikt uit een bureautje van de zaalbewaarder en ongefrankeerd gepost.

Ons werk was al klaar ver voor de jongens uit Norgerhaven bij ons zouden komen. De bedden stonden op de slaapzalen, het dagverblijf was gereed, de laatste drie dagen brachten we lezend, pratend en luiierend door tot de ploeg, in twee fasen overgebracht werd. Ik vond het geweldig mijn vrienden weer te begroeten, Jan Heyerman, Arie Dierdorp, Wil van Kempen, Jan Punt, Nico de Pater en vele anderen, tachtig in totaal. EILkelen, die nog minder dan twee maanden hadden te gaan, bleven in Norgerhaven.

Met de tweede ploeg kwam ook een goede bekende van mij mee, van wie ik geen idee had dat hij ook geweigerd had zich te laten inschepen. Twee jaar hadden wij samen de ambachtsschool doorlopen tijdens de oorlog, Barend Janbroers, wonende in de Staatsliedenbuurt, Eerste Nassaustraat. Hij kwam op mij af met de woorden: "Ik wist dat je hier zat, ik heb je rapport gelezen in Schoonhoven waarin staat dat je liever in het Rode Leger vecht". Daar kon ik het voorlopig mee doen, want onmiddellijk werden we va...elkaar gescheiden. Hij werd ondergebracht op de andere zaal. Pas de Zondagmiddag zag ik kans een onderonsje met hem te hebben voor een paar uur. Belachelijk dat de ene zaal geen contact mocht hebben met de andere zaal. Barend was gearresteerd in December 1950 en via de marechausseekazeme in de Jennerstraat naar Schoonhoven gebracht waar hij, en tientallen anderen, maandenlang werd vastgehouden. Het regime in Schoonhoven was na de rellen in Oktober 1949 behoorlijk getemperd. Er was voor de legerleiding geen druk meer uit te oefenen omje naar de tropen te krijgen. Aanvankelijk werd de discipline nog gehandhaafd maar van lieverlee ging men over op de "normale" dienst. Zelfs kregen enkele jongens werkzaamheden op de administratie. Ook Barend kwam op kantoor terecht en naarmate de tijd verstreek verslakte de controle en kregen Barend en zijn maatje de gelegenheid om in de rapporten te neuzen die bij honderden in een archiefkast stonden, ook dat van mij. Bij de aantekening in mijn rapport stond, hetgeen Barend mij al verteld had: vecht liever in het rode leger, geen consideratie met deze vent die volledig toerekeningsvatbaar is en zich laat verdedigen door een communistische advocaat. We hebben die middag heel was afgelachen met z'n tweeën, sinds 1944 hadden wij elkaar niet meer gezien. Veel plezier had ik in zijn verhaal waarin hij mij in het geheim vertelde hoe hij vier rapporten in de brandende kachel liet verdwijnen. Het ging om rapporten van jongens die nog steeds deel uitmaakte van zijn ploeg en die zich nog moesten verantwoorden voor de Krijgsraad. Uiteraard werden de betreffende jongens niet op de hoogte gesteld van het gebeuren en niemand van het kader heeft ooit met een woord gerept over de vermissing. Barend is ook nooit te weten gekomen hoe het met die jongens is afgelopen. In ieder geval waren zij uit zijn gezichtsveld verdwenen. De Zaterdagse wandeling was natuurlijk verleden tijd misschien tot ergernis van de politieken. De directie kon moeilijk die ploeg wel toestaan te gaan wandelen zonder de grootste chicanes met ons te krijgen. Zij werden dus in de bunker gehouden ofwie weet, wat er anders tegenoyer stond. Wij hadden tot nu toe geen idee hoe zij behandeld werden. Het was ons in ieder ge~al verboden de barak te verlaten. Met de jongens uit Norgerhaven waren ook een zestal bewaarders meegekomen en de directeur van Bankenbosch, Fijen, alias "De Panter", de voormalige legerkapitein. Hoe hij zich zou opstellen in de toekomst, in de nieuwe omgeving, moesten we afwachten. Voorlopig zwaaide hij de scepter over twee totaal verschillende groepen gedetineerden: de Duitse oorlogsmisdadigers met hun trawanten en de Indonesië weigeraars, waaronder een groep principiële dienstweigeraars. En daar zou in de nabije toekomst nog een derde groep bijkomen: de jonge criminelen. Lang hoefden we niet te wachten. 's Maandags werden we, op tien man na die voor de binnendienst bestemd bleven, onderverdeeld en tewerk gesteld in diverse barakken. Met een grote groep kwam ik terecht in de mattenmakerij. Op een eenvoudig apparaat, met twintig verticale ijzeren pennen, moesten wij cocosmatjes vlechten. Gewone normale cocosmatje van 70 bij 40 centimeter, die je bijna

en elk huis aantreft. Werk watje zonder na te denken direct onder de knie had, niets ingewikkelder dan enveloppen vouwen of het andere geijkte bajes werk. Het gaf de eerste dag al deining toen we vernamen dat we weer met vijf cent per dag moesten beginnen in plaats van de vijf en zeventig cent die het grootste deel van ons al opgebouwd had in de afgelopen maanden of jaren. Maar gelukkig kon de werkmeester ons in de loop van de dag de garantie geven, dat we het opgebouwde loon zouden behouden. Het werk was weer dood, je stond de hele dag op je benen, maar gelukkig konden we, onder het werk, met elkaar praten. Ik vooral met Nico de Pater die vlak naast mij stond. Er moesten per dag drie matjes afgeleverd worden, elk matje meer kon een premie opbrengen van een paar luttele centen. Er waren in onze afdeling geen politieke werkzaam, maar na het werk vernam ik dat de rest weer tussen de tot levenslange veroordeelde, Duitse oorlogsmisdadigers en de Nederlandse SS-ers, de meesten tot 20 jaar veroordeeld, waren geplaatst. Jan Heyennan moest zelfs na een paar dagen op het matje komen bij de directeur, omdat hij zich onbehoorlijk had uitgelaten tegenover een Duitse beul. Hij was namelijk de commandant van de SD van de Wieringermeer tegen het lijf gelopen en stak dat 's avonds, in de barak, niet onder stoelen en banken. De bandiet had vele jaren de kop van Noord-Holland onveilig gemaakt op zoek naar onderduikers, joden en verzetsstrijders. Niet voor niets stond hij bekend als het "scheennes" bij de bevolking. Zijn onverzoenlijke jacht op onschuldigen kenden geen grenzen. Jan had in zijn woede die vent uitgefoeterd en had hem aan de galg gewenst. De kwestie werd door een bewaarder overgebrieft en Jan had van Fijen te verstaan gekregen dat hij op straffe van overplaatsing, zijn mond had dicht te houden, dat dit geen zaken van hem waren. In die periode ontdekte ik weer een goede kennis van mij. Op het nachtkastje van Jan van Luyn, een Amsterdamer, zijn bed stond recht tegenover de mijne, zag ik een foto van een jonge vrouw. Ik pakte de foto en vroeg Jan wat hij met een foto van Aatje Oudes te maken had. Verwonderd hoe ik aan die naam kwam, vertelde hij dat hij met Aaf getrouwd was en waar ik haar van kende. Aaf en ik hadden samen de lagere school doorlopen en zij woonde in de Houtrijkstraat. Jan vertelde nog dat hij in de Houtrijkstraat ondergedoken had gezeten. De rest hoorde ik de volgende avond, het licht ging uit en dat bekende dat het absoluut stil moest zijn op straffe van overplaatsing. De volgende avond luisterden we aandachtig naar zijn verhaal. Utrechenaar van geboorte moest hij in 1946 al naar de tropen. Hij dook onder, maar bleef gewoon thuis tot op een nacht de straat waar hij woonde, werd afgezet door de Militaire Politie. Men viel zijn woning binnen en verrichtte huiszoeking. Jan kon ternauwernood het dak op vluchten en in de stromende regen de afloop afwachten. Zijn twee broers, natuurlijk wakker gemaakt door die klanten, kregen het danig aan de stok met de invallers die voor alles wat mooi en lelijk werden uitgemaakt. Na twee uur, toen de boel weer veilig was, kroop Jan doornat weer van het dak. Hij vertrok de volgende dag naar Amsterdam, kwam terecht bij een vakbondsbestuurder van de Eenheids VakCentrale en na nog twee adressen in de Houtrijkstraat bij de familie Oudes waar hij in de loop van de tijd verkikkerd werd op de dochter, Aatje. Na drieënehalfjaar ondergedoken te zijn, werd hij in de vroege morgen op weg naar zijn werk, hij werkte als lasser bij de Nederlandse Dok en Scheepvaart Maatschappij, bij de pont aan het einde van de Tasmanstraat, klemgereden door drie mannen op de fiets gekleed in blauwe overalls. Hij werd overgebracht naar het politie bureau in de Spaarndarnmerstraat en in het wachtlokaal gezet (de plek waar ook ik vaak heb gezeten in verband met het plakken van affiches of het kalken van leuzen onder andere tegen de troepen transporten naar Indonesië). Jan moest wachten op een auto, die de Militaire Politie, de drie in overall, moesten ophalen. Jan trof een stel toffe agenten, zij stelden hem voor om te verdwijnen maar dat heeft hij vriendelijk van de hand gewezen. Via de Jennerstraat kwam ook hij in Schoonhoven terecht. Vandaar is Jan met Aaf in Utrecht, onder bewapend toezicht, in het huwelijk getreden. Negen maanden later werd hun dochter

Joke geboren. Intussen werd hij zowel door de Krijgsraad als in hoger beroep, veroordeeld tot 21Sjaar. Bij het eerste bezoek in Vught, zag ik niet alleen mijn ouders, maar ook Aafen de kleine dreumes, Joke. Het bezoek werd nog steeds geregeld door de vrouw van Bep Grande, met een bus voor de Amsterdammers en de Zaankanters. Onze families hoefden nu niet meer de lange reis naar Drente te maken in tegenstelling tot de families uit de drie Noordelijke provincies. Het bezoek bleef gehandhaafd tot 1 uur per maand voor twee familieleden, voor de politieken twee uur en soms langer, terwijl onder de ogen van onze families tassen vol etenswaar en zelfs gebaksdozen werden meegebracht. Natuurlijk zette dat kwaad bloed, maar protesten onzerzijds werden afgewezen onder het mom dat zU, de politieken, een langere straf tijd hadden. Weliswaar was ons bezoek meer ongedwongen, we zaten aan tafeltjes, er werd niet op onze vingers gekeken en oogluikend konden we wat etenswaar naar binnen werken en daar waren we goed in. Voor de rest viel er weinig te versieren.

Hoofdstuk XVIII

SS-ers en SD-ers in watten met kerst

In December 1951 kreeg ik tijdens het bezoek een kranten artikel te lezen met het verslag over een zitting van de Tweede Kamer, waar het parlementslid BeTh"JStokvis weer de kwestie van de Indonesië weigeraars aan de orde stelde. Hij stelde voor om, bijna twee jaar na de beëindiging van de Indonesië kwestie, gratie te verlenen voor deze groep jonge gedetineerden. En eindelijk, op 28 November gaf de Minister van Justitie te kennen dat "alleen voor de zwaarst gestraften", in bepaalde gevallen gratie zal worden overwogen wanneer zij (de weigeraars en de principiële dienstweigeraars) van een "veranderde mentaliteit" blijk gaven. Wij stonden toch echt niet te juichen met dit antwoord van de minister (ik had het kranten knipsel in mijn sok mee gesmokkeld). Ten eerste moest er "overwogen worden", dus was niets concreet, ten tweede "in bepaalde gevallen" betekende dat er onderscheid gemaakt werd terwijl we allemaal voor één en hetzelfde feit veroordeeld waren. Wie zijn de zwaarst gestraften, is een veroordeling van een jaar niet zwaar genoeg, tVv'jaar na de nederlaag van het koloniale bewind. En is het reëel van de minister te denken dat iemand, die uit principe al drie jaar van zijn vrijheid is beroofd, van de ene naar de andere gevangenis gesleept, vernederd, monddood gemaakt en van alle elementaire rechten uitgesloten, zijn houding ten opzichte van deze rechtse regering, over boord gooit. Niemand had dan ook een enkele illusie over de afloop van het antwoord op de vragen van het Kamerlid Stokvis in het parlement. Of het antwoord moest een doekje voor het bloeden zijn. Geruisloos verdwenen, half December, vlak voor Kerstmis, 80 politieke delinquenten, SS-ers, SD-ers, moordenaars en landverraders naar huis, de meesten veroordeeld tot een gevangenisstraf van 20 jaar, amnestie, gratie of vervroegde invrijheidstelling. De Minister van Justitie en de regering vergaten ook de Duitse Nazi's niet. Van de meeste tot levenslange gevangenisstraf veroordeelden, werd de straf teruggebracht naar 20 jaar. Dat betekende dat ook zij weer spoedig naar de Heim.at terug zouden keren. Nee, bij ons geen jubel stemming, zeker niet bij Jan Heyerman en ook niet bij de Friezen Joop Gebben en Bonne Bakker en de Groninger Jos Miedema die al drie en een halfjaar vastzaten en dus nog een jaar te gaan hadden. Zij kregen een vonnis van viereneen halfjaar direct na de eerste "politieele actie" in 1947 zonder de mogelijkheid om in hoger beroep te gaan. In 1948 werd deze onrechtvaardigheid gewijzigd en konden we wel hoger beroep aantekenen, gelijk als iedere Nederlandse staatsburger. Voor ons geen barmhartigheid, het gros van de jongens ging voor de derde keer in gevangenschap de Kerst in. Een zestal zelfs voor de vierde keer.

Het pr(ogramma voor de Kerstviering, dat ons uitgereikt werd een paar dagen voor de kerst, bracht ons ook niet veel soelaas. Het vermeldde op de eerste bladzijde dat voor 21 December een "Aussprache Stunde" plaatsvond door een "Landesbischof" alleen voor de Duitsers. Op 23 December in de morgen een heilige mis en een protestantse kerkdienst, in de middag een zangkoor van het Leger des Heils voor de zieken in het ziekenhuis, dat wil zeggen, voor de Duitsers en hun trawanten, de SS-ers, die zich in het ziekenhuis konden laten verwennen, onder andere door hun eigen soort dokters, zonder iets te mankeren. Aan de vooravond van Kerstmis om 18.00 uur, een "HeiligerAbent" voor de Duitse en Nederlandse gedetineerden!! Om 20.00 uur mochten de protestanten naar de Kerstwijdingsdienst, tot slot om 24.00 uur een plechtige Nachtmis, na afloop ontbijt in barak 41. Pas de Eerste Kerstdag werden wij verwacht voor een gezellig samenzijn in de recreatie barak voor ALLE GEDETINEERDEN. Na afloop, om 17.00 uur uitreiking van de "Kerstpakketten" op de zalen, een potje jam, een

pakje stroopwafels, ontbijtkoek, zure haring, producten die wij elke week konden bestellen van ons eigen geld, in feite etenswaar die ons door de gevangenis autoriteiten werden ontb'ouden.'s Avonds weer een gemeenschappelijke Kerstviering onder leiding van "beide geestelijke verzorgers", die overigens nog nooit een vinger hadden uitgestoken voor de niet kerkelijken. Tweede Kerstdag, bij goed weer, in de middag sport en spel en 's avonds een filmvoorstelling. Zondags 30 December volop kerkdiensten eveneens op Oudejaarsdag om 17.30 uur en 19.00 uur. Werkelijke ontspanning kregen wij pas in de avond toen onze jongens een toneelstuk opvoerden onder leiding van de Groninger Flip Waldman, de Fries Joop Gebben en de Amsterdammer Bep Grande. Vijftien jongens hadden de afgelopen maand het toneelstuk in hun hoofd geprent en wij amuseerden ons kostelijk. De feestdagen werden op 1 Januari 1952 afgesloten met een fiJmavond. "IJSCO artiesten" met Stan Laurel en Oliver Hardy. Het speet mij en de andere jongens niet, dat deze rotdagen voorbij waren. Vle zaten in het jaar waarin we allemaal weer in de maatschappij zouden terug keren. Er kwamen nog wel steeds jongens bij maar de strafnaat was zodanig verlaagd, dat zij maar enkele maanden hadden te gaan. Het hing er ook vanaf hoelang zij in voorarrest hadden gezeten. Tot grote opluchting onzerzijds werden half Januari alle overige politieke delinquenten overgebracht naar verschillende strafgevangenissen in Nederland, onder andere naar Breda en Leeuwarden. De bunker, inmiddels door ons omgedoopt in de Sing Sing, naar de staats gevangenis in New York, was leeg en binnen een week waren 20 van de 150 cellen alweer bezet door jonge criminelen in de leeftijd van 17 tot 20 jaar. Eén en ander had tot gevolg dat de "baantjes", voorheen door de politieken ingenomen, nu bij onze jongens terecht kwamen. Jan van Luyn werd assistent van de werkmeester in de Sing Sing om de criminelen van werk te voorzien. Nico de Pater en de Drent Jan Timmer werden de nieuwe zaalwachten in verband met ontslag van de vorige. Een grote groep werd tewerk gesteld in de keuken, aardappels schillen, groente schoonmaken en andere werkzaamheden en een belangrijke baan ging naar Wil van Kempen. Hij werd de man in de recreatie- bezoekbarak. Vaklui kwamen allemaal in de werkbarakken terecht, de metaalbewerkers in hun branche, de timmerlieden, waaronder ik, in de timmermeubelmakerij .Het werk bestond hoofdzakelijk uit het repareren van kapotte stoelen en tafels of ander meubilair. De nieuwe elektricien in het kamp werd de Zaankanter Han Hoogerhuis die ook de kampradio-uitzendingen onder zijn beheer kreeg, uiteraard onder censuur. Slechts een klein aantal van de jongens bleef in de mattenmakerij , tot ook zij de opengevallen plaatsen in konden nemen van de ontslagenen. Bep Grande nam intussen weer het voortouw om de ontspanning nieuw leven in te blazen. Al ging het niet zo vlot als in Bankenbosch, er kwamen toch een volley- en voetbalteam van de grond, voorlopig allemaal spelend binnen de omheining van het kamp maar dat moest natuurlijk de voorbode worden om ook buiten de poort aan wedstrijden deel te nemen. Dat lukte. In het vroege voorjaar speelde ons elftal een uitwedstrijd, tegen de Ambonezen, wonende in het zelfde voormalig concentratiekamp waar ook zij gehuisvest waren na hun repatriëring uit Ildonesië. Het was maar een paar honderd meter lopen, we gingen op een Zaterdagmiddag met z'n allen mee om onze jongens aan te moedigen. Desondanks bleef de ontspanning nihil, er was geen knutselbarak om in de avond wat om handen te hebben. Aanvankelijk wilde de directie een leraar Engels aantrekken om ons les te geven, maar bij gebrek aan financiën kwam daar niets van. Of het Ministerie van Justitie had geen cent over voor een ploeg die niet naar de pijpen van de regering danste. Het was dus elke avond kwebbelen, rond de tafel met een man of tien over allerlei zaken, over lekker eten, over wat we zouden gaan doen na de vrijlating, over politiek, waar we de draad van kwijt waren door het isolement. We hadden het over Schoonhoven, de hufter luitenant Kaam, de Krijgsraad en we hoorden de verhalen aan over de arrestaties door de Militaire Politie, de invallen in de woningen van onze ouders of andere

familieleden, soms drie maal in de week, midden in de nacht. De straffen die de ouders of zij die smederduikers in huis hadden gehad, werden opgelegd van 50 gulden of zes weken gevangenisstraf. Het verhaal van Henk Veth, een Amsterdammer, die voor de "tweedekeer in zijn leven vast zat. De eerste keer in de oorlog, in Duitse gevangenschap. Als we een goede bewaarder hadden, konden we behoorlijk te keer gaan, uitbundig lachen, zingen, en allerlei flauwe kul uitkramen. Troffen we een etterbak van een bewaarder, die ons op alle mogelijke manieren negeerde, dan namen we hem bij gelegenheid, beboorlijk te pa..~en. Eén zo een mannetje, die ons voor het minste of geringste op rapport slingerde, rookte als een ketter. We hingen tijdens de lunch een ijzeren asbak in de brandende kachel en toen dat ding gloeiend heet was, deponeerden we die op zijn bureautje terwijl wij ons naar de werkbarak begaven. De kamerwachten, die van niets wisten, bezwoeren ons later, dat hij de hele wereld bij elkaar had gevloekt, toen hij zijn sigaret in de asbak doofde. Of hij het geval rapporteerde, zijn we natuurlijk nooit te weten gekomen, maar we moesten wel goed op onze tellen passen als hij dienst had in onze barak. Tergend langzaam kwam er wat schot in de ontspanning. Het voetbalteam ging meer en meer buiten het kamp spelen met een zeer klein aantal aanhangers en veel bewaarders. Meestal ook met "De Panter" langs de lijn om "zijn" jongens aan te moedigen. Weliswaar verzwakte zienderogen het elftal in de eerste vier maanden van 1952 door ontslag van een...elvoetballers. Een van de betere, onze vriend uit Krommenie, Ja.'de Wit, verliet op 22 Maart de gevangenis na precies drie jaar vast gezeten te hebben. Hem werd drie maanden "huisgratie" verleend wegens goed gedrag. Jan van Luyn kreeg toestemming om eens in de week een klaverjasavond te organiseren in de recreatiebarak. Voor de man, geëindigd met het hoogst aantal punten werd een potje jam of pindakaas beschikbaar gesteld. Meer kon er niet af. Ook schaak- en damavonden werden georganiseerd. We gingen naar de recreatiebarak ook al was het alleen maar om 's avonds niet in de barak te hoeven hangen. Eindelijk kregen de zes zwaarst gestraften strafvermindering. Op 16 April moesten de jongens om 19.00 uur in de avond, zich melden op het kantoor van "De Panter". In eerste instantie dachten we dat het om de normale huisgratie ging en dat zij met tenminste drie maanden gegratieerd zouden worden wegens goed gedrag. In de voorgaande maanden was het normaal, dat er twee of drie maanden huisgratie werd verleend, afhankelijk van de lengte van de straf. Gestraften met een lage straf visten mooi achter het net. Voor de zes jongens, die binn~n een halfuur weer terug waren op zaal, pakte het een beetje gunstiger uit. Zij hadden allen drie maanden huisgratie gekregen en bovendien vier maanden gratie zoals de Minister van Justitie het afgelopen jaar in overweging had genomen voor de zwaarst gestraften. Voor een tiental jongens kwam deze gratie te laat, zij hadden de gevangenis al verlaten. Begrijpelijk dat we deze avond in een opperbeste stemming verkeerden. Iedereen gunde deze jongens die al meer dan drie en een halfjaar uit de maatschappij verbannen waren hun strafvermindering. Vier van dezen zouden de gevangenis binnen zes weken verlaten, voor hen zat het erop voor eind Mei. Jan Ieyerman en zijn maat Jos Miedema moesten nog een paar weken geduld opbrengen, zij zouden pas op 21 Juni ontslagen worden, na drie jaar en negen maanden. Maar voor het zover was maakten zij nog een korte, maar felle actie, onzerzijds mee. Sinds het vertrek van de politieken daalde de kwaliteit van het eten schrikbarend, zodanig dat we amper genoeg naar binnen kregen. De aardappels waren van het slechtste soort en de groente liet alles te wensen over. Fruit kregen we zelden of nooit. Ondanks klachten, veelvuldig geuit de laatste weken, kregen we geen gehoor bij bewaarders, brigadier, en directie. Het eten bleef niet te pruimen. Tot Zondag 12 Mei, bezoekdag voor de Amsterdammers en Zaankanters. 's Morgens hadden we afgesproken dat we het eten zouden weigeren en de gamellen naar de keuken terugsturen. Onze enige kans om een verbetering van het eten te krijgen was dat via onze ouders en familie te bewerkstelligen. We waren ervan overtuigd dat onze familie

onmiddellijk tot actie zou overgaan wanneer zij van onze redelijke klachten zouden horen. Er werd door niet één man ook maar een hap gegeten en al het eten ging onaangeroerd terug naar de keuken. Wij beschouwden dat al als een eerste succes. Tamelijk opgewonden gingen om 13.45 uur 21 jongens op weg naar de bezook recreatiebarak, waar we klokslag twee uur onze familie konden begroeten. We konden het bezoek al zien staan voor de hekken van de toegangspoort en werd altijd enthousiast gewuifd ^{v3j."1} weerskanten. Het was ollilliddelijk haaks tuk. Ouders, vrouwen en verloofden waren furieus toen zij de slechte berichten hoorden en lieten er geen gras over groeien. Meer dan goed was, wilden velen direct in actie komen, maar na kort overleg werden drie ouders aangesteld en eisten een onderhoud met de directie en wel op staande voet. De aanwezige bewaarders konden, na vijven en zessen, niets anders doen dan de directie op de hoogte te stellen die, natuurlijk allang van het gebeuren afwist. "De Panter" was uiteraard niet aanwezig of wilde zijn gezicht niet laten zien, zodoende moest de delegatie het met de brigadier uitpraten. Kennelijk werd het een pittig gesprek, het onderhoud nam tenminste een halfuur in beslag. We zouden vernemen dat er niet alleen gesproken was over het eten, maar ook over andere onderwerpen, zoals verdubbeling van het bezoek naar twee uur in de maand, toestemming om pakketten met versnaperingen af te geven, zoals dat ook bij de politieken het geval was, onbepaalde briefwisseling met familie en bekenden zonder censuur en een betere, menswaardiger behandeling voor hun jongens. Zoals het altijd gaat, de brigadier zou de klacht over het eten overbrengen aan de directie, wat de overige verzoeken betreft daar ging de directie niet over, daarvoor moest men zijn bij het Ministerie van Justitie in Den Haag. Kennelijk was men toch geschrokken van ons verzet. Het bewakend personeel liet ons drie kwartier langer zitten met onze dierbaren en er bleef tot de laatste minuut een zeer gespannen sfeer hangen. Wel konden we heel wat etenswaar naar binnen werken, uiteraard blaften we van de honger. Onvoorstelbaar wat er altijd weer aan lekkers meegebracht werd, meestal geschonken door de thuisblijvers, maar ook door vrienden en bekenden. Officieel mocht er nog steeds niets gegeten worden, maar gelukkig zag het bewakend personeel veel door de vingers. Wat zij echter niet zagen waren de spullen die we, met meegenomen punaises, onder de houten tafels prikten, chocolade speciaal verpakt, pakjes shag en zakjes snoep, maar ook belangrijke kranten knipsels uit De Waarheid. We gingen zelfs zo ver, dat we het periodiek "Politiek en Cultuur" van de C.P.N. eronder prikten. Het werkte uitstekend. Wil verzamelde de volgende dag alle streng verboden artikelen en deelde het aan de jongens uit. Maar we werden nog brutaler. Wil ontdekte nog een betere plaats. Bij de ingang van de bezookbarak was een apart hok. Ik wist niet beter of het was een keukentje, niemand was ooit in staat geweest er een blik in te werpen. Het hok was afgesloten met een houten deur en de sleutel was in het bezit van Wil. Aangrenzend aan het hok of wat het was, waren twee toiletten, een dames- en een herentoilet. Het damestoilet grensde aan het hok waarin een tuimelraam aangebracht was. Dat bracht Wil op het lumineus idee om in het hok, voor het tuimelraam, een grote rood-wit-blauwe vlag, die hij in dat hok vond, aan te brengen. Op één of andere manier bevestigde hij de driekleur stevig tegen het plafond en ook onder het raam. Drie maanden lang werkte het uitstekend. Geen bewaarder, van hoog tot laag, heeft ooit lucht gekregen van onze illegale handelingen. Men vond het een normale zaak dat de "dames" voor zij naar huis teruggingen, eerst nog even gebruik maakten van het toilet. Tientallen pakjes shag en heel wat etenswaar en andere spullen, kwamen via het tuimelraam in ons bezit. Wil regelde alles tot in de puntjes en tot tevredenheid van de jongens. In de zomer kwam er een eind aan in verband met ontslag van Wil.

Hoofdstuk I)L'X Vrijlating in zicht

Op 13 Mei 1952, een dag na het bezoek, werd ik op het kantoor van "De Panter" geroepen. Staande voor zijn bureau werd mij meegedeeld dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd aan "Jan Amoldus Maassen, gedetineerd sinds 28 Oktober 1949, thans verblijvende in de jeugdgevangenis Nieuw Vosseveld te Vught, twee maanden huisgratie te verlenen in verband met goed gedrag". Volgens "De Panter" zou mijn ontslag in gaan op 29 Augustus, maar dat mij nog een vonnis wachtte van 14 dagen met aftrek van zeven dagen voorarrest, opgelegd op 20 Januari 1950 door de Krijgsraad te Vught. Dus ik zou nog zeven dagen in Nieuw Vosseveld verblijven tot vijf September. Dat laatste viel mij nogal mee, voor het zelfde geld brengen ze je nog over naar een andere, gesloten bajes. Wat mij op dat moment het meest griefde was die rottige twee maanden "huis gratie". In plaats mijn instemming te betuigen met deze gunst, verzocht ik hem vriendelijk een brief te retourneren aan "Hare Majesteit" met de mededeling, dat het mij behaagde mijn volledige straftijd uit te zitten tot de laatste dag. Ik meende het serieus. Ik voelde mij absoluut geen held, ik had gehandeld naar eer en geweten, de consequenties aanvaard en moest ik nu begunstigd worden? Na alle rottigheid van de afgelopen drie jaar door het reactionaire zootje uit Den Haag. Het feest ging natuurlijk niet door, je kon de koningin niet weigeren, stel je voor. Zij kon wel de gratieverzoeken van onze jongens afwijzen. Daarentegen was zij met de gratieverzoeken van de politieken, oorlogsmisdadigers, kampbeulen en SS-ers niet karig. Van alle officiële stukken werd ons altijd een duplicaat verstrekt. Ik ontdekte dat het duplicaat van mijn huisgratie al enkele weken op zijn bureau had gelegen, het droeg de datum van 29 April, dus ver voor het bezoek van 12 Mei. Pesterijtjes, grote en kleine, het was schering en inslag. Na het laatste bezoek van de moeder van Jan Heyerman werd een brief binnengesmokkeld, afkomstig van de directeur, geadresseerd aan de moeder van Jan. Volgens deze brief zou moeder Heyerman zich niet hebben gehouden aan de voorgeschreven bezoeksregels op 18 Mei. Letterlijk schreef "De Panter": na het bezoek hebt u onder andere tot verschillende jongelui van alles geroepen in plaats van rustig te vertrekken. En verder, u dient er rekening mee te houden dat indien dit nog eens gebeurt, u niet meer tot het bezoek wordt toegelaten en uw zoon eventueel naar een cellulaire inrichting zal worden overgeplaatst. Nota bene 1 maand voor de vrijlating van Jan. Ik ben er geen getuige van geweest. Moeder Heyerman zou iets geroepen hebben over meisjes, die ons in de armen zouden vallen na de vrijlating, volgens de jongens die er bij waren geweest was het niet de moeite waard om moeder Heyerman zo te kapittelen en te dreigelen. Zij, en haar zoon waren schatten van mensen. Jan vertrok 21 Juni, zijn maat Jos vier dagen eerder na precies drie jaar en negen maanden detentie. Weer moesten we afscheid nemen van twee fijne kameraden. Trouwens, onze ploeg was eind Juni al verminderd met de helft. We sliepen nog maar met 20 man op beiden zalen. Half Juli werd het andere gedeelte van de barak ontruimd en op onze zaal ondergebracht. Nieuwe weigeraars waren sinds onze komst in Vught niet mee binnen gebracht, waar eventuele gearresteerde weigeraars, zo die er nog waren, verbleven was ons totaal onbekend. De bus, waarmee onze familie naar Vught kwam, tot de laatste reis georganiseerd door de vrouw van Bep Grande, was ook al opgehouden te rijden. Niet omdat Bep al thuis was, maar het was niet meer rendabel voor het kleine aantal bezoekende familieleden. Een grof schandaal viel mijn vrienden Wil van Kempen en Nico de Pater ten deel in de laatste uren voor hun vrijlating. Regel was dat iedereen aan de vooravond van ontslag om 20.00 uur van zaal werd gehaald, om de laatste

nacht in de zogenaamde uitgaanscel door te brengen. Hoe dat in zijn werk ging zou ik zelf moeten ondervinden, als het zover is. In ieder geval ben je totaal afgezonderd, niemand had ooit contact met die jongens in die cel. Ook van Wil en Nico namen wij afscheid op de avond van de 23e Juni in de veronderstelling, dat zij de nacht zouden doorbrengen in de uitgaanscel van Nieuw- Vosseveld. Maar de directie had andere plannen gesmeed. Ik hoorde dat alles tijdens het Augustus bezoek, v.l. mijn ouders. v. Wil en Nico werden niet in de uitgaanscel geplaatst, maar in het geniep, later op de avond overgebracht naar de gevangenis Den Bosch zonder dat de familie op de hoogte werd gesteld. Nooit tevoren was zoiets voorgevallen. Eigenmachtig, tot de laatste minuut, bleef "De Panter" met zijn sociaal ambtenaar en geestelijke verzorgers, de scepter zwaaien en zijn minachting tentoonstellen over ons en onze familie. Bewust lieten zij de ouders, familie en vrienden van Wil en Nico om zeven uur in de morgen van 24 Juli naar de gevangenis komen om hun zonen en vrienden in vrijheid te begroeten. 'l'plaats dat de ouders hun zonen konden omhelzen, bleef de poort gesloten en moesten zij va.. 'een paar ondergeschikte bewaarders. vernemen dat Vau Kempen en De Pater niet meer in de inrichting aanwezig waren. En men liet het gezelschap in het ongewisse over de verblijfplaats van Wil en Nico. De hele onderneming stortte als een kaartenhuis in elkaar, ten nadele van "De Panter" en zijn klik. Wil en Nico waren bijdehand genoeg, nadat zij uit de gevangenis, om 07.00 uur op straat waren gezet, om in de richting v.l. Nieuw Vossenveld te lopen waar zij alsnog herenigd werden met hun ouders, familie en velen vrienden om vervolgens een rijtoer te maken langs diverse steden waar zij door honderden sympathisanten en antiekoloniale krachten onthaald werden met bloemen en geschenken. Twee vredesstrijders waardig.

Bedreigd werden we bij elke misstap, vernederd op elk moment, bestraft bij de kleinste overtreding. Van mijn ouders hoorde ik het verhaal aan over de handel en wandel in de Limburgse kolenmijnen, waar vanaf Pebruari 1951 ook een aantal Indonesië weigeraars te werk waren gesteld. Wel is waar vrijwillig maar als gevolg van de vervoegde in vrijlating van de SS-ers en N.S.B.-ers die er bij tientallen hadden gewerkt. Onze vriend Dick Kopjes Nieman verkoos ook zijn straftijd door te brengen in de mijnen, niet alleen om een flinke zakcent te verdienen, maar ook om te profiteren van het halfjaarlijks verlof die de jongens in het vooruitzicht was gesteld. Dat was overigens een volslagen misleiding. Dick maakte zijn tijd in de mijnen niet vol. Ruim drie maanden voor zijn ontslag, werd hij door een bewaarder geschaakt met een gulden op zak. Voor dit luttele feit werd hij verbannen, eerst naar de zeer oude gevangenis in Roermond, daarna overgebracht naar het cellencomplex in Scheveningen waar hij in streng cellulaire afzondering, zijn laatste maanden doorbracht in afwachting van zijn ontslag, eind Augustus. Gestraft werden we individueel, maar ook collectief. Het overlGyam alle 35 jongens van onze zaal. We waren toe aan de laatste week, weken of maandèh, Het begon al in de ochtend van de derde Augustus. We waren tamelijk opgewonden en druk. Langslapers werden met bed en al omgekieperd, in de wasruimte overdreven met water gesmeten en kleding van verschillende jongens verwisseld. Dit alles gebeurde natuurlijk wel vaker, maar deze ochtend was het uitzonderlijk. Kwam het door de verveling, door het voedsel dat zienderogen weer slechter was geworden na de actie van Mei? Kwam het door het eentonige werk of het vooruitzicht spoedig vrij te zijn? We kregen maling aan de troep, zo van, over een poos ben ik hier niet meer, wat kan mij nog gebeuren, laat alle bewaarders de schurft krijgen, de gevangenis in elkaar ploffen, met "De Panter" erbij. Het bleef de hele dag rumoerig, om de kinderachtigste dingen uitbundig gelachen, onder het eten met vuisten op tafel geslagen, terwijl het juist stil moest zijn onder de maaltijden. Alleen tijdens het gebed, voor en na het eten, was het muisstil, er werd gezongen en gestoeid, meermalen kregen we,

van de dienstdoende bewaarder het advies ons een beetje in te tomen en geen moeilijkheden te veroorzaken. Het was één van de bewaarders waar we nooit last mee hadden, die nooit een rapportje schreef en veel, zornet alles door de vingers zag. Een sympathieke man. Van een geheel ander kaliber was de bewaarder die onze goede bewaarder afloste. Dat gebeurde eL~e avond omstreeks 21.45 uur. Dan kwam de zogenaamde nachtbewaarder, die op zijn beurt weer afgelost werd om zes uur in de morgen. We konden het met beter treffen. Niet eens een vaste aanstelling op zak, dat te zien was aan het uniform, beschouwden we hem als een groot secreet. Eeuwig mopperend op ons gedrag, het een na het ander rapportierend, uitsloverig voor zijn meerderen, dom en absoluut ongeschikt met jongeren om te gaa:'1.Zonder ook maar onderling een afspraak te ma...~en,wisten we dat het vanavond een spektakel zou worden. Om vijf minuten voor tien hadden we ons al teruggetrokken op de slaapzaal en hoorden toen pas dat er iemand stront aan het touw van de belklepel had gesmeerd. Toen om klokslag tien uur de bel luidde, ten teken dat er absolute stilte in acht genomen moest worden en het licht uit moest zijn, brak er een oorverdovend hoera op olli"11iddelijkgevolgd door kussens die door de slaapzaal vlogen. Het werd een gigantische puinhoop. Alle bedden moesten het ontgelden, in een mum van een tijd was de slaapzaal versierd met ettelijke rollen closetpapier. Als een stelletje twaalfjarige jongetjes, die op vakantiecamp waren, liepen we tussen over de bedden om het grootste kussengevecht te houden, waarschijnlijk uniek in het gevangenis wezen. Jan van Luyn, getrouwd, vader van een dochter, rende als een sjeik, met een handdoek als tulband, op zijn hoofd door de tent. Anderen gaven Indianengeluiden, kortom, we leefden ons allemaal eventjes uit zoals onze vrienden dat op een dansavond beleefden met een drankje of een glas bier. Het feest, ons feest, kwam ten einde om tien over elf toen "De Panter" plotseling de slaapzaal binnen stapte. In tijd van een seconde lagen we allemaal op een bed een deken wegritsend, alsof we van geen kwaad wisten. Zonder het licht te ontsteken maakte "De Panter", tergend langzaam, met zijn handen op zijn rug, een rondgang tussen de bedden, over kussens heen stappend en bukkend onder de versiering van het closetpapier en verdween, zonder iets te zeggen, weer van het toneel. Stikkend van het lachen liet hij ons achter, waarna iedereen weer zijn eigen bed opzocht, ervoor wakend dat we niet te veel geluid maakten. We voelde instinctief, dat "De Panter" achter de deur stond te luisteren om één of twee man eruit te pikken en verantwoordelijk te stellen. En onherroepelijk, zonder pardon, de cel in te slingeren van de Sing Sing met het vooruitzicht overplaatsing naar een gesloten inrichting. Nagenietend en fluisterend was het eindelijk om middernacht stil en lag het overgrootste deel in diepe slaap. Alsofwij ons van geen kwaad bewust waren, verliep de volgende ochtend normaal. Wegingen naar de werkbarakken de rotzooi overlatend aan onze twee kamerwachten, we aten tussen de middag en 's avonds na het werk, zoals altijd, op zaal. Toen we dachten dat alles met een sisser zou aflopen, kregen we om 20.00 uur visite van twee briga<4ers. Zij sommeerden ons na een kort prevelementje, dat we ons slecht gedragen zouden hebben'ep. de directie zeer te hebben teleurgesteld, binnen de kortst mogelijke tijd, met medeneming van onze persoonlijke spullen en het beddengoed, te melden in de Sing Sing. Dus gingen we achter elkaar met de paar bezittingen die we bezaten naar de Sing Sing waar alles al in gereedheid was gebracht om ons in de cel te zetten. We verkeerden in de mening dat we opgesloten zouden blijven voor de rest van de tijd, tot ontslag. Het viel allemaal hartstikke mee. Met een klop op de celdeur, de ochtend daarna, het ontbijt in de cel, stonden we om 07.00 uur gewoon achter onze werkbanken, in het pithok en de andere werkbarakken. De maaltijden nuttigden we op zaal, we mochten ons terugtrekken in de cel, voor hen die studeerden of rustig een boek wilden lezen. De rest bleef gewoon op zaal tot kwart voor tien waarna niemand meer op zaal mocht zijn om, uiterlijk vijf voor tien, in de cel aanwezig te zijn om ingesloten te worden voor de nacht. We begrepen niet dat we er zo bekaaid vanaf

kwamen, wat er binnenskamers van "De Panter" uitgedokterd was. Ik weet het niet, maar ongetwijfeld waren zijn plannen om ons naar een gesloten bajas over te brengen, getorpedeerd door autoriteiten van de Justitie. Er veranderde dus weinig in zoverre, dat we na het werk, ons moesten wassen en omkleden in de Sing Sing. Het was niet toegestaan in werkkleding op zaal te vertoeven. Dat kostte mij, drie weken voor ontslag, bijna nog het verblijf in Nieuw-Vosseveld. "De Panter" had weer een nieuw pesterijtje bedacht. Om in de Sing Sing te komen moesten we natuurlijk langs eil bewaarder die de toegangspoort bewaakte en er op toe moest zien dat niemand, zonder toestemming, het gebouw verliet. Tachtig cellen waren al bezet met jeugdige criminelen, waarvan er vijfbuiten de cel werkten en af en toe ook met ons mochten volleyballen achter de bezoekbarak. Nu kreeg deze bewaarder opdracht om, steekproefsgewijs, een aantal jongens te fouilleren als we van het werk kwamen, alsofwe de grootste dieven waren. Ook ik werd op een avond binnen geroepen om mij te onderwerpen aan deze vernedering. Ik weigerde pertinent en liep gewoon door, kleepte mij om in de cel, verliet weer de Sing Sing en begaf mij naar de barak. De volgende morgen, ik dacht slim te zijn, kleepte ik mij in pilowpak, het huistenu, en daarover mijn overall. Ik omzeilde zo de bewaarder na het werk, liep regelrecht naar de barak en trok mijn overall op zaal uit en inwendig had ik binnenpret. Maar zo goedkoop kwam ik er niet vanaf. Er was natuurlijk gerapporteerd, dat ik geweigerd had mijn te onderwerpen aan visitatie en dat konden "De Panter" en zijn trawanten niet tolereren. Konden zij geen vat op mij krijgen, na het werk moest ik toch 's avonds de Sing Sing in. En, hoe kon het anders, toen ik, met mijn overall onder mijn arm, om k'lv'artvoor tien langs de wacht kwam, werd ik opgevangen en kreeg bevel mij te melden in de wacht. Aanvankelijk wilde ik: doorzetten, ik was de vernederingen spuugzat, maar op aandringen van mijn vrienden om mij niet te laten provoceren, ging ik overstag. Binnen een minuut stond ik weer buiten, de bewaarder die de opdracht had gekregen, een toffe man, kneep eenmaal in mijn overall terwijl ik het nog steeds onder mijn ann knelde, vond alles in orde en ik kon weer gaan. Ik was dus weer de dans ontsprongen. Op z'n minst had "De Panter" mij de laatste weken cellulair gezet in de Sing Sing. Totaal geïsoleerd van de andere jongens, al was het alleen maar om toch iemand te slachtofferen en verantwoordelijk te stellen voor de avond van de derde Augustus, toen wij zijn regels en orders aan onze laars laptten. Zonder verdere moeilijkheden werd ik op de avond van de vierde September om 20.00 uur, van de zaal gehaald na afscheid te hebben genomen van mijn vrienden en in de uitgaanscel geplaatst. Daar werd na een half uur mijn burgerkleding aangereikt, die mijn ouders met het laatste bezoek hadden moeten meenemen. Ik moest mij omkleden en alle staatseigendommen, hoofdzakelijk kleding, inleveren. Ze lieten mij achter met alleen de instructie dat ik de volgende morgen om 06.00 uur gewekt zou worden. Onwennig in mijn kostuum, een beetje te groot, het witte overhemd met de stropdas, de sokken en echte leren schoenen, gaf mij op dat moment toch echt het gevoel dat het nu werkelijk]leid werd: morgen zou ik vrij zijn na twee jaar en ruim tien maanden, 1048 dagen. Gesleept van de ene naar de andere gevangenis, tien verschillende plekken, Schoonhoven meegerekend waarvan de vier weken eenzame cellulaire opsluiting in het cellencomplex in Scheveningen, de beroerdste waren. Niet dat de andere inrichtingen optimaal vreugdevol waren, alleen al het conservatisme van het gros van het personeel maakte het leven niet aangenamer. De briefcensuur, die je kwalificeerde tot een misdadiger, het verbod om bepaalde, politieke boeken en periodieken te ontvangen en de bestraffende vinger na elke overtreding van de "huisregels". Doodziek zou je ervan worden, als niet de kameraadschap en solidariteit tussen de honderden weigeraars zo'n grote plaats innam. Vanzelfsprekend kwamen er wel eens onhebbelijkheden voor, maar nooit ruzies, integendeel, we steunden elkaar door dik en dun. Door de jarenlange omgang waren vele vriendschappen ontstaan. Friezen,

Zaankanters, Groningers, Rotterdammers, Twentenaren en Amsterdammers, we voelden ons met elkaar verbonden, dat gold voor de kort gestraften en de langdurige, daar werd nooit met een woord over gerept. We wisten dat het één en al willekeur was, alleen al de naam "Vladimir", zoals een van de jongens heette, kon voor de Krijgsraad bloedlink zijn. Lang overdacht ik, op bed liggend, de fijne kameraden die ik achter moest laten en ook de jongens die mij voor waren gegaan. Ik nam mij voor deze contacten niet te verwaarlozen.

Hoofdstuk XX

Zegetocht naar huis

Zoals je in de bajes geflikkerd wordt, zo wordt je er ook weer uit geknikkerd. Koel, alsof het tijd is voor een halfuurtje luchten, werd om 06.30 uur, ik stond al een kwartier te trappelen van ongeduld, de celdeur geopend door een bewaarder en met een hoofd.~k werd mij te kennen gegeven mee te komen. Die vrolijkere begeleide mij naar de administratie waar de laatste handelingen, als gevangene, moesten plaatsvinden. Als eerste werden mijn zeer weinige bezittingen overhandigd, horloge, portemonnee, het studieboekje Esperanto en nog een paar onbenullige dingen. Ten tweede werd uit een linnen zakje mijn zuur verdiende "loon" uitbetaald, 116 gulden en 36 cent, mijn uitgaanskas. Ik moest er ook nog mijn handtekening voor zetten. Vervolgens werd ik twee maal ontslagen, ik kreeg een ontslagbewijs waarop stond vermeld, dat ik een gevangenisstraf had ondergaan van drie jaar, vanaf 3 Mei 1950 tot en met 29 Augustus 1952 met aftrek van voorarrest onder registratie nuriuner A 1891. En een tweede, precies eender, waarop vermeld stond dat ik een gevangenisstraf had ondergaan van veertien dagen, van 29 Augustus 1952 tot 5 September 1952 met aftrek van voorarrest van 19 Juli 1949 tot 26 Juli 1949 onder nummer A 2174, een vonnis opgelegd door de Krijgsraad te velde "Zuid" te Vught voor het bedreigen van sergeant Buist in de Isabel Kazerne. Op het allerlaatste moment werd er een koffer in mijn bezit gesteld, de koffer van mijn ouders. En met een "het ga je goed" kon ik vertrekken. Op weg naar de poort, de vrijheid tegemoet, nog steeds de bewaarder aan mijn zijde, ontwaarde ik al een grote groep mensen die mij enthousiast toezwaaide. Eerlijkheidshalve moet ik bekennen, dat ik wel een paar vrienden had verwacht, maar allerminst zo'n uitgebreid ontvangst *comité*. Niet alleen mijn overgelukkige en trotse ouders, mijn zuster Greet met haar elf maanden oude dochter Hannie, mijn schoonzuster Mary, maar ook de ouders van Piet van Staveren, wiens zoon een straf uitzit van zeven jaar in de Leeuwarder gevangenis, de Tweede Kamerleden van de C.P.N. Rie Lips en Jan Haken, Aafje van Luyn, de vrouw van Jan die in November vrij zou komen, vertegenwoordigers van het amnestiecomité "Piet van Staveren moet vrij", het comité Spaarndarnmerbuurt en een groep sympathisanten uit Den Bosch en omgeving. Er was een dolblijde stemming op dit vroege morgenuur. Felicitaties gingen gepaard met een fantastische bloemenhulde. Verontwaardigd reageerden allen op de inhoud van mijn koffer, honderden brieven en kaarten, die vanuit het hele land aan mij geadresseerd waren en die ik nooit ontvangen had. De fotograaf van het dagblad De Waarheid maakte er een paar mooie plaatjes van. Na een kort woord door een lid van het amnestiecomité werd het kamp,de rug toegekeerd en reden we, met vier luxe auto's, ik wist niet beter, op weg naar Amsterdam. Maar daar vergistte ik mij lelijk in. Eerst ging het naar Den Bosch waar op de Grote Markt tientallen vredesstrijders mij hartelijk verwelkomden, feliciteerden en bedolven onder bloemen. Hetzelfde tafereel in Utrecht en Hilversum. Honderden vrouwen, mannen en jongeren, blijde gezichten, bloemen, kados, boeken en toespraken, alom waardering voor onze houding tegen de koloniale oorlog, luid scanderend "Van Staveren, VanStaveren moet vrij". Een geweldige verrassing viel mij ten deel, toen de stoet de oprijlaan van het sanatorium Hoog-Laren opreed en ik een bezoek aan mijn correspondentie vriendin, Els Jansen, die voor een kuur in het sanatorium opgenomen was, mocht brengen. Het bezoek was kennelijk goed voorbereid, iedere patiënt die lopen mocht, had een plek ingenomen op de balkons, verpleegsters in hun witte jasshorten zwaaiden uitbundig met bloemen en applaudisseerden. Het was, in een woord fantastisch. Het werd een ongedwongen samenzijn met Els, na twee

jaar briefcontact. Tegen 12.00 uur bereikten we eindelijk Amsterdam. Op de Middenweg, voor het Ajax stadion weer een stop. Lovende woorden, bloemen en cadeaus evenals wat later op de Nassaukade bij het Nassaplein. Daar ook een nieuwe demonstratie voor de vrijlating van Piet van Staveren. Dat de Spaarndammerbuurt in tot onze stoet tot stilstaan werd gedwongen door de enorme massa, vrolijke, juichende buurtgenoten. Onder muziek uit een groot pierement werd ik op de schouders van twee vrienden, ik weet niet eens wie, door de drom buurtgenoten naar mijn ouderlijke woning gedragen. De gevel was versierd en uit alle ramen de driekleur en rode vlaggen. Handen schuddend en beladen met bloemen ging de feestvreugde nog lange tijd door. Ook binnenskamers, waar het een in en uitlopen was van kennissen en vrienden bleef tot ver in de middag. Daarna 's avonds naar hotel Krasnapolsky. Het amnestie comité organiseerde een feestelijke receptie ter ere van mij en de honderden Indonesië weigeraars, voor de oTijTiddellijkvrijlating van Piet van Staveren. In een stampvolle zaal werd ik op de schouders van mijn vrienden Dick Kopjes Nieman en de Krommenier Jaap Regts, gedrieën goed voor 9½ jaar gevangenisstraf, binnen gedragen, temidden van mijn ouders, de ouders van Piet van Staveren en mijn strijdmakkers uit Schoonhoven. We wèrden vooraf gegaan door tamboers en trompetters. De wild enthousiaste aanwezigen maakten er een geweldig feest van, met dans, muziek en op het toneel een groot portret van Piet van Staveren. Er waren pantomimevoorstellingen, welkomstwoorden, die gepaard gingen met bloemen, boeken en cadeaus. Welkomst woorden van mijn collega's uit de bouw, de Eenheids Vakcentrale, de Nederlandse Vrouwen Beweging, het Algemeen Nederlands Jeugd Verbond, arbeiders van de Wester Suiker Raffinaderij. De Indonesiër Slamet, die mij feliciteerde met mijn vrijheid en ons bedankte voor de bijdrage die wij geleverd hadden aan de Indonesische vrijheidsstrijd. Daar was de begroeting van de moeder van Ratio Koster namens het amnestie comité, die tijdens haar toespraak, herhaaldelijk onderbroken werd met applaus en spreekkoren "Van Staveren moet vrij". Ten slotte de vader van Piet, die mij namens zijn zoon een boek overhandigde met daarin geschreven: *Als men denkt iets te moeten doen, dan moet men dat ook doen, ondanks de mening van anderen!* In mijn dankwoord beloofde ik vader en moeder VanStaveren mijn beste krachten aan te wenden voor de vrijheid van hun zoon en vernietiging van het vonnis. En verder: Wij hebben geweigerd de wapens op te nemen tegen het Indonesische volk, wij zullen dat ook doen tegen de Sowjet-Unie en haar Volks Republieken. Ik was weer vrij maar stond weer met beide benen in een nieuwe oorlog, de koude oorlog! En nog was het feestgedruis niet ten einde. Een comité van buurtbewoners en winkeliers uit de Spaarndammerbuurt nodigde mij en mijn familie uit, op Zaterdagavond 6 September, voor een feestelijke receptie in het feestgebouw "Modem" in de Spaandammerstraat ter ere van mijn thuiskomst. In een zeer ontspannen sfeer werd ik nogmaals in de bloemetjes gezet en werd mij door buurtbewoners een cadeau in de vorm van een boekenkast geschonken. Onder een dan sje en muzikale omljsting voelde ik mij weer hël~maal thuis met mijn vrienden en kameraden en kwam ik tot de overtuiging dat de beslissing die wij toentertijd genomen hadden, dwars tegen intimidatie en provocatie, de enige en juiste was geweest. Wij hadden het gelijk aan onze kant. Misschien, heel misschien komen de politieke partijen, verantwoordelijk voor de zinloze, miljoenen verslindende oorlog, nog ~eens tot dezelfde conclusie en wordt ons recht aangedaan.

WIJ WAREN GEEN HELDEN MAAR OOK GEEN MEELOPERS.

Uitgave Juni 2002